

1004 ✓

265

166

542

2000

ԼՍԿ
265

542

Ղ. ՆՂՆՆԵՆՆՑ

4

ՈՒՍՈՒՄՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

ԵՐԿՐՈՂ ՏԱՐԻ

Дозволено Печатью 14 Октября 1895 г.

ԶՈՐՐՈՂ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Ե. Վարդաննանցի, Վելիամինովսկի փող. № 7.

Типография М. Вартамянца, Вельяминовская ул. № 7.

1895

(22-04181)

~~18140-59~~

ՅԵՄԵՅՅԵՅՅ

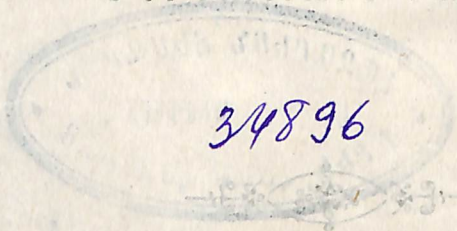
ՅՄԻՈՍԻՈ

ՎՈՋԵՂ ՎԵՉԴՑՅՄ

ԿՐԱՑ ԳՂՈՂԿԵՐ

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 14 Октября 1895 г.

ՅԻԿՊՈՂԳՐԱՄՑ ԳՂՈՂԿՈՋ

34896

28-264

265-2003

(5319
38)

(181.40-59)

ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՃԻԾԵՌՆԱԿԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ծիծեռնակը բոյն էր շինում,
Ե՛ւ շինում էր, և՛ երգում,
Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
Առաջան բոյնն էր յիշում:

Մէկ անգամ էր նա բոյն շինել,
Եւ շատ անգամ կարկատել,
Բայց այս անգամ վերադարձին՝
Բոյնն աւերակ էր գտել:

Այժմ նորից բոյն էր շինում,
Ե՛ւ շինում էր, և՛ երգում,
Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
Առաջան բոյնն էր յիշում:

Նա յիշում էր անցած տարին
Իր սընուցած ձագերին,
Որոնց ճանալին յափշտակեց
Արիւնարբու թշնամին:

Բայց նա կրկին բոյն էր շինում,
Ե՛ւ շինում էր, և՛ երգում,
Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
Առաջան բոյնն էր յիշում:

ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՂԹԱՆԷ ՄԱՆԿԱԿԱՆ

Արի՛ դու, արի,
 Քո գալը բարի,
 Սիրուն Նոր Տարի,
 Նոր օրեր բեր մեզ:
 Զին տուր սարերին,
 Անձրև՝ արտերին,
 Կարկուտը՝ չարին,
 Զով արևը՝ մեզ:
 Անթուփ ծաղիկից,
 Աններկ կարմրուկից,
 Բարի ցաւերից
 Ազատ պահիր մեզ:
 Մայրական գըթով,
 Գրկաբաց ձեռքով,
 Ուրախ ժպիտով
 Ա՛ն քո գիւղը մեզ:

ԳԻՒԼՆԱԶ ՏԱՏԸ ԻՆՉՊԷՍ ԷՐ ԹՌՅՆՈՒՄ ԻՐ
 ԹՈՌՅՆՐԻՆ

Մէկ անգամ Գիւլնազ տատին շրջապատեցին իր
 թռաները և ստիպեցին, որ տատը թռչնիկներ չինէ իրանց:

Տատն էլ վեր առաւ փոքրիկներից մէկին, դրեց ծըն-
 կան վրայ, երկու ձեռքից բռնեց և վեր ու վայր թափ
 տալով՝ երգեց.

Ղո՛ւ—ղո՛ւ—ղո՛ւ,
 Ա՛ դու—ղո՛ւ,
 Նա՛կ, նա՛կ,
 Ա.—ղու—նա՛կ,
 Թ՛ը՛ ու ու...

Երեխան թռաւ, գետնի վրայ կանգնեց և ծիծաղե-
 լով ասաց.—Ո՛ւր է, տատիկ, ես աղունակ չըդառնայ:

Տատիկը պատասխանեց.

Վնաս չունի, հոգիս, դեռ փոքրիկ ծիտիկ ես, երբ
 որ կըմեծանաս, աղունակ կըդառնաս:

Յետոյ մի ուրիշն ընկաւ տատիկի գիրկը և ասաց.

—Տատիկ ջան, տատիկ, ինձ էլ մի կաշաղակ շինես...

Տատիկը նրան էլ դրաւ ծընկներին և առաջւան պէս
 երգեց.

Զա՛—չա՛—չա՛,
 Կա՛—չա՛—չա՛,
 Ղա՛կ, ղա՛կ,
 Կա—չա—ղակ,
 Թ՛ը՛ ու ու...

—Տատիկ ջան, տատիկ, ինձ էլ մի ծիտիկ շինես,
 ասաց ամենից փոքրիկը:

Տատիկը նրան էլ վեր առաւ և վեր ու վայր թռու-
 ցնելով՝ երգեց.

Ծիտ եմ, ծիտ եմ, ծլլըլում եմ,
 ձիկ, ձիկ, ձիկ.

Ոստոստում եմ, թռչկոտում եմ,

Տիկ, տիկ, տիկ.

Արի, թեիկ,

Արի, փետրիկ,

Որ ես դառնամ

Փոքրիկ ծիտիկ,

Պիծիկ, միծիկ,

Թ՛ր՛ոսոս...

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂ

Պատար.

Ձ՛ն—ջ՛ն, —ջ՛ն—ջ՛ն, իմ վառիկներ,

Սիրուն ճուտեր, հաւ մարիկներ,

Ոսկեփետուր արլարիկներ,

Եկէք կերէք ձեր հատիկներ:

Մանուկներ,

Արամ, Աշխէն, Վարդան, Խորէն,

Սանդուխ, Շուշան, Հայկակ, Սուրէն,

Գնանք, տեսնենք հաւերն ուր են:

Տեսէք, տեսէք, չալ չալ հաւեր

Հեռու քաշել, կուտեն որդեր.

Այնտեղ փոքրիկ, փամփիլիկ թմբիկ,

Պզտիկ ճուտիկ կուտէ կուտիկ:

Չար փիշիկը մօտ է գալիս,

Սև ձազին է մտիկ տալիս.

Թաթը մեկնեց,

Վզից բռնեց.

Աքաղաղներ, հաւ մարիկներ,

Պահպանեցէք ձեր ճուտիկներ:

Աքաղաղներ.

Հասէք, հասէք, օգնեցէք,

Չար փիշիկին սլատեցէք:

Հաւեր.

Ժողովենք, միանանք,

Չար կատուին վրայ տանք:

Բռլորը.

Տեսա՛ք, տեսա՛ք ինչ եղաւ,

Գող կատուն որ միզ տեսաւ,

Խիստ վախեցաւ ու փախաւ.

Ուրեմն ապրինք միասին,

Որ մօտ չըգայ թշնամին:

ՎԻՃԱԿԻ ԵՐԳԵՐ

Եղբայրս ծառի տակին,

Սաղմոսը կուտն տակին.

Սաղմոսն անգիր է արել,

Լեզուն բիւբիւ է դառել:

Իմ եղբայրը սարումն է,
Շըլին գօտկածարումն է,
Եղբայր ջան, շըլիք ածան,
Քոյրըդ Լօուայ քարումն է:

Սարէն կըգայ ձիւտը,
Մեր տունը շարգախաւոր,
Հրէս եկաւ եղբայրըս,
Երեք օրան թագաւոր:

ՏԱՌԱՐԱԾԻ ԾԱՇԸ

Մի խամ տաւարած, բաւական քաղցած, աղբրի
մօտ նստած, ուտում էր չոր հաց:

- Ցամաք մի ուտիլ, ասաց ընկերը:
- «Բա ինչնով ուտեմ, ուրիշ բան չունիմ»:
- Դանակով, եղբայր, դանակով կտրիր, ջրումը թրք
ջիր, էլ ցամաք չի լինիլ:

ՀՈՎԻՒ ԱՅԿՈՂԻՆԸ

Սարի լանջը մահճակալ,
Չեչոտ քարը գլխակալ,
Մի հին կարպետ ուտերին:
Այս է հովւի անկողին:

Երբ անձրև է կաթկաթում,
Եւ կարպետը թըխկթըխկում,
Հովին անուշ քնի մէջ,
Քաղցը երազ է տեսնում
Եւ խնդում,
Ծիծաղում...

Ուխայ, ուխայ, սիրուն հովիւ, քունդ անուշ...

ՋՐԱՂԱՅՊԱՆԻ ՆՆՋԱՐԱՆԸ

Երեք-չորս հատ ջրաղացաբար՝ կարգով շարւած պը-
տըտում են. իրանց անեղ գըրգըռոցով ամբողջ շէնքը
դըրըրդում են. շանչախների չըխըրխկոցից մարդի ականջ
խլանում է. բայց ջրաղացսանն ալրաթաթախ խոր քնի
մէջ խոըմփում է:

ՊԱՐՋԱՄԻՏ ՀՈՎԻՒ

Օգոստոսին էր, թէ յուլիս ամսում, — լաւ չեմ յիշում,
— մի անմեղ հովիւ, քաղաք չըտեսած, իր ոչխարակաղ
երկայն մահակը ուտին դրած՝ մտաւ բազարը խըրչկոտա-
լով, գարմանալով:

Խրտնած պախրի պէս շատ դէս-դէն ընկաւ, վերջը
կանգ առաւ մրգավաճառի խանութի առջև և աչքը ձը-
գեց լիք թաբախներին, հասուն մրգերին:
Ինչ պտուղ ասես՝ որ նա չըտեսաւ, չըհիացաւ —
տեսակ-տեղակ տանձ ու խնձոր, դեղձ ու խաղող, թուղ

ու սալոր, նուռ, սերկևիլ, ունար ու հուն, կարմիր, փայլուն. . .

Հովիւը նայեց մրգավաճառին ու մնաց ապշած, որ այնչափ հասուն մրգերի միջին, ձեռք չէր դիպնում մէկին կամ միւսին: «Սա կոյր կըլինի», ինքն իրան ասեց և փորձել ուզեց: Մահակը մէկնեց դէպի բախկալը և քիչ էր մնում՝ աչքն էր կոխում:

— Է՛յ, ինչ ես անում, գոռաց բախկալը սաստիկ բարկացած:

— Բ՛ն, հէնց իմացայ, դու կոյր կըլինիս. եթէ դու կոյր չես և լաւ ես տեսնում, բա այդ մրգերից ինչի՞ չես ուտում...

ՀՈՐՍ ԵՂԱՆԱԿ

I

Օրը տաքացաւ. ձիւնը հալեց արևից.

Քրչքրչալով ջուր է հոսում դռներից.

Սար ու ձորեր դարդարեցան կանաչով,

Գաշտը ծածկեց ոչխարների հօտերով:

Հն՛—հն՛—հն՛,—գարուն է,

Տեսէք ինչպէս սիրուն է:

II

Սաստիկ շոգ է. ցորեն գարի հասել են,

Հնձողները խտտը քապել, դիզել են,

Բոլոր ծառեր ծածկընել են տերևով,

Պտուղները «ճիթ» են անում ժպտալով:

հօ—հօ—հօ, ամառ է,

Արևը խիստ կըվառէ. . .

III

Շողերն անցան. պտուղները քաղեցին,

Հացով, մրգով ամբարները լցրեցին,

Երկինքն ամպեց, բարակ անձրև է մաղում,

Մերկ դաշտերը և ծառերը ողողում:

Է՛յ—էյ—էյ, —աշուն է,

Տեսէք ինչպէս նախշուն է:

IV

Օրը կարճ է. արև չըկայ, շատ ցուրտ է.

ձերմակ ձիւնը քուլաքուլա կըբրթէ,

Մարդ, անասուն բուր-բորանից վախեցած,

Տաք-տաք տներ, խոր-խոր բներն են մտած:

Օ՛յ—օյ—օյ, ձմեռն է,

Անտանելի մի բեռն է. . .

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾ

Ո՛հ, երկրագործ, երկրագործ,

Քանի՛ սիրուն է քո գործ:

Արևը չըծագած՝ մաճն է քո ձեռքիդ, եօթը զոյգ եզ, գոմէշ լծած գուլթանիդ. ծրում ես, պատռում դու կոշտ ու խոպան, լեռներ ու ձորեր, անդ ու անդաստան: Ցանում ես ցորեն, կորեկ ու գարի, հաճար ու վար-

սակ, բրինձ ու բամբակ: Ծղում են, ծաղկում ճակտիդ
բրտինքով, քո վարած դաշտեր, որ լի էր փշով:

Անցնում է գարուն, ոսկեգօծ հասկեր լցում, ծած-
կում են քո սիրուն արտեր: Քամին փշում է, արտը տա-
տանում, կարծես նոր-հարս է, հօրանց է գնում:

Հասնում է ամառ. մանգաղը ձեռքիդ, հնձում ես,
հնձում, խուրձեր կապտում. խուրձերը բարդ-բարդ սայ-
լով ու ձիով կրում ես, բերում կալումը դիզում: Հաշան
ես անում, կասում ու քամում, մաքուր ցորենը տանըդ
ամբարում, իսկ չոր դարմանը՝ ձմեռան պաշար՝ անաս-
նոց համար մարաբըդ լցնում:

Եւ երբ փշում է ցրտաշունչ ձմեռ, խրճիթում նըս-
տած, քո խոփն ես սրում, արօր ու գութան սարքում,
պատրաստում, և դարնան դարուն նորից սպասում:

Ա՛հ, երկրագործ, երկրագործ,

Քանի սիրուն է քո գործ.:

— 10 —
Հ Ա Տ Ի Կ

Լոյսը բացւում է. շուտ արտը գնամ,

Պատռեմ սուր խոփով ես կուրծքը հողի.

Իմ սիրուն հատիկ, քեզ նրան պահ տամ,

Մինչև օրերը ամրան արևի:

Թաղեմ քեզ, հատիկ, և դարդըս քեզ հետ.

Թէ Աստուած ուզեց դու կանաչեցիր,

Թող դարդըս մեռնի գետնի տակ անհետ,

Գու ինձ մխիթար կրկին տուն դարձիր:

Եւ ջերմ աղօթքով Տիրամօր առջև

Ես մոմ կրվառեմ, ես խունկ կըծխեմ,

Որ քեզ պարգևէ մի առատ անձրև,

Որ քեզ միշտ սիրով նայէ խնդադէմ:

Բայց թէ այդ շնորհին, մեղքերիս համար,

Արժանի չըլինիմ, ծով կըդարձնեմ

Ես տաք քրտինքը ճակտիս արևառ,

Որ քեզ, իմ հատիկ, ծարաւ չըթողնեմ:

Ծլիր, կանաչիր, ոսկէ սաւանով

Ծածկիր իմ արտը ողջ ալէծածան,

Նոր այն ժամանակ անուշ չըչինով,

Տուր ջարդւած սրտիս մի քուն հանգստեան:

Ա Մ Պ Ե Ր

Ամպեր են վազում բարձր լեռներից խիստ քամու
ձեռից. փախչում, գնում են, կարծես խրտնում են ծա-
րաւ արտերից:

«Կացէք, այ ամպեր, ի՛նչու էք փախչում, անձրև
չէք թափում. մեր ծարաւ արտեր՝ օրեր համբիլով, ձեզ
են սպասում:

«Քամի, դու քամի, խղճա արտերին, թող այդ ամ-
պերին. թող կանգնեն թափեն անձրևի շիթեր, ջրեն
մեր արտեր»:

Քամին հանդարտեց, մեղմ անձրև թափեց, արտե-
րը ջրեց. Արտը բարձրացաւ, ցօղուն արձակեց ու հասկեր
բռնեց: Գիւղացին գնաց, տեսաւ ու խնդաց, խնդաց ու
ասաց:

«Փնօր Քեզ, ով Աստուած,
Որ տուիր մեզ հաց,
Զըթողիր քաղցած»:

ԵՂԻԱՅԻ ՀԱՆԱԲԸ

(Առասպել)

Մէկ օր Եղիան վերևից կանչեց և մարդկանց յայտնեց, թէ այսուհետև ձեզ չեմ օգնելու, անձրև չեմ տալու: Այս ասաց թէ չէ՝ երկինքը կապուեց, էլ ոչ մի կաթիլ անձրև չըկաթեց:

Եւ այնուհետև աղբիւրը լռեց, առուն ցամաքեց, վարդը թառամեց, անտառը դեղնեց, դաշտը սևացաւ, արտը չորացաւ, անասուն և մարդ, թռչուն և զազան անջուր մնալով ուշաթափ եղան:

Եղիան որ տեսաւ, թէ ինչ բան եղաւ, ծիծաղը եկաւ և ծիծաղեցաւ. բայց ի՛նչպէս ծիծաղ... այնպէս որոտաց, որ երկինք գետինք թնդաց, գղըրգաց. սև ամպերն իրար այնպէս զարկեցին, որ փայլակ, կայծակ, շանթեր հանեցին: Երկինքը մթնեց, յորդ անձրև թափեց, նըւաղածներին թրջեց, ոլոզեց և ուշքի բերեց:

Եւ այնուհետև սար ու ձոր զարթնեց. աղբիւրը քլքլաց, շուշանը ծաղկեց. առուն քըչքըչաց, արտը կանչեց. արտուտը երգեց, աքլարը կանչեց. հաւը ձուածեց, մարին գառ ծնեց. գառը մորթեցինք Եղիայի համար, որ մեզ խնայի, էլ հանաք չանի:

ՀՆՁԻՈՐՄԵՐ

(Խ ա Դ)

Ահա եկաւ խոտ հարողը
Ուսին դրած գերանդին,
Բոլոր խոտը սա հարել է,
Բան չի թողել մեր հանդին:

— Այ խոտ հարող, ասա տեսներ,

Դու ինչպէս ես խոտ հարում:

— Այսպէս ասն, լաւ նայեցէք,

Ես այսպէս եմ խոտ հարում—

Հէպ, հօպ,

Հէպ, հօպ:

— Այ, ի՛նչ լաւ է, եկէք սովորեք,

Մենք էլ այսպէս խոտ հարենք—

Հէպ, հօպ,

Հէպ, հօպ...

Ահա եկաւ արա հնձողը

Զեռքին փայտէ մատնոցներ,

Պատրաստել է սուր մանգաղը,

Պէտք է հնձէ մեր արտեր:

— Հնձող եղբայր, ասա տեսներ,

Դու ինչպէս ես հունձ անում:

— Այսպէս ասն, լաւ նայեցէք,

Ես այսպէս եմ հունձ անում—

Հէպ, հօպ, հէպ,

Հէպ, հօպ, հէպ:

—Ս.՚խ, ինչ հեշտ է. եկէք սովորենք,
Մենք էլ այսպէս հունձ անենք—

Հէպ, հօպ, հէպ,

Հէպ, հօպ, հէպ.

Ո Ս Կ Ի Չ Կ Ն Ի Կ

I

Մի ծերունի ձկնորս և իր պառու և կին
բընակում էին Մեծ ծովի ափին.

Ծերը գնում էր ձուկ բռնում ծովից,
Պառան էլ տանը թել մանում բրթից.
Այսպէս միասին՝ հին գետնատան,
Երեսուն երեք տարի ապրեցան:

Ահա մէկ օր էլ ծերը գնաց ծով,
Որ ձուկը որսայ իր մաշուած ցանցով.
Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձգեց,
Առաջին անգամ միայն տիղմ հանեց:
Երկրորդ անգամը ցանցը ձգեց ծով,
Յանցը դուրս եկաւ ծովային խոտով:
Իսկ երրորդ անգամ որ ցանցը ձգեց,
Ո՛վ կարէ ասել, թէ ինչ դուրս հանեց.
Նա բերաւ իր հետ մի ոսկի ձկնիկ՝
Ձկանց արքայի դուստրը գեղեցիկ.
Ծերի ցանցն ընկաւ, իբրև խեղճ գերի.
Ոսկի աղջիկը ձուկ-թագաւորի

21075

5000-592

15
61555-04187

Խեղճ ոսկի ձկնիկ. ինչպէս է խնդրում,
Մարդկային լեզուով ծերին աղաչում.
«Թող ինձ, թող, ծերունի, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կրվճարեմ թանգագին փրկանք.
Ինչ սիրտըդ ուզի, ինչ որ կամենաս,
Ուղիղն եմ ասում, ինձնից կտանաս»:

Վախեցաւ ծերը, մնաց դարմացած:
Նա այնքան տարի ձկնորս էր եղած,
Բայց ձկան մասին երբէք չէր լսել,
Թէ նա մարդու պէս կարող է խօսել.
«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, ասաց ծերունին,
Ինձ չէ հարկաւոր փրկանք թանգագին.
Գնա՛ քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»:

2.

Այս դէպքից յետոյ ծերը տուն դարձաւ,
Պատմեց պառուին՝ թէ ինչ բան տեսաւ.
«Այսօր ես ծովից, գիտես ինչ, ա՛ կնիկ,
Բռնեցի յանկարծ մի ոսկի ձկնիկ.
Ոսկի եմ ասում և ոչ քու գիտցած,
Այսպիսի հրաշք ոչով չի տեսած:
Նա խօսել գիտէր ուղիղ մեր լեզուով,
Աղաչանք արաւ, որ յետ ձգեմ ծով.
«Թող, ասաց, խնդրեմ, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կրվճարեմ թանգագին փրկանք».
Բայց ես ոչ մի բան չըպահանջեցի,
Ոչինչ չեմ ուզում, գնա՛, ասացի,

Գնահ քեզ համար դու ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»...

Պառաւր երբ որ այս բանը լսեց,
Խեղճ ալևորին շատ յանգիմանեց,
Թէ ինչո՞ւ ձկնից փրկանք չի ուզել,
Ու այնպէս ձրի յետ ծովն է ձգել,
«Այ յիմար անմիտ, հայհոյեց ծերին,
Գոնէ կասէիր դու ոսկի ձրկին՝
Մի նոր տաշտակ տուր տանեմ իմ կնկան,
Մերը կտորած է, էլ չէ պէտքական»...

Գարձաւ ծերունին ծովի ափ գնաց.
(Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանւած).
Ըստեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց.

Ծերը գլուխ տըւաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,
Ինձ նախատում է իմ պառաւ կնիկ,
Հանգիստ չի թողում խեղճ ալևորիս,
Վըրաս մըթմըրթում, ուշուց է տալիս.
Մի նոր տաշտակ է հարկաւոր իրան,
Մերը կտորած է, էլ չէ պէտքական»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնահ, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
Թող քու պառաւը շատ չընեղանայ,
Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենայ»...

Տեսաւ ծերունին ծովի ափ գնաց
Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանւած

Տեսաւ կնիկայ՝ մօտ մի սիրուն տաշտակ
Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ
Ըստեց ծերին սաստիկ նախատել.
«Գնացիր, անխելք, տաշտակ ուզեցիր,
Ինչո՞ւ մի ուրիշ բան չընտրեցիր,
Յետ գնահ շուտով, անմիտ անասուն,
Գլուխ տուր նըրան և ուզիր մէկ տուն»...

Ծերունին գարձաւ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսաւ ծովը պղտորւած).
Ըստեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», հարցրեց.

Ծերը գլուխ տըւաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,
Ինձ շատ նախատեց իմ պառաւ կնիկ.
Խեղճ ալևորիս հանգիստ չի թողում,
Հիմա էլ կատղել՝ մէկ տուն է ուզում»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնահ, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
Թող լինի այնպէս՝ ինչպէս կամենար,
Գուր ձեր ցանկացած տունն էլ կունենար»...

Ծերը ետ գարձաւ կրկին դէպի տուն.
Էլ նա չըգտաւ իր հին գետնատուն.
Մի նոր տուն տեսաւ լուսամուտներով,
Կըտուրից հանած ծըխահաններով,
Պատ ու վառարան մարդը սըւաղած,

Handwritten marginal note in Armenian script, possibly a reference or commentary.

Կրով ու կաւճով սպիտակացրած.

Վարպետի տաշած, կաղնի տախտակից,

Մեծ դուռն էր կախած լայն բակի կողմից:

Պատուհանի տակ կինն ուռած նստել:

Իր շարութիւնիցն ուզում է տրաքել.

Ինչ անէ՞ք ասեա աշխարքիս տակին:

Բոլորն էլ թափեց խեղճ մարդի գլխին.

Վերջը՝ երբ փոքր ինչ բարկութիւնն իջաւ.

Մուտքը կախած՝ ծերունուն դարձաւ.

«Անշնորհք ծերուկ, տնակ ուղեցիր,

Երևի քու մէջ մեծ բան կարծեցիր.

Յետ դարձիր, անխելք, յետ դարձիր գնա՛ւ:

Ոսկի ձկնիկին իմ կողմից ասա՛ւ,

Որ էլ չեմ ուզում մնալ գեղջուկ կին,

Ուզում եմ լինել գերագնիւ տիկին».

4.

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց.

(Սյս անգամ տեսաւ ծովը վըրդո՛ւլած),

Ըսկսեց կանչել ոսկի ձրկնիկին.

Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին.

«Ի՛նչ ես կամենում, ծերնեկ», հարցրեց.

Ծերը գլուխ տրւաւ ու պատասխանեց.

«Ողորմած՝ լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ.

Հանդիստ չի տալիս ինձ իմ շար կնիկ,

Էլ չի կամենում մնալ գեղջուկ կին,

Ուզում է լինել գերագնիւ տիկին.

Ձը գիտեմ՝ գլուխն ի՛նչ քամի մտաւ,

Որ գեղջուկութիւնից յանկարծ ձանձրացաւ».

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց

«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,

Թող քո պառաւը հէնց այսօրւանից

Ազատ համարւի իր գեղջուկութիւնից»...

Յետ դարձաւ ծերը, և ի՛նչ է տեսնում.

(Կարծեց ցնորը է աչքին երևում).

Մի տուն հոյակապ, վերնասրահում

Պառան է կանգնած ինչպէս նոր խանում,

Հագին սամուրէ բաճկոնակ սիրուն,

Գլխին դիպակէ չարողա՛ծ գոյնըզգոյն,

Վիզը զարդարած մարդարիտներով,

Մատերին մատնիք անգին քարերով,

Մաշիկներն ինչպէս կաս-կարմիր որդան,

Միւս հագուստներն էլ մետաքս պատուական:

Ծառաներ ունի մի քանի տասնեակ,

Բոլորն էլ իրան հըլու հպատակ:

Մարդին որ տեսաւ՝ պառաւը կատողեց.

Խեղճ ծառաներին ծեծել ըսկսեց.

(Երևի ուղեց ցոյց տալ իր մարդին,

Որ հիմա ինքն է գերագնիւ տիկին).

Հայհոյանք թափեց ամենքի վըրայ,

Տեղի անտեղի քօթկեց անխնայ.

Մէկի մազերից բռնեց քաշքըշեց,

Միւսին էլ մի լաւ ապտակներ դարկեց:

Ծերը մօտեցաւ դող դող քայլերով՝

Ասաց պառաւին՝ խոր գլուխ տալով՝

«Բարձր գերագնիւ խանում-խաթունիս,

Հիմա խօս գո՛հ ես, հանդիստ կը լինիս»...

Պառաւ տիկինը այնպէս բղաւեց,

Որ խեղճ ծերունուն լեզին պատանեցիկս
Նըրան հրամայեց, որ խոկոյն գընայ
Գոմն աւլէ, քերէ ու պայնտեղ մնայ:

5.

Մէկ-երկու շաբաթ հազիւ անկացաւ,
Պառաւ խանուճը նորից կատղեցաւ:
Շուտ կանես կերթաս, ասում է մարդին,
Ու իմ կողմանէ կասես ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել:

Սյս խօսքի վըրայ ծերունին նստկացաւ
Եւ աղաչելով պառաւին ասաց.
«Գժուել ես, ա՛ կիսիկ, ես չեմ հասկանում,
Արդեօք դու գիտես՝ ինչ ես ցանկանում:
Մէկ նայիր վըրադ, չէնք ու չնորհրդիդ,
Լըբըբան լեզւիդ, ծուռումուռ քայլիդ:

Սխըր ինչ ունիս թագուհու վայել,
Որ խելքիդ այգպէս քամի է փչել,
Արի լսիր ինձ, մի անիւ այդպէս,
Սմբողջ աշխարհքին կը ծիծաղեցնես»:

Ել չըհամբերեց մեր պառաւ տատը,
Որ վերջացնէր մարդն իր խրատը,
Նա այնպէս գոռաց, այնպէս սրտաց,
Որ ամբողջ տունը հիմնովին թնդաց,
«Ի՛նչպէս թէ այգպէս, յանդուգն ըստահակ»,
Գոչեց ու զարկեց մի ուժգին ապտակ,
«Համարձակում ես, գոեճիկ անգէտ,
Վիճել ինձ նման աղնիւ տիկնոջ հետ»:

Քեզ հրամայում են պատուար խօսքով,
Որ խոկոյն գնաս քո յօժար կամքով,
Եթէ ոչ՝ ահա ժողոված կշտիդ,
Սրանք կը տանեն խփելով զիդ»:
Ծերունին դարձեալ ծովի ամի գնաց.

(Սյս անգամ տեսաւ ծովը սևացած).
Ըսկեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Ձուկը լողարով մօտեցաւ ծերին.

«Ի՛նչ ես կամենում, ծերունկ, հարցրեց.
Ծերը գլուխ տըւա ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ,

Ելի է կուում իմ պառաւ կիսիկ,
Ներիր ինձ, խնդրեմ, ես ամաչում եմ,
Որ չար պառաւիս նոր ուզածն ասեմ.
Բայց ո՞ր ջուրն ընկնիմ, հանգիստ չի թողում.
Կրակն է գցել, այրում խորովում.

Գնա՛, ասում է,— ա՛խ, նզովեալ կին—
Շուտ գնա ասա՛ ոսկի ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել»:

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, ասաց,
Թող քո պառաւի ուղածը լինի,
Թող գնա դառնայ ազատ թագուհի»:

6.

Ո՞վ կարէ պատմել, թէ ծերն ինչ տեսաւ,
Երբ ձկան մօտից տուն վերադարձաւ,

Էլ ինչ տուն, ինչ բան... դու արքայական
 Ապարանք ասա, կամ հսկայական
 Մեծ-մեծ պալատներ շարիշար կանգնած՝
 Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած.
 Շքեղ դահլիճներ, անթիւ սենեակներ,
 Մարդ կը շըշկուէր, եթէ մէջն ընկնէր.
 Ծերը բարձրացաւ մարմար սանդուղքով,
 Մի դահլիճ մտաւ խիստ պատկառանքով.
 Առջևը բացուեց մի նոր տեսարան.
 Երբ այնտեղ դտաւ իր պառաւ կնկան,
 Նա հիմա ազատ թագուհի դառած՝
 Առօր ու փառօր ճաշի է նստած.
 Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,
 Ոտի են կանգնած որպէս ծառաներ,
 Թագուհու համար գինի են ածում
 Եւ անուղղով աչք-ունքին նայում.
 Շէմքում կանգնել են անեղ զինուորներ,
 Ուսերին բռնած կացնաձև սրեր.
 Մենակ պառաւն էր սեղանին բազմել,
 Ո՞վ կը յանդգնէր նրա հետ նստել.
 Բայց կերակուրներն այնքան շատ էին,
 Որ հարիւր հոգի կը կշտացնէին.
 Եւ քանի տեսակ անձանթ բաներ,
 Ի՞նչ անուշեղէն, ի՞նչ տապականեր...
 Պառաւն ուտում էր մեծ խորթակով,
 Ու գինին դարտկում լիքը բաժակով,
 Վերջն էլ մեղրահաց կերաւ բաւական,
 Որ քաղցրացնէ շրթունք ու բերան.
 Ծերն այս տեսնելով մնաց շփոթւած,

Ընկաւ պառաւի ոտքերն ու ասաց.
 «Բարձր քեզ, բարձր, անեղ թագուհի,
 Բո մեծութիւնը յաւիտեան լինի»:
 Այս խօսքից յետոյ կամաց շըշնջեց
 Ու փսփսալով պառաւին հարցրեց.
 «Հիմա որ բախտի վերին ծայրումն ես,
 Խօս բաւական ես, ա՛ կնիկ, ի՞նչ կասես»...
 Թագուհի դառած պառաւն այս անգամ
 Մարդի երեսին չընայեց անգամ.
 Հրաման մոռաց նա քթի տակին,
 Որ դուրս վռնդեն մեր անկոչ հիւրին.
 Հէնց որ լուեցաւ թագուհու հրաման,
 Հնազանդ երևալ ամենքն ուզեցան.
 Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,
 Ինչպէս որսորդի արնախում շներ,
 Խփելով ծերի շընքակոթին՝
 Շքեղ դահլիճից դուրս վռնդեցին.
 Շէմքումը կանգնած պահապաններն էլ
 Իրանց կացիններն էին պատրաստել,
 Վրայ վազեցին ամենքը մէկէն,
 Ու քիչ մնաց որ խեղճին խողխողեն.
 Ինչպէս որ եղաւ, մի կերպ դուրս պըծաւ,
 Գուրսն էլ ամբոխի ծաղրի տակն ընկաւ,
 Որ կարծես նրան լինէր սպասում
 Անձրեկի տակին ցելսոտ փողոցում.
 — «Ա՛յ թէ լաւ արին, ձերսեկ դու անգէտ,
 Ո՞ւմ հետ ես մեկնում անճոռնի ոտներդ,
 Թող այդ քեզ համար լինի լաւ խորատ,
 Որ էլ չըցանես մանդր կտաւ հատ».

... Բասա յո 7. Եղոս վառար յայն՝
 յ՛շարանի թնձա ինդայ յոզ ինդան
 Սյս դէպքից յետոյ շատ օրեր Եշանցան, Գ
 Պառաւի այծերն էլի մօտ եկան. յիգսոյ պՍ
 Ուղարկում է նա իր իշխաններին, յապսոսի մ
 Որ գտնեն բերեն արտաքսած ծերին: յո անձ
 Եկաւ ծերունին: Պառաւն սկսեց. յարապ նօ՛ւ
 «Ի՞նչ պէտք է գնաս ձկան մօտ, ասեց. Գ
 Կերթաս, խոր գլուխ կըտաս դու նրան յրգա՛Ս
 Ու իմ փափազը կը յայտնես իրան. մնանայ՛
 Կասես՝ չեմ ուզում մնալ Թագուհի, պար զմ
 Ուզում եմ լինել ծովի տիրուհի. մայ զօ քն՛ձ
 Ուզում եմ Ովկեան ծովումը կենալ, բնորամ՛
 Ոսկի ձկնիկին ծառայ ունենալ, ասլ ճմն-ճմՍ
 Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի, արչմ՛
 Ու ինչ ուզենամ, իսկոյն կատարի»... յոյմի՛՛
 Պառաւին լսեց ծերը լուռ ու մունջ, յմզ՛
 Սուանց յայտնելու որ և է տրտունջ: յնոպն՛ձ
 Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց, յի բնոզ՛
 (Սյս անգամ ծովը էր փոթորկած, բաի լայ՛Բ
 Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով ի ն չից մ
 Իրար են դարկում անեզ գոռալով): արչմ՛
 Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձկնիկին. ա յ՛ մսոյո՛՛
 Զուկը լողալով մօտեցաւ ծերին. յմ սմոցայ զմ
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ, հարցրեց. յմզմ՛ձ
 Ծերը գլուխ տրաւ ու պատասխանեց. յ՛Ս —
 «Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձկնիկ, մած նե՛՛՛՛՛՛
 Իսպառ գժուկ է իմ պառաւ կնիկ. յրա բո՛Գ
 Ի՞նչ անեմ արգետք այդ նզովեալին, յմզ յ՛ զմ

Մինչև երբ տանջւիմ քաւթառի ձեռին.
 Էլ չի կամենում Թագուհի լինել,
 Այլ տես անիծածն ինչ է միտք արել՝
 Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին
 Ու իշխանուհի դառնալ ծովային.
 Ուզում է Ովկեան ծովումը կենալ,
 Ոսկի ձկանդ ծառայ ունենալ,
 Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,
 Ու ինչ ուզենայ, չուտ կատարում տաս»... յ՛ձն յիզմ՛
 -դած մի՛՛ Ոսկի ձկնիկը լուռ ու մունջ լսեց, յրգմ՛ձ
 -մա Բայց էլ ծերունուն չըպատասխանեց. յնոպն՛ձ
 միզմ՛ Զրի երեսին շրմփեց պոչով յան տարա նոզմ՛ձ
 -ուզ Ու անցաւ գնաց դէպի խորին ծով. մայ յոյմ յմզ
 Ետ մնաց ծերը և շատ նայեցաւ, մամ՛
 Բայց ոսկի ձկնիկն էլ չերևեցաւ. յմզ յ՛ յմզ
 Գարձաւ գլխակոր որ յայտնէ կնկան, յսամ՛ն յրգ մս
 -տառ Թէ ինչ փորձանքի մէջ դցեց իրան... մամ՛, նոզմ
 յմզմզ յմզ Եւ գնաց տեսաւ... (բայց ինչ տեսնի՛լաւ, յմա
 բո՛ձ Որ արդար լինի և ոչ անիրաւ), յոյմի՛ձ
 նոյն չին խուզի շէմբում պառաւը նստած, յաջմա մ՛ձ
 Կտորած տաշտակը առաջնն ընկած... յնոպն՛ձ
 -յի յ՛ յմզմա՛՛ յմզմա՛ն յմզմի՛ յմզմա՛ն տալաբ՛ձ
 -տոզա՛ մմ մի՛րրոն յմզմի՛մա՛... յմա մազի մզմի՛, յմի՛մ
 յո նոյնմի մմ գամ՛ յմզմի՛ոյմի՛ յմի՛ նոզմա յմա՛
 սմ նմզգա՛ մա մայ յմզմի՛ յմ մամ՛նոյնազեր
 -յի յած յմ մամ՛նի՛ յմա յմա յմա յմա յմա յմա յմա
 յմա մմա՛ն մմի՛ յմա յո յմա՛ն մմ յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն
 յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն
 յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն յմա՛ն

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Ս Ո Ն Ա Կ Ն Ե Ր

Մի ճարպիկ թռչնորս գարնան օրերում անտառների մէջ սոխակ էր որսում, վանդակում դնում: Խեղճ սոխակները վանդակում փակւած՝ ճուղողում էին ճարները կտրած. թէև ի հարկէ՝ նրանք կուղէին, որ անտառներում ազատ ման գային: Բանտում փակւածներն ինչ սիրտ կունենան, որ դեռ երգեն էլ, կամ զըւարճանան:

Բայց էլ ինչ անէին, որ գոնէ չ'երգէին և իրանց սև օրը միասին չ'ողբային: Նրանցից միայն մէկը չէր երգում, նա իր սիրելու կարօտն էր քաշում: Արտասւլաթոր աչքերով նա դաշտերին էր նայում, գիշեր ցերեկ տանջելով ընկերուհուն էր յիշում: Իր ընկերուհուց խեղճն անջատւած, հայւում, մաշում էր վանդակում փակւած:

Անբախտ սոխակը վերջը մտածեց. «Այսպէս չի լինի», ինքն իրան ասեց. «անխելք մարդիկն են շարունակ տխրում, իսկ խելօքները հնար են փնտրում, որ դժբախտութեան մի կերպով վերջ տան: Կարծեմ ես ինքս էլ, եթէ աշխատեմ, իմ թշուառութեան մի ճար կը գտնեմ: Մեզ լսօմ չեն բռնել, որ մեր միսն ուտին, այլ որ մենք երգենք, իրանք էլ լսեն: Մեր այս պարոնը, ինչպէս կ'երեի, երգեր լսելու սաստիկ սէր ունի. եթէ

իմ ձայնով ես սրան դիւր դամ, փոխարէնն անշուշտ պարգև կըստանամ, և նա վերջ կըտայ իմ ըստրկութեան»:

Այսպէս յոյս տըւաւ սոխակն ինքն իրան, և ոգևորւեց, երգել սկսեց. և անուշ ձայնով, սիրուն երգերով նա իր պարոնին դմայեցրեց:

Պարոնն էլ հէնց այդ կ'ուղէր, և միայն նրան հաւանեց և լաւ խնամեց, իսկ միւսներին՝ վատ երգողներին, իսկոյն արձակեց:

Եւ այնուհետև մեր խեղճ սոխակին

Աւելի ամուր ու պինդ փակեցին...

Թ Ռ Զ Ո Ի Ն

Մի ձմռան օր էր. փշում էր քամին,

Ձիւնի քուլէքը ամեն տեղ ծածկում,

Մարդ և անասուն ցրտի երեսից

Փախչում էր մտնում տան մէջը փակւում:

Իմ պատուհանին, որ պինդ փակւած էր,

Յանկարծ մօտեցաւ մի փոքրիկ թռչուն.

Նա դողդողում էր, թևերը շարժում

Եւ իր կտուցով խփում ապակուն:

Տեսնելով թռչնի այդ դառն վիճակ,

Յուզեց իմ սիրտը, գթացի վրան,

Չըթողի երկար տանջել այն ցրտում,

Իսկոյն սենեակս առի ես նրբան:

Դադարեց ձիւնը, հանդարտեց քամին,

Իմ սիրուն թռչնակը նորից ուժ առաւ,

Ուղղեց թևերը, սաւառնեց օդում,

Եւ մի քաղցր երգ երգել ըսկրսաւ:

Անուշ էր երգը, մեզմ ու գրաւիչ,
նա շարժեց իմ սիրտ, ազդեց իմ հոգուն,
հռնեցի նրան, գրի վանդակում,
որ զոհ չըզնայ կատաղի քամուն:

Բայց մի ժամ չանցած, նա տխուր, տրտում,
Գլուխը կախեց, արձակեց մի ճիչ,
Մօտեցայ նրան, նա յետ-յետ քաշեց,
Կասես ես նրան լինէի դահլիճ

«Այո, դժւար է, ասացի նրան,
Աննման երգիչ, սիրելի թռչնակ,
Ընկերից բաժնւած, քո բնից հեռու

Վարել քեզ այսպէս բանտարկեալի կեանք:
Սհա կըբանամ քո բանտի դուռը,
Թըռիւր դէպի դաշտ և կամ խոր անտառ,
Գտիւր ընկերիդ, սիրէ քո բունը.
Մահ ու գերութիւն մի է քեզ համար»:

ԴԺԻԱՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.

Մեծ քաղաքներից մէկում կենում էր իր գործին լաւ հմուտ մի կօշիկակար, Օհան անունով: Վարպետ Օհանըն ինչքան ցանկանում էր հարստանալ, չէր լինում, չէր յաջողում: Ինչ գործ որ տալիս էին, շատ գեղեցիկ կատարում էր, և գնողները շատ անգամ անում էին, թէ նրա պատրաստած կօշիկները հարիւր տարի կըհագնուի: Շատ պատուէրներ էր ստանում, ամենը լաւ

գին էին վճարում, բայց վարպետ Օհանը դարձեալ չէր կարողանում փող գիզել: Սրա պատճառն այն էր, որ ամեն տարի վարպետ Օհանին Աստուած մի տղայ կամ աղջիկ դաւակ էր պարգևում և բոլոր երեխայքը մեծանում էին առողջ, զըւարթ և խաղում այնպէս, ինչպէս ձկները ջրի մէջ:

Իններորդ զաւակից յետոյ վարպետ Օհանի կինը մեռաւ և նա մնաց իր իննը երեխաների հետ որբ: Սահեշտ բան չէր: Երեխաներից մի քանիսն արդէն դարոց էին գնում. նա մէկին պէտք է ման գալ սովորեցնէր, միւսին գրկած ման ածէր, մէկէլին կերակրէր իր ձեռքով, չորրորդին մի բանով զբաղեցնէր, հինգերորդի երեսը լուանար, մի խօսքով—բոլորի համար պիտի հոգս քաշէր: Իսկ այս քիչ նեղութիւն չէ: Երբոր անկողինները ձգում էին, ամբողջ սենեակը դառնում էր ննջարան և ամեն տեղ երեւում էին մեծ ու փոքր շէկ ու թուխ գլուխներ, և խըլլատում էին ձկների նման: Վարպետ Օհանը մինչև կէս գիշեր նստում էր, շինում իր բանը և միևնոյն ժամանակ շտկում էր այս ու այն երեխայի վերամակը, որ բաց չըմնան, չըմբսեն և շատ անգամ ասում էր ինքն իրան.

— Աստուած ինձ իննը երեխայ է տրել, փառք Իրան, ես պատճառ չունիմ տրտնջալու: Բոլոր երեխայքս առողջ են, գեղեցիկ են և բարի:

2.

Չընայած վարպետի խեղճ ապրուստին ու նրա որդոց քաշած ամեն տեսակ զրկանքին, այնու ամենայնիւ

Նրանք օրէջօր ամրապնդուում էին, ցուրտը նրանց վնաս չէր տալիս ու ցամաք հացը շատ անուշ պատառ էր թւում։ Բայց ահա Ջատկի թաթախման երեկոյին, երբ վարպետ Օհանը՝ սաստիկ յոգնած՝ տուն էր վերադառնում, տեսաւ խանութներում զատիկայ համար շատ զանազան ընծաներ շարւած, մի քիչ կանգնեց ու մտածեց։

— Ես էլ պէտք է մի բան առնեմ երեսաներիս համար։ Բայց ի՞նչ առնեմ, մի՞թէ բոլոր իննի համար միանգամից։ Ա՛չ, այդ իմ կարողութիւնից վեր է։ Եթէ միայն մէկի համար առնեմ, այն ժամանակ միւսները պիտի նախանձեն նրան։ Ա՛չ, թէ որ պիտի զրւարճանան, թող ամենքը միասին զրւարճանան։ Ես նրանց մի այնպիսի բան պիտի տամ, որ ոչ ոք նրանցից չըկարողանայ խել, մի լաւ ու թանկագին բան, որ երբէք չըկորցնեն։ Եւ վարպետ Օհանը մտնելով տուն՝ ասաց։

Երեխէրք, ամենքդ էլ տանն էք։ Գիտէք, այսօր Ջատկի է։ Այսօր պէտք է զրւարճանանք, չենք բանելու, այս երեկոն պիտի ուրախ անց կացնենք։

Երեխայքը վեր թռան տեղերից և վազեցին մօտը։ — Սպասեցէք, ես ձեզ մի լաւ երգ կըստվորեցնեմ, թող այդ երգը լինի ձեզ համար զատիկայ ընծայ։

Հէնց որ հայրը վերջացրեց այս խօսքը, երեխայքը նրան շրջապատեցին. փաթաթեցին վզին, և խնդրեցին, որ երգէ խոստացած երգը։

Վարպետ Օհանը կարգով շարեց մանուկներին, իսկ երկու ամենափոքրիկներին նստեցրեց ծնկների վրայ։

— Գէ, այժմ հանդարտ։ Ես կ'երգեմ, իսկ դուք կըկրկնէք։

Եւ նա մեզմ ձայնով սկսեց երգել Ջատկի երգը.

«Հողմը հնչեց ի հարաւէն,
Սգատեցան դաշտը ձիւներէն,
Բերկրութիւն է ամեն տղոց,
Քրիտոս յարեաւ ի մեռելոց»։

Մեծերը ձայն էին պահում ու հետն ասում, իսկ փոքրերը դժարանում էին և սխալուում. Վերջապէս երգը բերան արին, և ինչքան ուրախացան, երբ տեսան, որ ամենքը խմբովին կարողանում են կանոնաւոր երգել։

Այսպէս ուրախանում էին նրանք իրանց միակ և անշուք սենեակում, մինչդեռ նոյն միջոցին շարացած էր և տխուր նոյն տանը իննը սենեակում մենակ ապրող մի պարոն։

3.

Ուրախ չէր իննը սենեակում մենակ ապրող աղան։ Նա մի սենեակումը նստում էր, հրկրորդումը ճաշում, երրորդի մէջ պառկում, չորրորդումը ման էր գալիս, իսկ թէ միւսներն ինչո՞ւ համար էին, — Ստտուած գիտէ։

Այս երեկոյին հարուստ աղան ութերորդ սենեակումն էր նստել, և մեծ բանի վրայ էր. նա մտածում էր, թէ ինչո՞ւ նոյն օրւայ կերակուրները տասի տեղ ինն էր, մէկն ինչո՞ւ էր պակաս, և ինչո՞ւ էին անհամ բոլորն էլ. ինչո՞ւ սենեակների ջերմութիւնը սովորականից աւելի կամ պակաս էր մի-երկու աստիճանով։ Ահա այս տեսակ մտածմունքների մէջն էր, որ նրա ականջը հասաւ վար-

պետ Օհանի երգելու ձայնը: Աղան երկար ականջ դնելուց յետոյ՝ ասաց ինքն իրան.

— Պատճառն ինչ է արդեօք, որ ես այսքան հարուստ եմ և տխուր ու անմխիթար, իսկ աղքատ Օհանը միշտ ուրախ է և զրւարթ: Մէկ գնամ տեսնեմ, դրանք ինչո՞վ են զրւարածանում այդքան:

Այսպէս մտածելուց յետոյ՝ աղան գնաց Օհանի մօտ: Վարպետը նրան պատուով ընդունեց և իր աթոռի վրայ նրան նստեցրեց, որովհետև էլ ուրիշ աթոռ չունէր:

— Ի՞նչ ես կօշկակար Օհանը, հարցրեց հարուստ աղան:

«Այն, ծառադ եմ: Գուցէ կօշիկ էք ուզում գնելք»:

— Ո՛չ, ես դրա համար չեմ եկել: Ի՞նչ շատ որդի ունիս:

«Այն, ծառադ եմ, շատ կան. Աստուած տրւել է չի ինայել, գոհանամ Աստուծոյ. ահա, ինչպէս տեսնում էք, կան մեծեր էլ, փոքրեր էլ: Եւ այս բոլոր բերանները հաց են ուզում և Աստուած կերակրում է սրանց, փառք Իրան:

— Եւ այդ բոլոր բերանները միաձայն երգում են ուրախ և զրւարթ, աւելացրեց աղան ժպտալով: Գիտե՞ս ինչ կայ, վարպետ. ես ուզում եմ քո երեխաներից մէկին վեր առնել և բախտաւորեցնել: Ես կը-որդեզրեմ նրան և կըկրթեմ իմ հարազատ զաւակիս նման, ինձ հետ արտասահման կըտանեմ, հարուստ աղայ կըդառնայ և կօղ-նէ իր միւս եղբայրներին և քոյրերին:

մանս՝ զի՞ճբա՞ճ վա՞ճ ճասմա՞ զոտո՞ւ մ զյգմնաթմզ՞ զոյոզ
4.

Զարմացաւ վարպետ Օհանը: Իր զաւակներից մէկը կարող է հարուստ մարդ դառնալ, դրանից լաւ բան էլ ինչ կարող էր լինել:

— Ընտրիր որին կամենում ես, ասաց աղան:

Վարպետ Օհանն սկսեց ընտրել, ապելով՝ աղբ աշա
«Սրա անունն Արամ է: Սրան չեմ տալ. սա գեղեցիկ կարգում է, ժամուճը փոխ է ասում, ժամանակին լաւ քահանայ կըդառնայ: Սրանից փոքրը աղջիկ է. աղջիկը ձեզ հարկաւոր չէ: Յետոյ գալիս է Տիգրանը. սա ինձ ճգնում է. առանց սրան իմ բանը դժուար կըլինի: Սա էլ իմ Օհանիկս է. իմ անւանակիցս է, չեմ կարող տալ: Հիմա գանք սրան. սա էլ իմ Յովսէփն է. սա իր հանգուցեալ մօր սիրելին էր. եթէ ձեզ տամ, սրա մօր հողին կըվշտանայ. իսկ այս երկուսը այնքան փոքր են, որ բարի աղային պէտք չեն գալ:

Այսպէս ջոկջոկեց Օհանը իր բոլոր որդիքը, բայց ոչ մէկին չըկարսոցացաւ ընտրել: Յետոյ դարձաւ երեխաներին և ասաց.

«Երեխէրք, ձեզանից մէկն ու մէկը թող ընտրելի. ո՞վ է ցանկանում աղայ դառնալ, կառքերով պտըտել, դէ, ասացէք, ինչո՞ւ էք լռում, ո՞վ ուզում է, թող ասէ»:

Որդիքը սլատասխանի տեղ վաթաթեցան իրանց հօրը և պինդ կպան. որը ձեռքը բռնեց, որը գոգնօցը, որը ոտքը, որը թագ կացաւ փեշերի տակին, որ ոչ ոք չըփախցնէ: Օհանը գրկեց ամենքին և ջերմ արտասուքները անձրևի պէս թափեց ամենի դէմքին. լաց եղան և

բոլոր երեխաները և ուրուր տեսած հաւի ձագերի նման մտան իրանց ծնողի գիրկը:

Ոչ, ազնիւ պարոն, չնորհակալ եմ քո բարեսրտութեան համար: Տեսնում ես ասան, որ ոչ ես և ոչ իմ զաւակներս յօժար չենք այդ բանին:

— Տեսնում եմ, տեսնում, պատասխանեց հարուստը: Դէ որ այդպէս է, գոնէ մի երգ երգեցէք խմբովին և ասան դրա համար ձեզ մի հազար ոսկի:

5. Գարպետ Օհանը իր կեանքում «հազար ոսկու» միայն անունն էր լսել, բայց աչքով տեսած չէր, իսկ այժմ իր ձեռքի տակին ունէր «Հազար Ոսկի»: Երբ որ հարուստ աղան տուն գնաց, վարպետը անտղեց ոսկիքը և աս ու գողով թագցրեց պահարանումը: Այնուհետև նա լռեց, լռեցին և որդիքը. էլ չըկարողացան երգել:

Մեծ երեխաները լուռ ու մունջ նստեցին և փոքրերին էլ շուտ-շուտ ասում էին, որ էլ կարելի չէ երգել. հարուստ աղան կըլսէ և կընեղանայ: Ինքը վարպետն էլ սկսեց տխրել, և երբ իր հանգուցեալ կնոջ սիրելին խընդրեց, որ կրկնէ երգը, նա հրելով ասաց. «չըպիտի երգենք»:

— Ինչո՞ւ, հայրիկ, ինչո՞ւ չըպիտի երգենք, հարցրեց երեխան. . .

Անմեղ երեխայի այս հարցմունքը վարպետ Օհանի աչքը կարծես քնած տեղից բաց արաւ: «Ի՛նչ, ինչո՞ւ չըպիտի երգենք, ի՛նչ եմ անում այս ոսկիքը, եթէ սա պիտի մեր ուրախութեան վերջ տայ, և ո՞վ գիտէ ի՛նչ

փորձանքի մէջ պիտի ձգէ ինձ»: Այսպէս մտածելուց յետոյ, շուտով նկերկացաւ տեղիցը, վեր առաւ ոսկիքը և վագեց աղայի մօտ:

«Ազնիւ պարոն, ասաց Օհանը, խնդրեմ ձեր փողերը յետ վերցնէք, որ ես կարողանամ երգել իմ ուզած ժամանակը: Իմ երեխաների ուրախութիւնն ինձ համար աւելի թանգ արժէ»:

Այս ասելով ոսկու քնակը դրաւ աղայի սեղանի վրայ և շուտով վերադարձաւ տուն այնպէս ուրախ, ինչպէս մի մեծ պարտքից կամ գերութիւնից աղաւաւած: Եւ այնուհետեւ երգի ձայնը կրկին բարձրացրին խմբովին:

ԵՐԿՐԻ ԶՈՅՐ

Մեզնից շատ առաջ կար մի թագաւոր, Հոգով դեռ արի, զիտով շէտր:

Մեծ ծով էր պատել նրա աշխարհը:

«Ոսկի» ասացին գիտունը այն դարը:

Ունէր նա երկու մատաղհաս աղջիկ,

Մինը խիստ տգեղ, միւսը գեղեցիկ:

Մի օր տգեղը ասում է միւսին.

«Երթանք ծովի ափ, քոյրիկ, միասին»:

Սիրունը գնաց առաջից տրտում,

Տգեղը հետքից ոխ պահած սրտում.

Հաղիւ թէ ծովի ափին էր հասած,

Իր սիրուն քըրոջ գլորեց նա ցած:

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.

«Քոյրիկ, իմ քոյրիկ, փրկէ ինձ մահից»:

«Ես ունիմ տանը դեղեցիկ մանեակ,
Առ, էն քեզ լինի, պարգևէ ինձ կեանք» . . .

Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:

«Քոյրիկ, թէ այդ էլ քեզ չէ բաւական,
«Կըտամ քեզ ոսկի պսակ պատուական»:

— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:

«Քոյրիկ, մի թողնիլ դու ինձ անտէրունչ,
Քեզ սիրուն փեսաս կըտամ անտրտունջ»:

Տգեղի սիրտը դառել էր լճ ըրար,
Քըրոջ խնդիրքը թողեց անկատար:

Ձկնորսը ծովը ձգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմինը սիրուն աղջրկան:
Ջրիցը հանեց, դրոնց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ:

Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջրկան,
Լացեց ու առաւ, դրեց ուսի վրան,
Տարաւ իրա տուն այդ անգին գիւտը,
Չորացրեց նորա մարմնու գիւփ հիւթը.
Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկրերից,
Քաղցրաձայն լարեր հիւսեց մաղերից:

Երբ որ ամեն բան պատրաստեց կարգին,
Գնաց արքունիք տաւիղը ձեռքին:

Երբ մտաւ դահլիճ շքեղ դարդարած,
Տեսաւ տղեղին փեսի մօտ կանդնած:

Քացեց բերանը, լարերին խփեց,
Հիւրերի առջև քաղցրաձայն երգեց:

«Հնչէ, իմ տաւիղ, հնչէ համարձակ, —

«Հարազատ քոյրըս խլեց իմ պսակ»:

«Լսէ, իմ ծնող, լսէ, սիրական,

«Հարազատ քոյրըս խլեց իմ փեսան»:

«Լսէ, ժողովուրդ, լսէ անխոռով,

«Հարազատ քոյրըս գլորեց ինձ ծով»:

Միւս օրը դահիճը խարոյկ շինեցին,
Մահապարտ քըրոջ մէջը գլորեցին.
Հուրը պըլպըլաց, ալջիկը կանչեց.
«Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»:

ՀՆԱՐԱԳԷՏ ՂՈՒՀԱԿԸ

(Աւանդութիւն)

Շահ-Աբբասի ժամանակ հեռու աշխարհից դէրուշի
հագուստով մի մարդ է գալիս Սպահան քաղաքը: Քա-
ղաքի ընդարձակ հրապարակի մէջ այդ դէրուշը մի մեծ
շրջան է քաշում փայտով, ինքն էլ կշտին նստում լուռ
ու մունջ: Անց ու դարձ անողները նայում են և դար-
մանալով հարցնում, թէ դու ո՞վ ես, այս ինչ բան է
որ դու քաշել ես. արդեօք մի թալիսման չէ սա. և մեզ
համար բարի, թէ չար թալիսման է... Դէրուշը բնաւ
չի խօսում: Ամբողջ քաղաքը վարանման մէջ է ընկնում,
թէ սա ինչ կընշանակէ արդեօք: Վերջը իմաց են տա-
լիս Շահ-Աբբասին, թէ այսպէս մի դէրուշ է եկել...

Շահ-Աբբասը իր գիտնականներից մէկին ուղարկում

է, որ տեսնէ ինչ բան է, ինչ է դէրւիշի ուզածը, ինչն է ժողովրդին սարսափի մէջ գցել:

Գիտնականը գնում է և ասում դէրւիշին.

—Ո՛վ մարդ, ես հասկանում եմ ջո միտքը: Քո շրջանը նշանակում է երկինք: Գտտարկ է մէջը: Սյդ դատարկութիւնը նշանակում է, որ դու ուզում ես երկինքը կապել, որ էլ ոչ մի ամպ չըլինի այնտեղ, որ էլ անձրև չըզայ, սով ընկնի մեր աշխարհքը: Գիտեմ, գիտեմ, որ դու կարող ես այդ բոլորն անել. բայց խղճան մեզ, այդպէս բան մի անիր, ինչ-որ ուզես, քեզ կըտայ թագաւորը...

Գէրւիշը բնաւ չըխօսեց և գիտնականի երեսին անգամ չընայեց: Բայց ժողովուրդը լսելով գիտնականի բացատրութիւնը, աւելի մեծ երկիւղի մէջ ընկաւ: Ել չէին ասում, թէ գուցէ սխալ էր գիտնականի բացատրութիւնը, այլ դրա հակառակ՝ լուծ ուզտ շինելով, պատմում էին իրար, թէ՛ «Բա չէք ստիլ, դէրւիշը մի ամենազօր մարդ է. այս ինչ երկրում հեղեղ և կարկուտ է թափել, բոլոր բնակիչներին կոտորել. այն ինչ տեղ եօթը տարի շարունակ կապել է երկինքը, ոչ մի կաթիլ անձրև չի եկել, սով է ընկել երկիրը, բոլորեքեանք կերել են միմեանց»...

Միւս օրը Շահ-Սբբասն ուղարկեց մի ուրիշ գիտնական:

—Գիտեմ, գիտեմ, ով ես դու, մարդդ Սատուծոյ, ասում է գիտնականը: Քո շրջանը նշանակում է երկիրս: Գտտարկ է մէջը: Գրանով ուզում ես ասել, որ ժանտախտով պիտի դատարկես մեր երկիրը: Խնայիր մեզ, խընայիր ի սէր Սմենակալին, այդպէս բան մի անիր. ինչ-որ ուզենաս քեզ կըտանք. . .

Գէրւիշը դարձեալ մնաց լուռ: Աւելի ևս սաստկացաւ ժողովրդի երկիւղը և նորանոր առասպելներ տարածեցաւ քաղաքի մէջ:

Բոլոր գիտնականները յաջորդաբար գնացին դէրւիշի մօտ և բոլորն էլ ունքը շինելու տեղ, աչքն էլ հանեցին՝—փոխանակ ժողովրդի կասկածը փարատելու, նրան աւելի երկիւղի ու սնահաւատութեան մէջ գցեցին:

Թագաւորը կարծում էր, որ դէրւիշի արածը մի հասարակ հանելուկ պիտի լինի, և իրան համար շատ ամօթ էր համարում, որ այդ հասարակ հանելուկը լուծող մի գիտնական չունի: Սյսպիսի մտատանջութիւնով նա մէկ օր ծպտած ման էր գալիս Սպահանի Հայոց թագումը, ուր հանդիպեցաւ մի տարօրինակ բանի: Մի տանիքի վրայ ցորեն կար փռած աղունի համար. ոչ ոք չըկար մօտը, բայց մի երկայն եղէգ կար ցցուած, որ ինքնիրան անդադար տարուբերելով՝ քշում էր ճնճուկներին:—Սյս հրաշքի վաղանիքը պէտք է տան մէջը փրկտրել, ասաց թագաւորն ու ներս գնաց տուն, և այնտեղ տեսաւ մի ջուլհակ, որ կտաւ էր գործում:

Երբ որ թագաւորը ներս մտաւ, ողջունեց ջուլհակին. ջուլհակը նայեցաւ նրա վրայ, իսկոյն ոտքի կանգնեց, խոր գլուխ տալով պատասխանեց նրա ողջունին, յետոյ սկսեց շարունակել իր գործը: Ջուլհակի աջ ու ձախ կողմին մի-մի օրորոց կար դրած: Երբոր նա սկսեց գործել, օրորոցներն էլ սկսեցին օրօրիլ տանիքի ինքնաշարժ եղէգնի պէս: Օրորոցում եղած երեսաները ծերունու թոռներն էին, որոնց մայրերը տան մի անկիւնում նստած ճախարակով բամբակ էին մանում կտաւի համար: Իր հարսներին գործից չըզցելու համար հնարա-

գէտ ջուլհակը տանիքի եղէգից մի թիւ էր կապել, թե-
լի մէկ ծայրը փաթաթել կտաւի սանդրին, որ իր տա-
րուբերելովը շարժում էր եղէգը: Օրօրոցներից նմանա-
պէս թելեր ունէր կապած, որոնց հակառակ ծայրերը իր
աջ ու ձախ մատներին էր փաթաթել: Աջ ձեռքով մըռքը
նետելիս, աջ կողմի օրօրոցն էր օրօրում, ձախով նե-
տելիս, ձախ կողմինը: Այսպիսով նա մէկ անգամից երեք
գործ էր կատարում:

Թագաւորն այդ ամենը նկատեց և գովեց իր մտքումը
նրա հնարագիտութիւնը, միայն նրա ոտքի կանգնելով
խոր գլուխ տալը թագաւորի մէջ կասկած ձգեց, թէ չը-
լինի իրան ճանաչեց: Այս բանն ստուգելու համար, թա-
գաւորն մի մութ հարցմունք արաւ նրան.

— Չրլինի՞մ, չըլինի՞մ: . .

Մի՞թէ, մի՞թէ. . . պատասխանեց ջուլհակը:

Թագաւորը «չրլինի՞մ, չըլինի՞մ» ասելով, ուզեց ասել
ծերունուն. «եթէ ինձ ճանաչեցիր, չըլինի թէ երևցնես
այդ բանը, թող այդ մեր մէջը մնայ»: Իսկ ծերունին
պատասխանեց «մի՞թէ, մի՞թէ»: այսինքն՝ «մի՞թէ ես
յիմար եմ և այդբանը չըզիտեմ»:

— Քանիսի՞ մէջն ես, վարպետ, յետոյ հարցրեց թա-
գաւորը:

— Երկուսս լրացրել էրերի մէջն եմ մտել, պատաս-
խանեց ջուլհակը:

Թագաւորի այս հարցմունքը ջուլհակի հասակին էր
փերաբերում: Ջուլհակը պատասխանեց, որ երկու ոտքով
ման գալն արդէն վերջացրել է, հիմա գուազան է գործ
ածում, իբրև երեք ոտք, մէկ խօսքով ծնրացել է:

Թագաւորն այսպիսի շատ մութ հարցմունքներ ա-

րաւ և բոլորի պատասխանն էլ ստացաւ դարձեալ մութ
կերպով: Տեսաւ որ ծերունի հայր մի հնարագէտ և հան-
ճարի տէր մարդ է թէ գործով և թէ խօսքով: մտածեց,
որ միայն սա կարող է դէրուշի պատասխանը տալ:

— Դու որ այդչափ հնարագէտ ես, ասաց թագաւորը,
եթէ մի քանի սագ ուղարկեմ քեզ մօտ, կարո՞յ ես փետ-
րել նրանց:

— Դրա քաջ վարպետն եմ ես, պատասխանեց ջուլհակը:

Այս պատասխանն ստանալուց յետոյ թագաւորը գը-
նաց: Շատ չանցաւ, ջուլհակի մօտ եկան թագաւորի գիտ-
նական նէզիր-վէզիրները:

«Ահա եկան թագաւորի սագերը. իրաւ որ լաւ փետ-
րելու թռչուններ են», ասաց ջուլհակն ինքն իրան:

Թագաւորը տուն գնալով սաստիկ բարկացել էր
գիտնականների վրայ և սպառնացել էր, որ եթէ գոնէ
մի մարդ չըբռնեն, որ դէրուշին պատասխան տայ, նը-
րանց բոլորին էլ կաքսորէ: Այսպէս նեղի գալով որոշե-
ցին դիմել հնարագէտ ջուլհակին, որի համբաւը նրանցից
մէկը լսել էր:

— Վարպետ եղբայր, կարող չես արդեօք մի պա-
տասխան տալ մեր տարօրինակ հիւրին, որ ժողովուրդի վրայ
սարսափ է տարածել, ասացին գիտնականները և պատմե-
ցին դէրուշի դէպքը, որ արդէն յայտնի էր ջուլհակին:

— Ինչո՞ւ չէ... կարող եմ... բայց մեծ ծախք կը-
պահանջւի դրա համար: Պէտք է ձեռք բերել մի կա-
խարդական գաւազան, մի անմահական սխտոր և մի ոսկի
ձու ածող հաւ:

Գիտնականները մնացին ապշած:

— Դրա ծախքը մենք կըվճարենք, ասացին նրանք

ուշքի գալով, միայն մենք չենք կարող գտնել այդ բաները, ինչ-որ դու ես ասում:

Երեք բան է իմ ուղածը, և ես ինքս կրգտնեմ, միայն ամեն բանի համար մի գլխարկ վեր ոսկի է պէտք: Իսկ երեք հոգի էք, ամենքդ ձեր գլխարկովը մէկ ոսկի կրքերէք, ես էլ կրգամ դէրուշին պատասխան կրտամ:

Գիտնականները ճարահատած համաձայնեցան: Գնացին երեք գլխարկ ոսկի բերին տըւին ջուլհակին: Այսպէս փետրեղով նրանց ինչպէս պատուիրել էր թագաւորը, փեր կացաւ առաւ իր հոնի գաւազանը, մի գլուխ հոտած սխտոր, ոտի մէկը կոտրած մի հաւ, և գնաց սարսափ տարածող դէրուշի մօտ:

Հաւարեցան քոյր քաղաքացիք, ներկայ էր և թագաւորը իր քոյր իշխաններով:

Ջուլհակը շխօսեց դէրուշի հետ. նա լուռ ու մունջ իր գաւազանի ծայրով մի խոր ակօս քաշեց շրջանի մէջ տեղով ծայրէ ի ծայր և այսպէսով դէրուշի շրջանը երկու հաւասար մասնի բաժանեց և նստեց նրա դէմ յանդիման:

Դէրուշը երկար մտածեց, գլուխը թափ տըւաւ, վերջը մի գլուխ սոխ հանեց դրաւ առջև:

Ջուլհակն, առանց երկար մտածելու, իսկոյն իր սրխտորը հանեց դրաւ իր առջև:

Բարկացաւ դէրուշը և իր ջէրից հանեց մի բուռ կորեկ և շաղ տըւաւ ամբողջ շրջանի մէջ:

Ջուլհակը փէշի տակից հանեց իր հաւը, որ իսկոյն կըտկըտալով կերաւ քոյր կորեկը:

Դէրուշն էլ մինչի վերջը շրսպատեց, իսկոյն վերկացաւ և մոմալով հեռացաւ գնաց. . .

Թագաւորը մօտեցաւ ջուլհակին և խնդրեց, որ բացատրէ այդ հանելուկի նշանակութիւնը:

— Ողջ լինի թագաւորը, ասաց ջուլհակը: Այս մարդը մի խելագար դէրուշ է: Երևակայել է, որ ինքը մի շատ զօրեղ և իմաստուն մարդ է և կարող է մեր ամբողջ աշխարհին տիրել: Իր քաշած շրջանով ուզում էր մեզ հասկացնել, թէ իրանն է բոլոր մեր երկիրը: Ես չուզեցայ հասկացնել նրան, որ այդ խելագարութիւն է, այլ կէս արի մէջտեղից, որով ուզեցայ ասել, թէ կէսն էլ իմն է: Նա բարկացաւ և իր սոխով ինձ պատերազմ յայտնեց, կամ ուզեց ասել, մեր մէջ դառնութիւն կըծաղի, կուր կըլինի: Ես էլ իմ սխտորով հասկացրի նրան, որ ես փախչող չեմ, թէկուզ կուրից էլ վատթար բան պատահի: Նա իր կորեկով ինձ սպառնաց, որ իր զօրքերն անհամար են: Ես էլ իմ հաւով ցոյց տըւի, որ անա այսպէս կըջարդեմ ես քո անհամար զօրքը: Գրա վրայ նա տեսաւ, որ էլ չի կարող մեզ վախեցնել, փախաւ գնաց:

Քաղաքացիք շատ ուրախացան, որ վերջապէս ազատեցան դէրուշի տալիք երեակայական սովից ու մահից և ամենքը միաբերան գոչեցին՝ «Կեցցէ ջուլհակը»:

Շահ-Աբբասը որ շատ արհեստասէր թագաւոր էր, գովեց ջուլհակին և յետոյ հարցրեց.

— Ի՞նչ արիւր իմ սագերին, լաւ փետրեցիք, թէ ոչ...

— Ողջ լինի թագաւորը, այն, լաւ փետրեցի, անա նրանց փետուրները, ասաց ջուլհակը և թագաւորի առջև դրաւ մի պարկ ոսկի:

— Քեզ ևն արժանի այդ ոսկիքը, ասաց թագաւորը. դու աւելի օգտակար գործադրութիւն կրգտնես դրանց

համար: Մէկ այդքան էլ իմ գանձարանից ստացիր և մի մեծ գործարան բաց արա. թող ծաղկի քո արհեստը իմ երկրիս մէջ: Այսուհետև իմ պալատի դռները միշտ բաց են քեզ համար. թող իմ հովանաւորութիւնը լիովին տարածւի քո իմաստուն ժառանգների և քո ազգի վրայ:

ՔԵՕՐՕՐՉԼԻՆ ՋՐԱՂԱՑՊԱՆ

(Մի արկած Բեորոլլու կեանքից)

Մէկ անգամ Բեորոլլու ժառանգրից մէկը, Քաչալ-Համզան, փախել էր. Բեորոլլին հեծաւ Արշաթը, որ իր ընտիր ձիաներից ամենից լաւն էր, և ընկաւ Համզայի ետևից, որ բռնէ նրան և պատժէ:

Համզան դեռ շատ չէր հեռացել: Նա յետ մտիկ տրւաւ և տեսաւ, որ հեռւից թող է բարձանում ամպի պէս, իսկոյն գլխի ընկաւ, որ Արշաթի բարձրացրած թողն է այն, ուրեմն ուր որ է՝ Բեորոլլին պիտի հասնէ և բռնէ նրան: Հնար չկար փախչելու: Նրա բախտից՝ նոյն տեղ մի ջրաղաց կար, վազեց մտաւ ջրաղացը, երեսմերեսը այրաթաթախ արաւ, շորերն էլ նոյնպէս, և այսպէս կերպարանափոխւած՝ դուրս եկաւ կանգնեց ջրաղացպանի դռանը:

Բեորոլլին ձին բշած եկաւ և Համզային պատահելով հարցրեց, թէ՛ «Այս ու այս նշանով մարդ չանցնու արդեօք»:

— Ի՞նչպէս չէ, պատասխանեց Համզան, քո ասած նշաններով մի մարդ մտաւ այս բոպէիս իմ ջրաղացը:

— Ուրեմն, բռնիր ձիս, ասաց Բեորոլլին և իջաւ ձիուց:

Ձին թողեց Համզայի ձեռքին, իսկ ինքը մտաւ ջրաղացը, տեսաւ որ այնտեղ ոչ ոք չըկար, դուրս եկաւ, որ բարկանայ ջրաղացպանի վրայ, բայց կեղծ ջրաղացպանը այսինքն Համզան՝ արդէն Արշաթի վրայ էր:

— Անպիտան, ինձ խաբեցիր՝ բաւական չէ՛, համարձակեցար հեծնել նաև իմ Արշաթըս, ասաց Բեորոլլին բարկութեամբ:

— Շատ մի խօսիր, պատասխանեց Համզան, այժմ Բեորոլլին ես եմ, իսկ դու գնա ջրաղացպանութիւն արա. նայիր միայն որ լաւ ազաս, կորկոտ չանես: Այս ասելով՝ Արշաթի գլուխը շրջեց ստահակ ծառան և... և այսօր ես անյայտացել, թէ էգուց...:

Բեորոլլին նոր գլխի ընկաւ, որ փախչողը և իր սիրած ձին փախցնողը Համզան էր, բայց էլ ինչ կարող էր անել: Նա քահ քահ ծիծաղելով իր միամտութեան վրայ գլուխը թափ տրւաւ և մտաւ ջրաղացը:

Բեորոլլին սովորութիւն չունէր յուսահատուելու. այս տեսակ դէպքերը նրա՝ միշտ ուրախ ու զրբարթ տրամադրութիւնը չէին խանգարում: Նա տեսաւ որ ամբարը լիքն է ցորենով, բայց ջրաղացպանն ուրիշ տեղ է գնացել, ջուրը կապեց նաւի մէջ և բան ձգեց ազօրիբը: Երբ որ չանչախն սկսեց իր ներդաշնակ շրխչիկոցը, Բեորոլլին նրան սաղի տեղ համարեց և սկսեց երգել հետեւեալ երգը:

Ա՛հ Բեորոլլի, ջան Բեորոլլի,
Ա՛յ Բեորոլլի, ջան Բեորոլլի,
Քեզ խաբեց Համզան, Բեորոլլի, հայ, հայ, հայ.
Բայց որ դառար ջրաղացպան,
Կանչիր, թող գայ դան, Բեորոլլի, ջան,

Ջան, Քեօրօղլի ջան,

Ջան Քեօրօղլի:

Մարդու բախտն էլ արհա այսպէս:

Պտըւում է ջրաղացի պէս.

Մէկ օր անուկի վիշապ էս,

Միւս օր ջրաղացական, Քեօրօղլի:

Բայց դու էլի Քեօրօղլին ես,

Ժողովրդի սիրելին ես.

Թէկուզ ջաղացական էլ լինես,

Քեզ պատիւ կըտան, Քեօրօղլի:

Թէև Արրաթիցըդ զրկած,

Բայց թուր ունիս վրադ կապած.

Համզան ստրուկ, թոկից փախած,

Իսկ դու ազատ խան, Քեօրօղլի:

Սօթըդ կանչիր հսկաներիդ,

Հաւատարիմ կտրիճներիդ,

Թող գան գանեն փախած գերիդ:

Զրկօրչի Համզան, Քեօրօղլի:

Քեօրօղլու ձայնը շատ անեղ էր: Այս երգը երգե-
լուց յետոյ բարձրացաւ ջրաղացի տանիքի վրայ և այնպէս
որոտաց, որ նրա ձայնը սար ու ձոր դրմբացնելով՝ հա-
տաւ մինչև Զամլիբէլ սարը, ուր գտնուում էր Քեօրօղլու
անմատչելի բերդը: Քեօրօղլու կինը՝ Նիգեար խանումը,
որ շատ սուր լսողութիւն ունէր, ամենից շուտ իմացաւ,
որ իր ամուսինը մի անակնկալ փորձանքով է հանդիպել:
Իսկոյն իմաց տրւաւ քաջերին, որոնք մի ակնթարթում

դուրս թափեցան բերդից և հասան իրանց խմբապետին:
Իրանց մէջ նշանաւոր էին Դամուրջօղլին, Իսաբ-Ալին և
Գլիր-օղլի Մուստաֆա-բէգը: Երբ որ գնացին տեսան
Քեօրօղլու ջրաղացականութիւն անելիս, Արրաթը խել
տրւած, շատ ծիծաղեցին: Դամուրջօղլին մի երգով շնոր-
հաւորեց Քեօրօղլու նոր արհեստը և նոր առևտուրը:
(Որովհետև Համզան Արրաթը փախցնելով՝ նրա փոխա-
րէն իր ջորին թողել էր Քեօրօղլու մօտ:)
Ահա թէ ինչ է ասում Դամուրջօղլին և ինչ ձևով.

Նոր վաճառական ես դառել,

Առըտուրըդ շնորհաւոր:

Զին տրել ես, ջորին առել,

Առըտուրըդ շնորհաւոր:

Զին տրել ես, ջորին առել,

Առըտուրըդ շնորհաւոր, հողիս,

Առըտուրըդ շնորհաւոր:

Ալիւրըդ ջորուն կըբարձես,

Բազար կըտանես կըծախես,

Իեղին ոսկիք կըհաւարես,

Առըտուրըդ շնորհաւոր:

Քեզ կասեն՝ ուստա Ռուշան *),

Երբ կըդառնաս լաւ ջաղացական,

Գլուխ-գլուխ շահադ **) կըտան,

Առըտուրըդ շնորհաւոր: . .

*) Քեօրօղլու ուղիղ անունը Ռուշան է.

**) Շահադ է ասում աղալու համար տրւած վարձը, որ մի
յայտնի չափով տրւում է այն հատիկից, ինչ որ աղացւում է:

Դամուրջողի, շատ լաւ կանես, քան զայն
 Որ Քեօրօղլուն գովարանես,
 Ասես՝ լաւ վաճառական ես,
 Առտուրդը շնորհաւոր. . .

Դամուրջողին այսպէս երկար կըշարունակէր, բայց
 Քեօրօղլին նրան միջահատում է, ասելով՝ կատակի ժա-
 մանակ չէ, և ինքն է սկսում երգել այլ եղանակով և ա-
 հեղ ձայնով.

Ծառաս փախել է մինչ Արարտան,
 Շուտ արէք, ուր որ է, վնտրեցէք, բերէք.
 Շըլնքին գարկելով՝ կապէք կոները,
 Արաբ ձիու վրայ բարձեցէք, բերէք:
 Շըլնքին գարկելով՝ կապէք կոները,
 Արաբ ձիու վրայ բարձեցէք, բերէք:

Արի, հոգիս, արի,
 Արի, անուշիկ:

Իր գործած յանցանքը դրէք իր վըզին,
 Որ չասեն՝ անմեղ էր, ի գուր պատժեցին.
 Մորթեցէք եզան պէս, քերթեցէք կաշին,
 Միսը մաս-մաս արէք, ջարդեցէք, բերէք:

Քեօրօղլին եմ, ես չեմ մնալ ջաղացպան,
 Իմ Ղըրաթին երբէք չի տիրիլ Համզան,
 Գեանի տակն էլ լինի, հանեցէք նրան,
 Զիու պոչից կապած՝ քաշ տըւէք, բերէք:

Ել ինչ ասել կուզի, որ Քեօրօղլու հրամանը շու-

տափոյթ կատարեցաւ: Քեօրօղլուն պատահած այս ար-
 կածը պատմում է և ուրիշ ձևով *):

ԽԱՉԼԸԽԱՅ ԼԻԾԸ ԿԱՄ ՀԱԽԼՈՒՆԻ ԹՈՒՐԸ.

(Աւանդութիւն)

Շատ ու շատ դարեր մեզանից առաջ մի թագաւոր
 կար. անունն էր Պոօշ, ինքը դորաւոր, ազնիւ ու ար-
 դար: Նստում էր նա իր Լաթար քաղաքում: Նա չէր
 կուտէր, թէպէտ կարող էր ամեն բան ուժով. եթէ ու-
 ղենար, աշխարհք կըքանդէր Հաւլունի թրով.

Հաւլունի թուրը, Հաւլունի թուրը.

Ամեն բան կանէ Հաւլունի թուրը.

Զի լինիլ նրան աշխարհում նման,

Կանէ ամեն բան Հաւլունի թուրը:

Օ՛, նա չէ շինած հողիդէն ձեռքով,

Սնձեռագործ է Հաւլունի թուրը.

Զէ նա Խորասան և ոչ արմազից,

Արմազ կըկտրէ Հաւլունի թուրը:

Կրակոտ ամպերում, կայծակների հետ

Մլուել է, կոփւել Հաւլունի թուրը.

Կրակոտ ամպերում կայծակների հետ

Աշխարհ է իջիլ Հաւլունի թուրը:

Ով տիրէ նրան, աշխարհ կըտիրէ,

*) Քեօրօղլու բոլոր երգերը երեք եղանակ ունին միայն: Այստեղ բերած երեք երգերից ամեն մէկը ջոկ եղանակ ունի, որ ասել է՝ երեք եղանակներն ևս կան: Երգերի ձևն ու տողերի չափը ցոյց են տալիս արդէն, թէ որն ինչ եղանակ ունի: Երգե-
 լիս առաջին տան կազմութիւնը պէտք է տալ և միւս տներին:

Աշխարհ կրգերէ Հաւրունի թրով,
 Գէւերի մեծին գերի կրբերէ,
 Ըտարուկ կըշինէ Հաւրունի թրով:
 Արքայազնուհին Չինումաշինի
 Իր հարս կը բերէ Հաւրունի թրով,
 Եալբուզ սարն էլ որ նրա առաջ ելնի,
 Երկու կէս կանէ Հաւրունի թրով.
 Հաւրունի թրով, Հաւրունի թրով,
 Ամեն բան կանես Հաւրունի թրով,
 Չի լինիլ նրան աշխարհում նման,
 Ինչ ուզես, կանես Հաւրունի թրով:

Ահա թէ ինչու Պոօշ թագաւորից ամենքն էին սարսուտ, թէպէտ նրա մտքով մի մարդու անգամ վնասել չէր անցնում. Եւ ով չէր սարսիլ, մեծ էր Հաւրունի թրի գորութիւն. բայց չէր ցանկանում Պոօշ թագաւորը փառք, իշխանութիւն:

Ոչ որ չըզիտէր, թէ քանի տարի Պոօշի պապերը կրում էին իբրև մի անգին աւանդ Հաւրունի թուրը, թէ ինչ հրաշքով ընկել էր թուրը աշխարհի վրայ, թէ սրը Պոօշի մեծ նախնիքներից ձեռք էր բերել այն, յայտնի չէ թրի սկզբնաւորութեան մութ պատմութիւնը. լուում է այդ մասին աւանդութիւնը. գիտեն այս միայն, որ Պոօշի նախնիք այնքան տարիներ իրանց գորութիւնը և ուժը երբէք ի գուր չեն գործ դրել:

Պոօշն էլ հետեց իր նախնիքներին, ստացաւ թուրը հօր մահւան ժամին, առաւ աւանդը, խոստացաւ հօրը. — «Հայրիկ, երդուում եմ քո տըւած սրով, որ քեզ հետեւիմ, չարի կործանիչ, բարու հաստատիչ հանապաղ լինիմ»:

«Սյապէս էլ արաւ: Բառասուն տարի Պոօշի ձեռքում Հաւրունի թուրը կայծակի նման փայլում էր, վառում. բայց նրա ձեռքով մի անմեղ արիւն երբէք չըթափեց, կայրից ու կեանքից Հաւրունի թրով ոչ որ չըզրկեց: Ոչ մի թագաւոր կամ արդար իշխան չընկաւ իր գահից. ոչ մի ժողովուրդ չըզրկեց իրան ազատութիւնից: Ինչ բան բարի էր, նա գորացնում էր իր գօրեղ ձեռքով, ինչ բան որ չար էր, ջնջում, կործանում Հաւրունի թրով:

Եւ ինչ չէր անիլ. մեծ էր Հաւրունի թրի գորութիւն, բայց Պոօշ թագաւորն այդ չէր ցանկանում, այլ ասում էր միշտ. «Թող մարդիկ ապրին ազատ ու խաղաղ: Լաթար քաղաքս լաւ կառավարեմ, այն էլ է հերիք»: Եւ չիանում էր Լաթար քաղաքը ամեն բարիքով. ձգում էր շէնցած Խաչըւայ լըճի կանաչ ավերով:

Բայց ինչ կայ արդեօք յաւիտենական այս աշխարհի մէջ: Պոօշ թագաւորի գլուխն էլ ծածկեց սպիտակ մազերով. այն գօրեղ անձը, որից դողում էր ամբողջ աշխարհը, էլ չէր կարենում վերցնել Հաւրունի յաղթական թուրը:

Ընկաւ Պոօշը, ուժահատ ընկաւ մահիճը մահւան: «Ահա մօտեցաւ իմ վերջին օրը», ասաց ինքն իրան. «Իմ ժառանգն ո՞վ է, ո՞ւմ պիտի յանձնեմ Հաւրունի թուրը»: Թագաւորն ունէր եօթը հատ որդի, իւրաքանչիւրը մի սարի գլխի, ամեն մէկն ունէր մի բերդ սեփական, ամենքն էլ ծարաւ մէկ մէկու արեան: Ո՞րին տար արդեօք Հաւրունի թուրը. նրանցից ոչ որ սրին չէր արժան. վեց անդէն եղբայրք գլխները կտրած պիտի թրպրտան. Հաւրունի թուրը պիտի զէնք դառնայ մարդասպանութեան:

«Ո՛չ, այս չի լինիր», ասաց Պոօշը. կանչեց մեծ որդուն Բլէշանու բերդից: Եկաւ մեծ որդին, որ լսէ իր հօր կտակը վերջին:

«Որդի, մեռնում եմ», ասաց Պոօշը. «վերջին կտակըս յայտնում եմ ես քեզ, բայց մահիցս առաջ պիտի կատարես»:

— Հայրիկ, սլատրաստ եմ. վերջին կտակդ ես կրկատարեմ. տուր ինձ, թէ կուգես, Հաւլունի թուրը, աշխարհք կըրանդեմ:

«Սյո՛, քեզ կըտամ Հաւլունի թուրը, բայց լսիր, որդիս. աշխարհք մի քանդիր, այլ տար, Խաչլուայ ծովակը ձգիր»:

Մեծ որդին տարաւ Հաւլունի թուրը, բայց հօրը խաբեց, ծովը չըձգեց, այլ հօրից ծածուկ մի տեղ թաքցրեց:

«Որդի, ի՛նչ արիր Հաւլունի թուրը, ձգեցիր ծովը», հարցրեց հայրը:

— Սյո՛, այո՛, հայր, Հաւլունի թուրը տարայ ձգեցի Խաչլուայ ծովը:

«Տեսա՛ր ինչ եղաւ Խաչլուայ ծովը, երբոր ձգեցիր Հաւլունի թուրը»:

— Հայր, ոչինչ չեղաւ Խաչլուայ ծովը, բայց ես ձըգել եմ Հաւլունի թուրը:

— Ո՛չ, սուտ ես խօսում, անարժան որդի, խաբում ես հօրդ. գնա՛, բեր շուտով, թէ չէ՛ կանիժեմ, գլխիդ կըճարի Հաւլունի թուրը»:

Որդին դողալով գնաց, յետ բերեց Հաւլունի թուրը: Պոօշը կանչեց իր երկրորդ որդուն և ասաց նրան. «Որդի, մեռնում եմ. վերջին կտակս ես յանձնում քեզ, բայց մահիցս առաջ պիտի կատարես»:

— Հայր, սլատրաստ եմ. կուգես ես ինքս էլ նրա հետ ընկնեմ:

«Ո՛չ, դու մի ընկնիր, այլ միայն թուրը ծովը կըձգես և ինչ որ տեսնես, կըգաս ինձ կասես»:

—

«Պատրաստ եմ, հայրիկ. վերջին կտակդ ես կրկատարեմ. տուր ինձ, թէ կուգես, Հաւլունի թուրը, աշխարհք կըրանդեմ:

«Սյո՛, քեզ կըտամ Հաւլունի թուրը, բայց լսիր, որդիս. աշխարհք մի քանդիր, այլ տար, Խաչլուայ ծովակը ձգիր»:

Երկրորդը տարաւ Հաւլունի թուրը. բայց հօրը խաբեց, ծովը չըձգեց, այլ հօրից ծածուկ մի տեղ թաքցրեց:

«Որդի, ի՛նչ արիր Հաւլունի թուրը, ձգեցիր ծովը», հարցրեց հայրը:

— Սյո՛, այո՛, հայր, Հաւլունի թուրը տարայ ձգեցի Խաչլուայ ծովը:

«Տեսա՛ր ինչ եղաւ Խաչլուայ ծովը, երբոր ձգեցիր Հաւլունի թուրը»:

Հայր, ոչինչ չեղաւ Խաչլուայ ծովը, բայց ես ձգել եմ Հաւլունի թուրը:

«Ո՛չ, սուտ ես խօսում, անարժան որդի, խաբում ես հօրդ. գնա՛, բեր շուտով, թէ չէ՛ կանիժեմ, գլխիդ կըճարի Հաւլունի թուրը»:

Որդին դողալով գնաց, յետ բերեց Հաւլունի թուրը: Միւս որդիկերանցն էլ կանչեց Պոօշը, բայց նրանք ամենքն էլ այնպէս վարեցին, մինչ հերթը հասաւ ամենից փոքրին: Եկաւ և փոքրը: «Որդի, ասաց Պոօշը. գոնէ դու լսիր վերջին կտակս: Հաւլունի թուրը յանձնում եմ ես քեզ, կըտանես Խաչլուայ ծովը կըձգես»:

— Հայր, ես սլատրաստ եմ. կուգես ես ինքս էլ նրա հետ ընկնեմ:

«Ո՛չ, դու մի ընկնիր, այլ միայն թուրը ծովը կըձգես և ինչ որ տեսնես, կըգաս ինձ կասես»:

—

—

—

—

Ուրբաթ էր օրը. թուրն առաւ որդին ու ծովը
ձգեց: Բայց թէ ի՛նչ տեսաւ, ինչքան վախեցաւ, նա այս-
պէս պատմեց.

«Զէի մօտեցած դեռ ևս ծովին,
Արևն երկնքում երեսը ծածկեց,
Սև ամպից իջաւ սատանի քամին,
Խաւար և մռայլ աշխարհս պատեց:
Մօտեցայ ծովին. ախ, մեր սիրուն ծով,
Իր նախկին գոյնը այլևս չունէր,
Ժանտ դէլի նման պղտոր ջրերով
Մի անմեղ որսի կարծես սպասում էր:
Ծովը ձգեցի Հաւլունի թուրը՝
Յանկարծ մի գոռոց ծովի յատակից,
Մեծ իրարանցում ծովի խորերում,
Ահեղ արձագանգ ձայնեց երկնքից.
Ջրերը լեռնացան ու իրար անցան,
Երկինք էր հասնում ծովի փրփուրը.
Յանկարծ Խաչըւան բացեց իր բերան,
Դէլի պէս կլանեց Հաւլունի թուրը:
Ահեղ փոթորիկ, ազմուկ, որոտում,
Թէ ծովին նայես և թէ երկնքին,
Իրար են խառնուել, դողում է աշխարհ.
Ես էլ վախեցայ և ընկայ գետնին.
Կրկին նայեցի, ոչինչ չըտեսայ.
Խաւար մռայլը աշխարհս էր պատել.
Ամպեր, ալիքներ իրար վրայ դիզած,
Երկինքը երկրի հետ էր միացել.
Ծովի խորերից բիւրաւոր ձայներ
Խառնիխուռն և խուլ որոտում էին,

Կարծես բիւրաւոր քաջերի դնգեր
Ծովի յատակում մարտնչում էին:
Հայրիկ, դողում եմ, էլ մի յիշեցնիր,
Չեմ կարող պատմել ես իմ լեզուով,
Հայրիկ, սարսում եմ, էլ մի հարցնիր,
Թէ ինչեր արաւ Խաչըւայ ծովը»:
— «Այո, այդպէս է. առ իմ օրհնութիւն,
Լաթար քաղաքս էլ քեզ ժառանգութիւն»,
Ասաց Պռօշը և աչքը խփեց,
Եւ իսկոյն ևեթ հողին աւանդեց:
Անցան տարիներ ու դարեր անհետ,
Սշխարհիս վրայ շատ բան փոխեցաւ,
Պռօշի աւանդն էլ նրրա մահից յետ
Երկրիս երեսից շուտ անհետացաւ:
Բայց ժողովրդի մտքից չի կորել
Հաւլունի թրի վառ պատմութիւնը.
Նա ոգևորած պատմում է դեռ էլ
Պռօշ թագաւորի աւանդութիւնը:
Նա ցոյց է տալիս մի աւեր աւան,
Ատում է. «Այստեղ էր Պռօշը կենում,
Սյս Լաթար քաղրից առիւծի նման
Շրջակայ ազգաց սարսափ էր ազդում»:
Նա ցոյց է տալիս մի պղտոր լճակ,
Ատում է. «Սա է Խաչըւայ ծովը.
Սա չէ, ատում է, մի ծով հասարակ,
Սյստեղ է թաղած Հաւլունի թուրը»:
Թէ հարցնես նրրան իրրև կարեկից.
«Ինչո՞ւ է պղտոր ձեր ծովի ջուրը».
Կասէ. «Սյսպէս է եղած այն օրից,

Երբ այստեղ ընկաւ Հաւուների թուրք :
 Նա քեզ կըպատմէ, թէ ամեն ուրբաթ
 Խաչըւայ ծովը փրփրում է, կատողում,
 Իրար են գարկում ջրեր լեռնացած,
 Ծովի յատակից ձայներ են լսում . . .

Երբոր Պուօշի փոքրահաս որդին
 Տանում էր ծովը Հաւուների թուրք,
 Դեռ չէր մօտեցել նա ծովի ափին,
 Երբ իրար անցան ծովի քաջերը :
 Կռիւ, կոտորած ընկաւ նրանց մէջ,
 Սուրն ընկղմեցաւ Խաչըւայ խորը .
 Ահեղ կոտորած, բայց ոչ որ յաղթեց
 Եւ անտէր մնաց Հաւուների թուրք :
 Ահա այն օրից ամենայն ուրբաթ,
 Խաչըւայ ծովը փրփրում է, կատողում,
 Իրար են գարկում ջրեր լեռնացած,
 Ծովի յատակից ձայներ են լսում . . .
 Այդ հին կռիւն է կրկին նորոգում,
 Կրկին ընկնում են իրար վրայ քաջեր .
 Անցնում են դարեր, կռում են, կռում,
 Բայց Հաւուների թրին չեն կարում տիրել :

Բայց Պուօշ արքան սուրը կախարդեց .
 Երբոր ցամաքի ծովակի ջուրը,
 Աստուծոյ կամբով մի քաջ կըծնի,
 Կրճանէ լրճից Հաւուների թուրք :

ԵՐՐՈՐԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԴՆ ՈՒ ՇԵՐԱՄԸ

Շերամը մետաքս էր շինում և գոյնզգոյն կոկոնները
 կախկախում կաղնու թարմ ոստերից կապած խուրձի վը-
 րայ, իսկ սարդը տան մի անկիւնը քաշւած՝ իր ցանցն էր
 հիւսում և ծիծաղում շերամի վրայ, ասելով՝
 — Շերամ եղբայր, դու շատ դանդաղ ես տանում քո
 գործը և շինածըդ էլ մի բանի նման չէ . բայց ես, նայի՛ր,
 տես ի՛նչ գեղեցիկ բան եմ շինել, և տես ինչքան երկար
 են իմ թելերը :

Շերամը սլատասխանեց . — Սարդ եղբայր, դու գիտես՞
 ի՛նչ կընշանակէ բարութիւն :

— Ո՛չ, չըզգիտեմ :

— Այդ նրանից է, որ դու չար ես, քո գործն էլ
 չարութեան գործ է : Ինչ քո երկայն թելերով մի թա-
 կարդ ես ցանցում, որ անմիտ ճանճերին որոսա և ծծես
 նրանց արիւնը, իսկ իմ գործը բոլորովին ուրիշ բան է,
 սարդի բնութիւնից և խելքից վեր է :

Շերամն ու մեղուն են բարութեան նշան,
 Իսկ սարդն ու բրէտը նշան չարութեան .
 Քնքուշ շերամի պէս եղիր անարատ,
 Թէկուզ չար սարդերը ծիծաղին վրրադ :

ԱՐՋԸ ԵՆ ՄԵՂՈՒՆ

Անտառի խորքում մեղուն իր համար մի փուշ ծառի մէջ՝ ինչպէս փեթակում, մի բոյն էր շինել, մէջը ձագ հանել և անուշ մեղրով բճիճը լցրել:

Չրգիտեմ ինչպէս, մի օր արջուկը առաւ այդ մեղրի անուշիկ հոտը. մըրթմըրթաց, փընթփընթաց, ծառնիվեր կանգնեց և թանթուլները ծառի մէջ կոխեց:

Մեղուն տղտղաց, տղտղացին ձագեր, արջը չըքաշեց իր բրդոտ թաթեր, ողջ բունը քանդեց, ձագերը ջարդեց, խորխոխը հանեց, լափեց, լափլրփեց:

Մեղուն որ տեսաւ իր ձագուկներն այս անգութ արջի ոտքի տակ ճգմըած, դռաց, դրդըաց, խայթեց արջի աչք, և ինքն էլ անշունչ ընկաւ ծառի տակ:

ԱՂԻՍ ԵՆ ԱՂԱՒԵՆ

Աղէսը մի աղանի տեսաւ ծառի վրայ, գնաց ծառի տակը և դունչը վեր ցըցելով ասաց.

— Բարև քեզ, իմ աղանեակ, իմ սրտակից քարեկամ. ինչպէս ես, լաւ ես, առողջ ես. ինչպէս են ձերոնք, ընդ են, ինչո՞ւ ես մենակ մնացել: Ձայնդ հեռուից լսեցի, իսկոյն իմացայ որ դու ես, ասեցի՝ մէկ գնամ տեսնեմ բարեկամիս, շատ ժամանակ է չեմ տեսել:»

Աղանին պատասխանեց.— Ենորհակալ եմ, աղէս պարոն, որ ինձ չես մոռացել, թէպէտ իմ միտս չէ, թէ մենք երբ ենք բարեկամ եղել. շատ ժամանակ է էլ այս կողմերումը չէիր երևում, ես էլ հէնց իմացայ, թէ դու սատկել ես արդէն:»

Աղէսն այնպէս ձեացաւ, որ իբր թէ չի լսում աղանու ասածը, և ասաց նրան.— Ի՞նչ ես ասում, հողիս, ձայնդ ականջս չի հասնում, չեմ իմանում: Ինչո՞ւ չես ցած գալիս: Եկ այստեղ, այս սիրուն կանաչկոտ տեղը մենք կըղբօսենք, եթէ ոչ՝ դու ծառի վրայ, ես գետնին, ինչպէս իմանանք մէկմէկու:

Աղանին պատասխանեց.— Չեմ կարող իջնել, վախենում եմ. թռչունների համար գետնի վրայ ման գալը երկիւղալի է:

Չըլինի թէ ինձնից ես վախենում. անի, ինչ եմ ասում ես էլ, այդ ինչպէս կարելի է:

— Ո՛չ, միայն դու խօսմ չես, միթէ ուրիշ գաղաններ բիշ կան:

— Ծշմարիտ է, կան, բայց հիմա հրաման է դուրս եկել, որ էլ այսուհետև ոչ մէկը միւսին մի վնաս չըտայ: Հիմա գաղանները էլ իրաւունք չունին շարութիւն անելու, և չեն անում:

— Մի՛ — թէ... այդ ինչ լաւ է եղել: Ես էլ դարձացայ, թէ այս ինչիցն է, որ մեր աղւսը էլ չի վախեցնում շներից, որ անա գալիս են վազելով:

Եների անունը որ լսեց աղէսը, ջանք դող ընկաւ. պոչը ներս քաշեց, ականջները սրեց և փախչելու պատրաստեց: Աղանին այս բանը նկատելով ասաց. «Ի՞նչու ես շտապում, բարեկամ, սպասիր, դեռ խօսում ենք. փառք Աստուծոյ, հիմա խօսմ հրաման կայ, շներիցն էլ աս չունիս:»

— Ե՛հ, ով գիտէ, կարելի է թէ շները դեռ չեն լսել որ հրաման է դուրս եկել, որ էլ շնութիւն չանեն, ասաց աղէսն ուշուտով փախաւ, որ շների ճանկը չընկնի:

ԳԱՅԼԵՐԻ ԾԱԳՈՒՄԸ

(Առասպել)

Մեղանից շատ ու շատ տարի առաջ բոլոր մարդիկը շատ բախտաւոր էին: Նրանք անարատ մանուկների պէս անմեղ էին և միշտ ուրախ ու զրւարթ: Այս այն ժամանակն էր, երբ, ինչպէս ասում են, գառն ու գայլը միասին էին արածում: Եւ ճշմարիտ որ՝ ամենի գազաններն ու խեղճ կենդանիքը դունչ դնչի, բերան բերնի դրած՝ իրար լիզում, լրպտում էին: Առիւծը կովի հորթին էր ծիծ տալիս, կատուն մկներին փայփայում, կիրակրում:

Հրճւում էին մարդիկ և խնդում,

Ուրախ ու զրւարթ ամեն կողմ վազում,

Ոչ մի կենդանի, ոչ մի արարած

Վախ ամենին էլ չէին ըզգում. . .

Մինչդեռ ամենքն էլ ահա այսպէս ուրախ և երջանիկ էին, մէկ օր էլ չար ոգին մտնում է երկու շների մէջ, որոնցից մէկը քած է լինում և միւսը որձ, և դրանք խօսք-մէկ են անում և յարձակում մի անմեղ գառան վրայ, նրան պատառ-պատառ անում, լափում, և արիւնոտ կզակներով գնում են մեր նախահօր առջև կանգնում, իբր թէ ոչ մի չար բան չեն արած: Մեր նախահայրը որ տեսնում է նրանց, իսկոյն իմանում է նրանց արած չարութիւնը, անիծում է նրանց և ասում. «Գայլեր, ինչո՞ւ անմեղ արիւն լափեցիք»: Այս ասելն ու այն երկու շների գայլ գառնալը մէկ է լինում:

Այնուհետև նրանց արսորում է դէպի անտառները և միւս շներին պատւիրում, որ միշտ հալածեն նրանց: Այս է պատճառը, որ գայլերը թէպէտ շան նման են, բայց չուն չեն, այլ վայրենի, անզուլթ և ազահ գազաններ են:

ՀՈՒՄՆԱՀԱՉ

— Հայրիկ, ինչո՞ւ մեր Բօղարը, Միշտ հաչում է լուսնի վրան, Միթէ պայծառ լուսնեակը, Մէկ վնաս է տալիս նրան: — «Ո՛չ, որդեակ իմ, ոչ թէ վնաս, Այլ լոյս, միայն լոյս է տալիս, Իսկ շանն — իբրև գայլի ցեղի — Լոյս գիշերը դիւր չի գալիս. Բայց լուսինը խօս չըզգիտէ, Որ իր վրայ հաչողներ կան, Նա լուռ ու մունջ, բակ բոլորած, Շարունակում է իր ճանպան. Մենք էլ, որդեակ, լուսնի նման Պէտք է լոյս տանք մութ աշխարհին Եւ համարենք, թէ չենք լսում Մեզ վրայ գուր հաչողներին»:

ԳԱՅԼ ԵՆ ՍԿԻՆԻ

Սկիւռը, ծառի վրայ թռչկոտելիս, յանկարծ վայր ընկաւ մի գայլի վրայ, որ քնած էր ծառի տակին:

Գայլը վեր թռաւ, բռնեց սկիւռին և ուզեց ուտել: Սկիւռն աղաչանք արաւ, որ իրան բաց թողնէ. «Թող ինձ, ասաց, գայլ եղբայր, ինչ ուզեցես, քեզ կըտամ»:

Գայլն ասաց.— Շատ լաւ, քեզ կըթողնեմ, եթէ ինձ կասես, թէ պատճառն ինչ է, որ ես միշտ տխուր եմ, միշտ դարդոտ, իսկ դուք, սկիւռներըդ, միշտ ուրախ էք, միշտ զըւարթ, և շարունակ թուշկոտում էք ծառերի վրայ և խաղում:

Սկիւռն ասաց.— Առաջ թող ինձ ելնեմ ծառը, այնտեղից կըտամ քո պատասխանը:

Գայլը բաց թողեց: Սկիւռը վեր ելաւ ծառը և այնտեղից ասաց գայլին.— Քո տխրութիւնըդ նրանից է, որ դու չար ես. չարերն ուրախութիւն չունին: Իսկ մենք ուրախ ենք միշտ նրա համար, որ բարի ենք. ոչ ոքի վատութիւն չենք անում:

Գայլը շատ բարկացաւ և չարութիւնիցն ուզում էր կատաղել. բայց էլ ինչ կարող էր անել: սկիւռը ծառի վրայ էր և գայլից շատ բարձր:

ԳԱՌՆ ՈՒ ԳԱԾԼԸ

Հնուց մնացած մի լաւ առակ կայ և շատ ուղիւղ է, Աստուած է՝ վկայ, որ հզօրի դէմ, թէև մեղաւոր, անզօր արդարն էլ է լինում յանցաւոր:

Այսպէս մէկ անգամ շոգից անդացած, հօտից մոլորած, մի ծարաւ գառնուկ խայտալով վազեց դէպի առակը, որ քիչ ջուր խմի, ծարաւը կտորի, փոքր ինչ գովանայ, վազէ տուն գնայ:

Այդ իսկ ըստէն, որտեղից որտեղ, մի գայլ դուրս պրծաւ և կամաց-կամաց, սուս փուս, գոլի պէս, շան

I

կերպարանքով, գառին մօտեցաւ: Ի՞նչ ասել կուզի, թէ ինչո՞ւ համար. քաղցած գազան, փափրիկ գառնուկ, կառնէր կըտանէր և անուշ կանէր:

Բայց մէկէնիմէկ նա այդպէս չարաւ, իսկոյն չըտարաւ: Չըզիտեմ սրտեղ՝ մեր ծաղկաթաւալն ուսում էր առել, օրէնք սովորել. ուզեց ինչ գործը խեղճ գառնուկի հետ օրէնքով տեսնել. որպէսզի չասեն, թէ գառն արդար էր, գայլը՝ մեղաւոր: Բայց ինչ էլ լինէր, դարձեալ գազան էր, կոպիտ բաւական, հետք չըկար վրան ուսման, կըթուլթուէր, ինչպէս կըտեսնէր նրա խօսելից, վարեչու ձևից:

— Այ՛ դու անպիտան, կենդանի անբան, — ասում է գառին գայլն ուսումնական, — ինչ իրաւունքով և ո՞ր օրէնքով համարձակել ես իմ մարդը ջուրըս, պարզ խմելիքս քո պիղծ բերանով այսպէս պղտորել աւագով, ցեխով և հազար տեսակ ազր ու դիրիւով: Քո այդ յանգուզն չարութեան համար գիտես ինչպիսի պատիժ կայ դրւած:

— Ասեմափայլ տէր, ասում է գառը, ես գիր չըզիտեմ, բայց թէ թոյլ կըտաս, այսքանը կատեմ, որ ջուրը ցածից վերև չի գնալ, դու էլ կիմանաս:

— Ի՞նչ ես դուրս տալիս, ես չեմ հասկանում. ջուրը ներքևից վերև չի գնալ, այդ ո՞վ չըզիտէ, էլ ասելը ինչ է:

— Իմ ասելն այն է, Ասեմափայլ տէր, որ դու վերևից եկար դէպի ինձ: Այդ էլ որ չասենք, հէնց ջրին նայենք, շատ լաւ կըտեսնենք, թէ ինչքան պարզ է, ինչքան մարմնը է: Ջուր է, ճշմարիտ, քո բարկութիւնը:

— Տեսէ՛ք, մէկ տեսէ՛ք այս ըստահակին, սրա ասածին: Համարձակում ես, կենդանի անբան, տալ ինձ պատասխան: Քո խելքով ուրեմն ես սնւտ եմ խօսում, շնո

եմ հնարում: Ես լաւ եմ յիշում և չեմ մոռացել, որ մէկէլ տարին էլի դու էիր, որ յանդգնեցիր, ինձ ընդդիմացար, և հայհոյելով այստեղից փախար, ձեռքիցըս պրծար:

— Ա՛խ, ի՛նչ ես ասում, տէր իմ պատւական, դեռ ես չըկամ ես մէկ տարեկան:

— Ուրեմն եղբայրդ էր. էլ ո՞վ կըլինէր այնքան քեզ նման, քեզ պէս անպիտան:

— Ողորմած տէր իմ, ես եղբայր չունիմ:

— Ինձ համար մէկ է, ով կուզի լինի. մի՞թէ դու չունիս քաւոր, խնամի: Մէկ խօսքով նա ձեր յիմար ցեղիցն էր: Գուր, ձեր շները, ձեր հովիւները, ինձ չըսիրելով, իմ չարն ուզելով, երբ որ կարենար, միշտ վնաս կըտար: Սյդ մեղքի համար, ես հիմա դիտեմ, թէ քեզ ինչ կանեմ:

— Ա՛խ, Սատուած իմ, Սատուած. — դառն ազադակեց — ինչ է իմ մեղքըս, սա չըհաստատեց...: Ասեմափայլ տէր, ողորմած եղիր. ես անմեղ եմ. . .

— Լա՛իր, անպիտան, ոչխարի լակոտ, իմ բան ու գործըս խօսմ չի կտրուել որ քո մեղքերդ ըսկսեմ քննել: Ե՛կ գնանք անտառ, ես այնտեղ կանեմ քո դատաստանը. — ասաց գազանը, և մեր գառնուկին պրաւ շալակին. . .

ԱՄՁԷՆ ԵՆ ԱՂԱԽՆԻՆ

Գիշատիչ բազէն իր սուր ճանկերում Բըռնած՝ աղանուն պատառոտում էր.

«Շ՛ր, ճանկըս ընկար. դուր ես աշխատումս Պրծնիլ իմ ձեռքից, գուր այդ հնարքներ:

Խաբերայ, ես ձեզ լաւ եմ ճանաչում, Հայհոյիչներ էք, խորամանկ օձեր:

Ձեր ցեղը միշտ մեր արիւնն է խմում, Գուր էք մշտական մեր թշնամիներ: Բայց կան ասուածներ վրէժխնդրութեան, Նրանք ամենըին կանեն դատաստան:

— «Ա՛խ, սուր էր, թէ այդպէս լինէր՝ Չարագործներին խտուրթեամբ պատժէր»:

Հազիւ հառաչեց աղանին մարած, Սուր-սուր ճանկերում սաստիկ սխմլած:

«Ի՛նչպէս, ի՛նչպէս, այդ ի՛նչ ասացիր, Ա՛խ դու ուրացող, մի մէկ էլ կրկնիր:

Գու չես հաւատում, հա՛, ասուածներին, Նախախնամութեան այն հզօր ուժին:

Ե՛հ, ուզում էի ազատել ես քեզ, Բայց չէ՛, տեսնում եմ, դու արժանի չես:

Ուրեմն մեռիր, գուր է փրկութիւն, Անասուածներին չկայ թողութիւն»:

ԱՆՄԻՏ ԵՂՆԵՐ

Երեք եզը միատին գաշտումն արածում էին: Եզներից մէկն սպիտակ էր, մէկը կարմիր և մէկը սև:

Մէկ օր մի քաղցած գայլ մօտեցաւ սրանց և ուզում էր մէկին կամ միւսին վիրաւորել, բայց եզները քամակ քամակի տըւին, ցոյց տըւին գայլին իրանց սրածայր պօզերը: Գայլը տեսաւ որ եզներին ոչ մի վնաս չի կարող տալ, քանի որ նրանց մէջ միութիւն կայ մտածեց երկպառակութիւն ձգել մէջները, միմեանցից բաժանել, որ կարողանայ ամեն մէկին ջոկ յաղթել:

— Բարով ձեզ, բարեկամներ, ասաց գայլը, ես չեմ

եկել ձեզ մի վնաս տարու, ձեր պողերն ինչո՞ւ էք լւմ դէմ բռնում: Ես էլ ձեզ պէս չորս ոտն ունիմ, երկու ականջ, երկու աչք, մի պոչ, մի բերան, մի գլուխ. միթէ կարելի բան է, որ նմանը նմանին մի վնաս տայ: Բացի սրանից, դուք սուր-սուր պողեր ունիք. ես չունիմ, ձեզանից ամեն մէկը մի դէւ է ահագին. իսկ ես ձեր հորթի չափ էլ չբկամ: Համարեցէք թէ ես ձեր պահապան չունն եմ, թողէք ձեզ մօտ կենամ, ձեզ հետ արածեմ, երեք շըլինինք՝ չորս լինինք, ինչ վնաս ունի:

Գայլի այս խօսքերի վրայ եզները միամտեցան և մի քիչ էլ փրկեցան իրանց պողերովը, մանաւանդ երբ տեսան, որ գայլն էլ է արածում: Բայց գայլի փորը ցաւում էր, նրա համար էր արածում, և այն էլ ոչ թէ արածում էր, այլ խոտերը պոկում, էլ ետ վէր էր ածում, և եզներին խաբելու համար ցոյց էր տալիս, որ իբր թէ նրանց նման արածում է:

Վերջը, երբ սպիտակ եզը մի կողմ քաշեց և սենու կարմիրը միւս կողմը, գայլը մօտեցաւ ջուխտ եզներին և փսփոսաց նրանց ականջին.— Բարեկամներ, դուք երկար չէք կարող այս կանաչ խոտումն արածել. սպիտակ եզն իր գոյնովը ձեզ փորձանքի մէջ կըձգի: Դուք ձեր գոյնովը ցերեկն էլ չէք երևում. իսկ սպիտակը գիշերն էլ է լոյս տալիս ճրագի նման: Ծաղկակոխները (ուզում է ասել գայլերը) շուտ կըտեսնեն նրան եւ կըգան: Նրա պատճառով դուք էլ կընկնիք փորձանքի մէջ և կըպատժւիք:

— Բօ—բօ—բւ—բւ, գոչեցին եզները, միաբերան. որով ուզում էին ասել՝ մի թէ ճշմարիտ ես ասում:

— Իհարկէ, ասաց գայլը, ես ինչ օգուտ ունիմ

սուտ ասելու, ես ձեր լաւութիւնն եմ ուզում, երբուք եմ ձեր ամենազօր պողերովը, որ սուտ չեմ ասում:

— Սա՛—մա՛, —մո՛ւ—մո՛ւ, ասացին եզները. այսինքն ինչ անենք ուրեմն, որ ազատինք այդ փորձանքից:

— Ոչինչ հարկաւոր չէ, ասաց գայլը, դուք ձեզ համար արածեցէք այստեղ, ես կազատեմ ձեզ նորանից: Եզները կամք տըւին, և գայլը գնաց սպիտակի բըկիցը բռնեց: Սպիտակն իր օրհասական գոռոցով և բըգբըրցով միւսներին օգնութեան կանչեց, թէ եկէք, եղբայրք, օգնեցէք, սա գայլ է, մէկ օր էլ ձեր բկին կըչօբի: Իսկ սենու կարմիրը նրան չօգնեցին, այլ ուրախանալով ասացին՝—Քո հախն է, անպիտան, ինչո՞ւ դու սպիտակ ես և ոչ մեզ պէս կարմիր կամ սև. դու քո անպիտան գոյնովդ մեզ էլ պիտի կրակի մէջ գցելի:

Գայլը երբոր հատացրեց Սպիտակի միտը և նորից քաղցեց, մէկ օր էլ մօտեցաւ Սևին և փսփոսաց ականջին.— Գիտես ինչ կայ. ես անցեալ անգամ քեզ ոչինչ չասացի, որովհետև Կարմիրը մօտըդ էր. բայց հիմա պարտք եմ համարում ասել, որ կարմիր գոյնը նոյնքան վնասակար է, ինչքան և սպիտակը: Միայն քո գոյնն է շահաւէտ, որ ոչ ցերեկն է երևում, և ոչ գիշերը: Եկ ինձ լսիր և թող կարմրիցն ազատեմ քեզ: Այնուհետև դու մենակ կարածես, նրա բաժին խոտն էլ քեզ կըմնայ:

Սևուկը կամք տըւաւ. գայլը գնաց Կարմրի բկիցը բռնեց: Կարմիրն ազպակեց և Սևուկին օգնութեան կանչեց՝ ասելով.

— Արի, օգնիր ինձ, սպանենք այս կեղծաւորին, թէ չէ՝ մէկ օր էլ քո բկին կըչօբի:

Սևուկը հեռու կանգնած, փորն ուռցրած, պողերը չարդախ արած, տեսնում է իր ընկերոջ մահը և ուրախանալով՝ ասում.— Քո հախն է. ինչո՞ւ դու էլ ինձ պէս սև չես. քո անպիտան կարմիր գոյնովըդ ինձ էլ պիտի կրակի մէջ գցէիր: Այսուհետև քո բաժին խոտն էլ ինձ կըմնայ, ես մենակ կուտեմ և աւելի կըգիրանամ:

Մի քանի օրից յետոյ անկուշտ գայլը Կարմրի միսը հատացրել էր և կրկին քաղցել: Մօտեցաւ Սևուկին և ասաց.

— Բարեկամ, ախորժակս բացւել է. էլի միս է ուղում սիրտըս: Ասում են՝ եթէ ատամներդ սև եզան կաշւին քսես, իսկոյն կըկշտանաս, էլ քո օրումը չես քաղցիլ: Մտածեցի, որ սրանից լաւ բան էլ ինչ կըլինի: Կերթամ, ասացի, ատամներս մեր Սևուկի կաշւին կըքսեմ և կըկըտանամ, նա էլ այնուհետև էլ երկիւղ չի ունենալ ինձանից, և մենք աւելի սիրով կապրենք:

— Բժ, հժմ—հժմ, ասաց Սևուկը, որ կընշանակէ, թէ—այդ ինչ լաւ բան են ասել: Չչմարիտ որ միշտ կասկածով եմ նայում քեզ վրայ, բայց որ կուշտ կըլինիս, ինչ ասել կուզի, որ էլ ինձ մի վնաս չես տալ: Ահա իմ կաշին, ատամներդ վրան քսիր, ինչքան կամենում ես:

— Շնորհակալ եմ, բարեկամ, շատ չնորհակալ, որ այդքան բարի ես. միայն խնդրում եմ, որ մի ըզպէ աչքերդ փակես, եթէ ոչ՝ կաշիդ չի ազդել ատամներիս վրայ. այսպէս են ասում, ես ինքս էլ չըպիտեմ՝ թէ ինչու:

Սևուկն աչքերը փակեց և մինչև այսօր դեռ փակւած են:

Երկու ընկերներ իրիկնապահին Հրացան առած՝ անտառ գնացին,

Որ մէկ բան որսան,
Շուտով յետ դառնան:

Յանկարծ անտառից մի արջ դուրս պրծաւ
Ու կատաղութեամբ նրանց վրայ վազեց.

Մէկն շտապելով ծառը բարձրացաւ,

Միւսն անճարացած գետնի վրայ պառկեց,

Շունչն իրան քաշեց

Ու անշարժ մնաց,

Որ արջը կարծէ,

Թէ նա մեռած է:

Արջը մըռուալով մօտեցաւ նրան,

Ականջը կամաց դրեց բերնի վրան,

Ականջ դրեց,

Հոտ քաշեց,

Վերջապէս նրան մեռած կարծելով,

Հեռացաւ գնաց՝ դունչը լիզելով.

Փախած ընկերը ծառիցն իջաւ ցած,

Ընկերին հարցրեց, թէ արջն ինչ ասաց:

— Արջն ինձ պատւիրեց, որ ես միւս անգամ

Քեզ պէս մարդու հետ որսի չըգնամ,

Որ մեզ մի վտանգ, բան պատահելիս՝

Մենակ չըթողնես ու ինքդ փախչիս. . .

ԾԱՌԵՐՆ ՈՒ ԿԱՅԻՆԸ

Ծառերն անտառում երբ շատ նեղացան կացնի ձեռիցն, ու էլ չիմացան, թէ ինչ անեն, որ իրանց զը-

լուխը պահեն, խորհուրդ արին, որ մի հնար գտնեն:
 «Կացինն ո՞վ է, կամ ի՞նչ է, որ մեզ կարենայ զօր
 անեզ, յաղթել, ի՞նչ մեծ բան է նա». այսպէս ձայն տը-
 ւաւ ծառերից մէկը. «մենք որ կոթ չըտանք, կացինն
 ի՞նչ է որ յանդգնի անել մեզ կտոր-կտոր»:

Ով որ կոթ կըտայ պողատի կացնին,
 Թող «հողուցն» ասէ առաջ իր անձին:

Յ Ա Պ Ա Ն Ե Ն

(Հերիած)

Շատ հին ժամանակ մի թագաւոր կար,
 Զօրեղ, իմաստուն ու շատ էլ արդար:
 Դա որ ծերացաւ, մօտեցաւ մահւան,
 Զըզիտէր, թէ ո՞վ կըյաջորդէ իրան:
 Թէպէտ նա ունէր տասներկու որդի,
 Բայց չէր իմանում, թէ որին ընտրի:
 Մեծը ուժով էր, բայց անգութ ու չար,
 Նըրանից փոքրը՝ թոյլ և ցաւազար,
 Երրորդը՝ անհոգ ու խելքից պակաս,
 Զորրորդը՝ անմիտ, թէև անվնաս:
 Այսպէս՝ ոչ մէկը հօր սրտովը չէր,
 Ոչ մէկը նրա բնոյթը չունէր:
 Միայն մի քիչ յոյս կրտսերն էր տալիս.
 Բայց նա էլ հօր մօտ չէր գնում, գալիս,
 Այդ պատճառով էլ հայրը չըզիտէր,
 Թէ արդեօք նա ի՞նչ շնորհրի տէր էր:
 Թագաւորն այսպէս շատ որ մտածեց,
 Հանելուկի պէս մի բան հնարեց:

Մի թարմ ցախաւել իր առջև դրած՝
 Որդոցը կանչեց և նրանց ասաց.
 «Սիրելիք, այսօր ես ձեզ կանչել եմ,
 Որ վերջին կամքս ամենքիդ յայտնեմ.
 Ինչպէս տեսնում էք, ես ծերացել եմ,
 Եւ բաւական է որքան ասելու եմ.
 Շուտով իմ նախնեաց ճանապուղ կերթամ,
 Նրանց պէս ես էլ սև հող կըդառնամ.
 Բայց քանի ողջ եմ, շունչս բերանումըս.
 Կուզեմ ձեզ յայտնել՝ ի՞նչ կայ մտքումըս:
 Ահա ձեր առջև մի նոր ցախաւել,
 Որ ես հէնց այսօր կապել եմ տըւել.
 Զեզանից ով որ կըկտորէ սըրան,
 Իմ թագն ու գահը ես նըրան կըտամ.
 Դէհ, առաջ եկէք, ուժերդ փորձեցէք,
 Տեսնեմ՝ ձեզանից որքը կըկտորէք» . . .

— Հայր, ես կըկտորեմ, ասաց մեծ որդին,
 Եւ վստահութեամբ մօտեցաւ ալիին.
 Վերցրեց աւելն ու ծունկը կալաւ,
 Քաշեց, քաշըշեց, ոչինչ չի եղաւ.
 Շատ քրտինք թափեց, շատ չարչարեցաւ.
 Դեղնեց, սփրթնեց և յետ քաշեցաւ:
 Յետոյ երկրորդը եկաւ, վեր առաւ,
 Նա էլ իր եղբօր պառն օրին հասաւ.
 Երրորդն էլ եկաւ, իր ուժը փորձեց,
 Բաւական տանջանք չորրորդն էլ կրեց.
 Միւսներն էլ իրանց բախտը փորձեցին,
 Բայց ցախաւելը չի էլ ծռեցին:

Ամենից փերջը փորքը մօտեցաւ
Եւ իր հօր առաջն այսպէս խօսեցաւ.
— Հայր, ես չեմ ուզում իմ ուժը փորձել,
Իմ եղբարց նման իզուր չարչարելի,
Ես երեխայ չեմ, որ ձեռքս մեկնեմ
Գէպի լուսինը, որ նրան բռնեմ.
Ջուրը կըխեղդէ, կրակը կայրէ,
Ով այս չըգիտէ՝ թող ինքը փորձէ.
Ես ոյժ տեսնում եմ ամենայն բանում՝
Թէ երկրիս վրայ և թէ երկնքում.
Առ մի բարակ ծեղ, մի մաղ կամ մի թիւ,
Մեծ ուժ կըգտնես ամենի մէջ էլ.
Թէ փորքիկ միջատ, թէ ուղտ անաղին,
Ամենքն էլ ուժից մէկ բաժին ունին:
Կայ և խելքի ուժ, ինչպէս և սրտի,
Աչքի, ականջի, ձեռքի և ոտքի.
Ուսերն ու մէջքն էլ պակաս ուժով չեն,
Բայց դրանք թոյլ են, թէ միացած չեն.
Ուժով չի լինիլ ոչ մի առարկայ,
Եթէ մասներում միութիւն չըկայ.
Մասերն իրար հետ երբ սերտ կապ ունին,
Այդպիսով միայն ուժով կըլինին.
Այսպէս շատ անհատ երբ որ միանան,
Մեծ և չափազանց մեծ ոյժ կըստանան.
Մեղ լաւ օրինակ մըջիմն ու մեղուն,
Թէ նրանք խմբով ինչեր են անում.
Նրանց պէս եթէ մարդիկ միանան,
Լեռներ կըշրջեն՝ եթէ կամենան.

Եւ ինչքան լճեր, ինչքան ջրանցքներ
Միացած ուժով կարող են շինել:
Ես քո տէրութեան ցրած ուժերը,
Ինչպէս ցախաւիղ ճկուն ճղները,
Ամուր կապերով կապած կըպահեմ.
Այս է քո միտքըդ, ես ինչքան գիտեմ.
Բայց որ ասածըս լաւ հասկացնեմ,
Տեսէք՝ աւելը ինչպէս կըկոտրեմ»:
Եւ այս ասելով՝ նա վեր է աւնում,
Աւլի կապերը քանդում, արձակում.
ձկուն ճղները վերցնում է հատ-հատ,
Ամենի առջև կոտրատում, ջարդում:

— Ապրիս, իմ որդի, ասում է հայրը.
Քեզ է արժանի իմ թափն ու գահը»:
Գրկում է որդուն, ճակատից պաշում,
Եւ թափն իր ձեռքով գլխին է դնում.
«Տեսէք, ասում է միւս եղբայրներին,
Դուք չընախանձիք ձեր եղբոր փառքին.
Եթէ սրա հետ սերտ սիրով մնաք,
Աւելի մեծ ոյժ և փառք կըստանաք,
Իսկ եթէ գատուք և ջոկ-ջոկ լինիք,
Քանդած աւլի պէս շուտ կըկոտրատուիք»:
— Մենք հնազանդ ենք, ասում են նրանք՝
Տալով եղբորը պատիւ և յարգանք:
Իմաստուն որդին հասաւ մուրազին,
Դուք նոյնպէս հասնիք ձեր մուրազներին:

Կանգնողը մնացանի, Կանչ մնացանի Ե՛
 յիմնէ մմ բողակ խեւո ճարակ՝
 Եղիւն ճարգը մամկնոցն ոգ սԵ
 Կղմնիմ մտիմ յիլաակաց սխա՛մ
 Լեմարդի ճարակի խոյմսակ դունՄ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեմարդիմ ճարակի սխա՛մի կլա՛մ
 Լեմարդիմ սխա՛մի կլա՛մ Կլա՛մ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ

Եղիւն ճարգը մամկնոցն ոգ սԵ
 Կղմնիմ մտիմ յիլաակաց սխա՛մ
 Լեմարդի ճարակի խոյմսակ դունՄ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ
 Լեւոյր մացանի սմ յղցասի ոգ Ի սԵ

Յ Ա Ի Ե Լ Ի Ա Ծ

Ա Ր Ե Գ Ն Ա Ջ Ա Ն

Կ Ա Մ

ԿԱԽԱՐԴԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Նրաւոր հայ մանուկներին

**ԻՆԲՆՈՒՐՈՅՆ ԵՆ ԱԶԱՏ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՐ**

կամ մի զէնք էր տեսնում, խելքը գնում էր: Մայր չունէր, որ նրան ստիպէր՝ տնարարութիւն սորվեցնէր, իսկ հայրը, կարծես գիտութեամբ, ոչ միայն այդ մասին ոչինչ հոգս չէր անում, այլ և նրան իր հետ որսի էր տանում և ձի հեծնել ու զէնք գործածել էր սորվեցնում:

Սյուպէս անցաւ մի ժամանակ. մէկ օր Ս. րմանը կանչեց իր դաւակներին և ասաց.

— Ես ծառայում էի մեր բարի թագաւորին և նա ինձ շատ սիրում էր: Ահա այս դաշտերն ու անտառները, այս սարերն ու ձորերը, որ հիմա մեր ձեռքին է, բոլորը թագաւորն է ընծայել ինձ, հաւատարիմ ծառայութեանս համար: Երբոր ձեր մայրը վախճանեց, սաստիկ տխրութիւն եկաւ վրաս: Վեր առայ ձեզ, քաշեցայ այս խաղաղ վայրերը և, տխրութիւնս փարատելու համար, գլուխս որսորդութեան տըւի: Դուք հիմա մեծացել էք, իսկ ես՝ ծերացել: Դուք այստեղ մեծանում էք, ինչպէս վայրի եղջերուները. ինչ կըլինի ձեր վերջը, եթէ այստեղ մնաք, ի հարկէ, շատ վատ: Ապագայ թըշուառութիւնից ձեզ ազատելու համար ես մտածել եմ, որ ձեզանից մէկին տղայի հագուստով ուղարկեմ թագաւորի մօտ ծառայելու: Թագաւորը սիրով կընդունի և իմ տեղը ժամանակով նրան կըտայ: Սյուպիսով ձեզանից մէկը կարող է միւսներին էլ տանել իրան մօտ: Հիմայ ուրիշ կուղենաք գնալ:

— Ես կերթամ, հայրիկ, ասաց մեծ աղջիկը:

— Ես էլ, հայրիկ, ես էլ, մէջ ընկաւ միջնակը:

Արեգնազանը լուռ էր:

— Իսկ դու, նազանիկ, դու չես կամենալ, հարցրեց

հայրը Արեգնազանին, կարծես ուզում էր, որ գնացողը նա լինէր անպատճառ:

— Ինչո՞ւ չէ, հայրիկ. բայց երբոր իմ մեծ քոյրն ուզում է, ես ինչո՞ւ արգելք լինիմ նրան:

— Սյստեղ արգելքի բան չըկայ, հոգիս. ինձ համար դուք երեքդ էլ մէկ էք, միայն դեռ չըգիտեմ, թէ ձեզանից ո՞րն աւելի յարմար կըլինի:

— Ես ամենից յարմարն եմ, հայրիկ, ասաց մեծը, որովհետեւ ես ամենից մեծն եմ:

— Շատ լաւ, բայց ես առանց պայմանի ոչ մէկիդ չեմ ուղարկելու: Եթէ դու կանկնում ես, կերթաս ուրեմն, կըփոխես հագուստդ, կընտրես զէնք ու զրահ, և առաւօտուն շատ վաղ քո ձին կըհեծնես, կերթաս որ՞ սորդութեան. եթէ դատարկ չըվերադառնաս, քեզ կու՞ղարկեմ թագաւորի մօտ:

Միւս առաւօտուն մեծ աղջիկը, ինչպէս պատւիրել էր հայրը, ճանապարհ ընկաւ դէպի դաշտ՝ մի բան որսալու համար: Երբ որ մտաւ մի խոր ձորի մէջ և ուզում էր անցնել միւս կողմը, նրա առաջը կտրեց մի զիմակաւորած ձիաւոր՝ ոտից մինչև գլուխ զինաւորած: Աղջիկը նրան որ տեսաւ, այնպէս վախեցաւ, որ քիչ մնաց լեզուն կապւի. սաստիկ երկիւղից մնաց կաշկանդւած, փախչել անգամ չըկարողացաւ: Զիաւորը մօտեցաւ նրան ու ասաց.

— Ա՛յ տղայ, սիրուն տղայ,

Ո՛ւր ես գնում այդպէս մենակ:

Ինչո՞ւ փափուկ անկողնիցդ

Դուրս ես եկել անժամանակ:

Աղջիկը պատասխանեց կմկրմալով.

— Ես . . . ես . . . գնում եմ . . .

Ոչ . . . ոչ . . . չեմ գնում.

Հա . . . հա . . . պիտի գնամ . . .

Ի՞նչ երեսով յետ դառնամ . . .

Ձիաւորն ասաց սպաննալով.

— Դու գնում ես ուր ես գնում.

Ուր ես փախչում դու ձեր գեղից.

Յետ դառ իսկոյն, թէ չես ուզում,

Որ գլուխդ թռչի տեղից . . .

Այս ասելով ձիաւորը հանեց թուրը և բարձրացրեց, որ դարկէ աղջկան, բայց նա բղաւեց. «Վայ, վայ, մի դարկիր, մի դարկիր, ես աղջիկ եմ, ես աղջիկ եմ, ահա, ահա, յետ եմ դառնում»:

— Որ աղջիկ ես, ուրեմն գնա ձեր տուն, ձեր հաւերին կուտ տուր: Տղամարդի հագուստ ունենալը բաւական չէ, պէտք է տղամարդի սիրտ էլ ունենալ: Էլի լաւ էր որ ինձ պատահեցար և ոչ մի ուրիշին, ասաց ձիաւորը և անյայտացաւ:

Աղջիկը գողգողալով վերադարձաւ տուն:

— Ե՛ . . . ուր է բերած որսըդ, հարցրեց հայրը. ի՞նչու այդպէս շուտ վերադարձար:

— Ճանապարհին ջերմս բռնեց, հայրիկ. գլուխս ցաւում է . . .

Միւս օրը միջնակին ուղարկեց: Նա էլ մեծին պատահած փորձանքին հանդիպեց — նրա պէս վախեցած վերադարձաւ տուն:

Երրորդ օրը Արեգնազանին ուղարկեց: Նրան ևս հանդիպեց միևնոյն ձիաւորը և ասաց.

— Այ տղայ, սիրուն տղայ,

Ուր ես գնում այդպէս մինակ.

Ինչո՞ւ փափուկ անկողնիցդ

Դուրս ես եկել անժամանակ:

Արեգնազանը պատասխանեց բարկանալով.

«Քեզ ի՞նչ, թէ ես ուր եմ գնում.

Ուր գնում եմ, այդ ես գիտեմ.

Ես չեմ գնում, որ քեզ նման

Խաղաղ մարդոց ճանպէն կապեմ»:

— Ուրեմն ես աւազակ եմ:

Դո՞ւ ես ասում ինձ այդ բանը.

Այս ըսպէիս դու կ'ստանաս

Քո այդ խօսքիդ պատասխանը:

— «Ոյն, թէ դու աւազակ ես,

Յոյց է տալիս քո դիմակը,

Բայց թէ ի՞նչպէս տղամարդ ես,

Այդ թող տեսնէ իմ նիզակը . . .

Այս ասելով Արեգնազանը յարձակեց նրա վրայ, ասելով.

— Դէն ձգիր դիմակդ, տեսնեմ դու ինչ մարդ ես, եթէ ոչ այս ըսպէիս կը թռցնեմ գլուխդ:

Ձիաւորն ընդդիմացաւ, վահանով պաշտպանեց և թրով յարձակեց Արեգնազանի վրայ: Արեգնազանը նոյնպէս պաշտպանուում էր վահանով և յարձակում թրով: Մի ժամ շարունակ տեւեց նրանց կռիւր, և ոչ մէկը չըկարողացաւ զարկել միւսին. զարկերը վահաններին էին դիպչում: Միայն Արեգնազանը հեռո՛հեռէ՛ գորանում էր, իսկ նրա հակառակորդը թուլանում: Վեր, ջը Արեգնազանը մի ճարպիկ ոստիւնով թռաւ ձիուցը:

իր հակառակորդի փողպատից բռնելով վայր գլորեց ձի-
ուց, և հէնց այն է, ուզում էր, որ մի հարուածով
գլուխը թռցնէր, նա իսկոյն վեր կալաւ դիմակը . . .

— Ա՛խ, հայրիկ, հայրիկ, բացականչեց Արեգնա-
զանը. այս ի՛նչ փորձանքի մէջ էիր գցում դու ինձ . . .
եթէ մի փոքր ուշ վեր կալնէիր դիմակդ, ինձ հայրա-
սպան պիտի շինէիր:

Հայրը մօտը նստեցրեց Արեգնազանին և նրա վրան
նայելից չէր կշտանում: Մի փոքր շունչ առնելուց յետոյ՝
ասաց.

— Ապրիս, ապրիս, Արեգնազան,
Ծլիս, ծաղկիս, գօրանաս,
Հիմա գիտեմ, որ իմ տեղը
Դու անպատճառ կստանաս:

Իզուր չեմ քեզ սովրեցրել
Զէնք ու զրահ գործ ածել,
Ինքըզ գիտես, որ ամենքից
Քեզ եմ սիրել առաւել:

Թող սա լինի, ասացի ես,
Արու զաւակ ինձ ճամար,
Սորա անվախ, անահ սիրտը
Քաջ տղամարդի է յարմար:

Էլ աղջիկ չես այսուհետև,
Զմոռանաս այդ բնաւ.
Դու աշխատիր, որ ստանաս
Բարի անուն, մեծ համբաւ:

Արքայական ապարանքը
Մի մեծ բոյն է փորձութեան,

Եթէ սխալ մի քայլ անես,
Դու կորած ես յաւիտեան:

Այժմ դնա՛ դու, իմ հոգեակ,
Օրհնութիւնս քեզ հետ տար,
Եղիր բարի, մեծահոգի,
Եղիր անմեղ ու արդար . . .

2.

Երբոր Արեգնազանը ներկայացաւ թագաւորին և
յայտնեց, որ ինքը Արմանի որդին է, թագաւորը շատ
ուրախացաւ:

— Ես այնպէս էի կարծում, ասաց թագաւորը, որ
մեր Արմանը հասած տղայ չունի: Անունըդ ի՛նչ է,
տղաս:

— Տէրութեանդ ծառայ՝ Սրեգ:

— Սրեգ . . . շատ լաւ անուն է և քեզ բոլորովին
յարմար: Ուրախ կաց, տղաս, քեզ այստեղ լաւ կը պահեն:
Եթէ մի նեղութիւն, մի կարիք ունենաս, ինձ յայտնիր:
Վաղը պիտի որսի երթանք, դու էլ կը գաս ինձ հետ:

Թագաւորը մինուճար մէկ աղջիկ ունէր Նունու-
ֆար անունով: Այնքան գեղեցիկ էր Նունուֆարը, որ
արեգակին ասում էր՝ «դու մի դուրս գալ, ես եմ լոյս
տալու»:

Երբոր թագաւորը խօսում էր Արեգնազանի հետ,
Նունուֆարը վարագոյրի կտակից թաքուն նայում էր նրա
վրայ և զմայլում:

«Սա իսկ և իսկ այն պատկերն է, որին քանի

անգամ տեսել եմ ես երազումս, ասում էր Նունուֆարն ինքն իրան:

Միւս առաւօտուն որսական փողերը հնչեցին:

Հազարից աւելի ձիաւոր դուրս եկան, բոլորն էլ զինաւորւած լայնակամար նետաղեղներով, երկայնակոթ նիզակներով և այլ զէնքերով: Իրանց հետ ունէին բազմաթիւ գամփռներ, բարակներ, բազէներ . . . մի խօսքով որսի ամեն պատրաստութիւնով:

Անցան գնացին, հասան մի լայնատարած դաշտ, չորս կողմից ահագին անտառներով շրջապատւած: Որսական շներով անտառներից դուրս փախցրին բոլոր էրէներին գէպի դաշտ, շղթայաձև շրջապատեցին ամբողջ դաշտը, և բոլոր որսերին կալմէջ արած՝ սկսեցին անխնայ կոտորել:

Արեգնագանը թագաւորի մօտից չէր հեռանում, և նրանից էլ քիչ չէր կոտորում: Որսասպանութեան այդ միջոցին թագաւորը մի երջերւի ետևից ձին չափ գցելիս, ինչպէս պատահեց, վայր ընկաւ ձիուց, թէև անվնաս, միայն ձին խրտնեց, փախաւ, թագաւորը մնաց հետի-ոտ և իսկոյն ընկաւ մի արջի առաջ: Արջը ետևի ոտների վրայ կանգնեց, բերանը բաց արաւ և հէնց որ ուզում էր թագաւորին իր գիրկն առնել, ջարդել, Արեգնագանը մի ակնթարթի մէջ նետի պէս սլացաւ իր ձիով և թրի մի հարւածով կէս արաւ արջի գլուխը և վայր գլորեց ամենի գագանին: Թագաւորն աղատեց և Արեգը դարձաւ նոյն օրւան հերոսը:

— Ա՛յ քեզ բախտ . . . ինչո՞ւ ես չէին մօտիկ թագաւորին, ասում էին որսորդներից շատերը:

Թագաւորին սոյն օրւան պատահած դէպքի լուրը

շուտով քաղաք հասաւ եւ պատանի որսորդի արած քաջութեան համբաւը մի րոպէում տարածեց ամբողջ քաղաքի մէջ:

Տեսնելու բան էր, թէ ինչպիսի աղաղակ էին բարձրացնում քաղաքացիք որսորդների վերադարձին:

— Կեցցէ՛ թագաւորը, կեցցէ՛ քաջ Արեգը, գոռում էին միաբերան և երգում:

— Ո՞վ է ազատել մեր թագաւորին

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից.

Մեր քաջ Արեգը, սիրուն պատանին,

Նա է ազատել արջի ճանկերից,

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Երկայն նիզակը բերանն է կոխել,

Գլուխը թրով մէջտեղից կիսել,

Ամենի գագանին գետին կործանել,

Մեր թագաւորին անվնաս պահել

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Արեգն է սիրուն արեգակի պէս,

Նոր է դուրս եկել որսական հանդէս,

Արջի գլուխը արաւ երկու կէս,

Մեր թագաւորին ազատեց այսպէս

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Արեգն է դիւցազն, քաջ ու անվեհեր,

Կեցցէ՛ յաւիտեան, կեցցէ՛ շատ օրեր,

Եթէ նա այսօր այնտեղ չըլինէր,

Մեր թագաւորին էլ ո՞վ կազատէր

Արջի ճանկերից, հայ, արջի ճանկերից . . .

Արեգնազանն այս ցոյցերը տեսնելով, ասում էր ինքն իրան. «Ա՛խ, ինչ լաւ բան է տղայ լինելը. երանի՛ր ես ճշմարիտ տղայ լինէի: Աղջիկը սրտեղից կարող էր այս պատւին արժանանալ» . . .

— Դու այսօր ցոյց տրւիր ինձ քո շնորհքդ, Արեգ, ասաց թագաւորը. այսուհետև դու ինձնից անբաժան կըմնաս: Ապրիս, տղաս, ասրիս: Դու մի հաղապիւտ էակ ես. գեղեցիկութեան և ջասեղութեան — հետ շատ հաշտ չէ քաջութիւնը, բայց Երկինքն ուզեցել է քեզ մի բացառութիւն համարել: Ազղը դու իմ ձիաներից կընտրես քեզ համար ամենալաւը, իմ դէնք ու գրահներից՝ ամենից ընտիրները: Դու ժամանակով դիւցազանց կարգը կընկնիս, և հէնց այժմ էլ մի փոքրիկ դիւցազն ես . . .

Թագաւորը շատ ուրախ էր, որ մի փոքրիկ դիւցազն է գտել, բայց Նունուֆարի ուրախութիւնը սահմանից անց էր կացել:

— Սրան Երկինքն է ուղարկել ինձ համար, ասում էր Նունուֆարը ինքն իրան. ամեն բան այնպէս է գընում, ինչպէս որ պէտք էր ցանկանալ. Բայց ես կրք պիտի տեսնեմ նրան երես առ երես, կամ նա ինձ կրք պիտի տեսնի: Ա՛խ, ինչքան ցանկանում եմ, որ հէնց այս րոպէիս նա ինձ մօտ լինի, մենք միասին կըխօսենք. ես նրան կասեմ... նա ինձ կասէ... Եւ ինչո՞ւ չըկանչեմ, ինչո՞ւ չըխօսեմ: Հայրս նրան որդու պէս է սիրում, որովհետև իր բարեկամի որդին է. նա ազատ ել ու մուտք ունի բոլոր պալատում: Այն, այն, պէտք է կանչել: Է՛յ, ո՞վ կար այդտեղ, կանչեց Նունուֆարը: Ներս մտաւ մի աղախին:

— Այս րոպէիս կերթաս Արեգի մօտ և կասես, որ

գայ ինձ մօտ. ասա՛ «Եկ, ինձ տես» . . .

Աղախինը գնաց և կանչեց Արեգին:

— Չեմ կարող գալ, պատասխանեց Արեգը:

— Ինչո՞ւ չէք կարող, պարոն. նա հրամայել է, պընդեց աղախինը:

— Ես նրա մօտ գործ չունիմ, հասկանում ես:

— Պարոն, նա ասում է, «Եկ, ինձ տես» . . . հասկանում ես . . .

— Գնա, ասա. «Ոչ կըգամ և ոչ կըտեսնեմ քեզ» . . .

Աղախինը գնաց:

Նունուֆարը Արեգի մերժումը լսելով՝ այնպէս սառաւ ու տարացաւ, այնպէս կարմրեց ու սփրթնեց փոփոխակի, որ աղախինն այդ տեսնելով՝ սարսափի մէջ ընկաւ:

Նունուֆարի սիրտն ուզում էր տրաքել, գլխի սկաւառակն ուզում էր բարձրանալ: Նա անդադար այս ու այն կողմն էր ընկում, մերթ դուռն էր բաց անում, մերթ պատուհանը. նրա սենեակը դարձաւ մի հնոց, և նրան այրում, խորովում էր:

— Մերժում... արհամարհանք... ի՛նձ, ի՛նձ, ս՛հ, գլուխս, գլուխս տրաքում է, տրաքում . . .

Աղախինը, տեսնելով իր տիրուհու անսահման սրբանեղութիւնը, վստահացաւ ասել.

— Տիրուհի, ես զարմանում եմ, որ դու մի այդպիսի դատարկ բանի համար սիրտդ շուռ ես բերում: Նա գուցէ սաստիկ ամաչում է, և դրա համար է, որ չեկաւ: Երբոր լսեց որ դու կանչում ես իրան, ամօթից կարմրեց, վարդ կտրեց, և ինչքան գեղեցիկ էր... .

— Ասա՛, ասա՛, խօսիր, շարունակիր, ես չըլսեցի քո բոլոր ասածները... ս՛հ, որքան ստոր եմ ես հիմա նրա

աչքումը, որքան ստոր... բայց նա սխալուում է, այնպէս
չէ, նա սխալուում է. . .

Նունուֆարը երկար ժամանակ հոգեպէս տանջե-
լով թուլացաւ և ընկաւ անկողին: Թագաւորին իմաց
տրւին. նա գնաց, տեսաւ, բժիշկներ կանչեց: Հաւաքե-
ցան բոլոր բժիշկները, յոյս տրւին թագաւորին, թէ հի-
ւանդութիւնը վտանգաւոր չէ և շուտով կը բժշկեն. բայց,
գրա հակառակ, քանի գնաց՝ Նունուֆարի տկարութիւնը
վտանգաւոր դարձաւ. բժիշկները յուսահատեցան և ուղ-
ղակի յայտնեցին, որ չեն կարողանում իմանալ ոչ ցաւի
պատճառը և ոչ նրա բժշկելու հնարը:

Շատ տխրեց թագաւորը: Նունուֆարը նրա միակ
զաւակն էր, միակ մխիթարութիւնը, իր թագաւորու-
թեան միակ ժառանգուհին: Ամբողջ սլալատը և համարեա
ամբողջ քաղաքը տխրութեան մէջ ընկաւ: Արեգնազանն
էր միայն անտարբեր մնացողը: Նրա հոգը չէր ամենևին
և չէր իլ երևակայում, որ ինքն է նրա տխրութեան միակ
պատճառը:

Նունուֆարին փոքրիշատէ սփոփողը և ուրախ տրա-
մադրութիւն տրուողը թագաւորի ծաղրածուն էր, իսկ
նրա վրա հսկողն ու խնամք տանողը վէզիրի կինն էր:

Վէզիրի այրի կինը մի հասած տղայ ունէր: Նա
կարծում էր, որ թագաւորին արժանաւոր փեսացու
միայն իր տղան կարող է լինել և ոչ մի ուրիշը: Այդ
պատճառով նա գիշեր ցերեկ չէր հեռանում Նունուֆարի
մօտից, աշխատում էր նրան առողջացնել և միևնոյն ժա-
մանակ նրա սէրը գրաւել:

Մի երեկոյ ծաղրածուն ներս մտաւ և սկսեց երգել.

Մէկ — ընգ, մեր Արեգ

Չորս, — մորս, գնաց որս.

Վեց, — նեց, ըսպանեց

Մի արջիկ, մի աղջիկ . . .

Ես հաշեցի և գտայ

Մեր պալատում մի տղայ,

Նրան տեսնող աղջիկը

Խելքը հացով կուլ կըտայ:

Ես յիմար եմ, միշտ յիմար,

Ինձ ո՞վ կասի, թէ գտար

Իմ սիրելի տիրուհու

Ցաւի համար դեղ ու ճար:

Եարալլալի, շարալլալի,

Հայդէ, յիմար, դուրս արի . . .

Երգեց յիմարը և, մի քանի ոտիւններ անելով, դուրս
փախաւ:

Վէզիրի կինը «մատը կծեց», և ընկաւ մտատան-
ջութեան մէջ:— Ես հիմա հասկացայ ամեն բան, ասաց
մտքումը: Յիմարն իմ հաշիւը տակնուվրայ արաւ: Շատ
լաւ. քո Արեգին մի այնպիսի տեղ ուղարկեմ, որ «գը-
նալն ըլի, գալը չըլի» . . .

— Մեր յիմարն այնքան յիմար չէ, ինչքան կարծ-
ւում է, ասաց տիկինը Նունուֆարին,

— Այն, բայց այս անգամ շատ յիմարացաւ, պատաս-
խանեց Նունուֆարը:

Միւս առաւօտուն ամենից կանուխ վէզիրի կինը
գնաց թագաւորի մօտ:

— Ի՞նչ կայ, ինչպէս է աղջկանս առողջութիւնը, հարցրեց թագաւորը:

— Ելի այնպէս է, տէր թագաւոր, ինչպէս տեսել ես, բայց ես եկել եմ մի ուրախառիթ լուր հաղորդելու:

— Ի՞նչ լուր, ասա շուտով, գուցէ իմ աղջկանն է վերաբերում, ուրիշ ոչ մի լուր ինձ չի կարող ուրախացնել:

— Այո՛, այո՛: Այս գիշեր երազումս երեսաց մեր թագուհին և ասաց ինձ, որ Նունուֆարի միակ դեղը «անմահական ջուրն է»:

— Սն-մա-հա-կան ջուր... բացականչեց թագաւորը. բայց ով կարող էր բերել այդ անմահական ջուրը, որի միայն անունն ենք լսած, իսկ իրան չենք տեսած:

Ես հարցրի այդ մասին թագուհուն և նա ասաց, որ միմիայն Արեգը կարող է բերել...

— Արեգը... լաւ. ես կուղարկեմ Արեգին, թող երթայ իր բախտը փորձէ...

Թագաւորը կանչեց Արեգին և առաջարկեց նրան գնալ անմահական ջրի:

— Գնա՛, տղաս, եթէ կարողանաս այդ ջրից բերել և իմ աղջկանս առողջացնել, ես նրան քեզ կըտամ և նրա հետ իմ թագաւորութիւնը:

— Այդ խոստումն էլ որ չըլինի, տէր արքայ, ես պատրաստ եմ հնազանդիլ քո հրամանին. դու ինձ ասա միայն, սրտեղ է գտնուում այդ անմահական ջուրը:

— Նրա տեղն ով կիմանայ, որդի: Նա մի առանձին պարզե և մի առանձին ողորմութիւն և շնորհք, որ բարի Ոգիները միայն իրանց ընտրածին են տալիս: Թէպէտ լսած ենք, որ նա մի աղբուր է, որ նրա վրայ հսկում են աներևոյթ ոգիները, որ նա երբեմն բղխում

և երբեմն անյայտանում է, բայց այդ ով գիտէ: Ի՞նչ երեսուրդ կըդարձնես դէպի արևելք, կընկնիս երկրէ երկիր, աշխարհքէ աշխարհք, ամեն տեղ հարց ու փորձ կանես, կամ կըգտնես, կամ չես գտնիլ, այդ քո ճակատագրիցը, քո բախտիցն է կախած. բայց ինչ էլ որ լինի՝ յաջողութիւն, թէ անյաջողութիւն, դու շատ բան կըտեսնես և շատ բան կըսովորես: Իմ գանձարանը բաց է քեզ համար. որքան կարող ես, հետդ ոսկի և ակնեղէն վերցրու. շատ տեղ հարկաւոր կըգայ...

3.

Արեգնազանը գնաց:

Զարմանալի մի էակ էր Արեգնազանը. միշտ աշխոյժ ու զըւարթ, միշտ անահ ու անհոգ. նեղութեան մէջ ընկած ժամանակն ևս իր ուրախ տրամադրութիւնը չէր փոխում: Նա գնաց իր Բազիկ ձիով, որ երեք-չորս օրւան ճանապարհը մէկ օրումն էր անցնում: Նա պըտըտեց մի քանի թագաւորութիւն. շատ տեղ հարց ու փորձ արաւ, շատ բան տեսաւ, շատ նեղութիւններից ազատեց, մինչև հասաւ Կախարդական աշխարհը, ուր ամեն մի քայլափոխում մի նոր հրաշք էր տեսնում, մի նոր զարմանալիք:

Մէկ օր սաստիկ արև էր: Շոգը որ շատ նեղեց Բազիկին, Արեգնազանը իջաւ մի լճի մօտ, Բազիկին քաշեց կապեց մի խիտ սուերի մէջ, ինքն էլ մօտը նըստեց, հանեց իր ճամպի պաշարը և սկսեց ճաշել: Հէնց այդ միջոցին մէկ էլ տեսաւ, որ ասա մի խումբ աղաւնիներ թռած եկան և իջան լճի ափին՝ իրանից շատ

մօտիկ: Նետադեղը լարեց, որ մի որս անէ, մէկ էլ տեսաւ, որ բոլոր աղանձները հանեցին փետուրները և աղջկերք դառնալով՝ թափւեցան ջուրը լողանալու:

Արեգնազանը մնաց առջած մի ըտպէ, յետոյ մտածեց նրանց հետ մի խաղ խաղալ և տեսնել ինչ կըլինի հետևանքը: Կուզէ-կուզ մօտեցաւ ավին, այնպէս որ իրան չըտեսան, վերցրեց նրանց մէկի փետուրները: Երկու մեծ թև էր աղանու, մնացած փետուրներն էլ վրան:

Չանցաւ մի քանի ըտպէ, բոլոր աղջիկները դուրս եկան, հագան իրանց թևերն ու թռան, բայց մէկը, որ իր թևերը չըգտաւ, ամաչեց մերկ կանգնել ջրի ավին, խսկոյն իրան գցեց ջուրը: Արեգնազանն այդ նկատելով՝ թևերը ձեռին մօտեցաւ աղջկան: Աղջիկը ջրումն ընկղմւած, միայն գլուխը դուրս հանած, մօտեցաւ Արեգնազանին ու սկսեց երգել:

Այ տղայ, սիրուն տղայ,
Թևերըս տուր, թևերըս,
Թևերըս տուր, թռչիմ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կըտամ:

Իմ օրումս չեմ տեսած
Քեզ պէս սիրուն մի տղայ,
Այդքան գեղեցկութեան մէջ
Սիրտ չի լինիլ անզգայ:

Խնայիր ինձ, աղաչում եմ,
Թևերըս տուր, թևերըս,
Թևերըս տուր, թռչիմ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կըտամ:

Եթէ իրաւ տղայ ես,
Կուզեմ դառնաս դու աղջիկ,
Որ ըստ սեռում չլինի
Քեզ հաւատար գեղեցիկ:
Տես, ահա քեզ օրհնում եմ.
Թևերըս տուր, թևերըս,
Թևերըս տուր, թռչիմ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կըտամ:

Աղանի աղջիկը լռեց, և վիզը ծռած, իր ամենաքնքուշ ժպիտը բերանին՝ նայում էր Արեգնազանին և սպասում, որ իր թևերն ստանայ:

Արեգնազանին այնքան դուր եկաւ Աղանի աղջկայ երգի եղանակը, որ ասում էր՝ «ոչ ուտեմ, ոչ խմեմ, սա երգի, ես լսեմ»... .

— Շարունակիր, շարունակիր, մի քիչ էլ երգիր, խնդրեց Արեգնազանը: Բո երգն ինձ շատ է դուր գալիս, դեռ այդպէս բան լսած չըկամ կեանքումս: Միայն մի բան ես չըհասկացայ, սիրուն աղջիկ: Գու ասում ես. «Եթէ տղայ ես, աղջիկ դառնաս»: այդ ինչպէս կարելի է:

Աղջիկը շարունակեց երգել:

Ամենայն ինչ կարելի է,
Ոչ մի դժուար բան չկայ.
Եթէ իրաւ աղջիկ դառար,
Հիմա դարձիր քաջ տղայ:
Թող երեսիդ մօրուք բուսնի
Թուխ ու երկայն բխտերով,
Թող կոշտանայ սիրուն դէմքըդ
Հաստ ջիղերի գծերով:
Ո՛հ, տեսնում եմ, դու փոխում ես...
Թևերըս տուր, թևերըս,

Թեև րըս տուր, թուշիմ գնամ,
Ինչ կամենաս, քեզ կըտամ:

Մի վայրկենական ուշաթափութիւն եկաւ Արեգնա-
զանի վրայ, և նա զգաց մի անսովոր բան, բայց շատ
հաճոյական: Նայեց ջրի երեսին, ուր՝ ինչպէս հայելու
մէջ, պատկերացաւ մի դէմք, բոլորովին Արեգնազանի
նման, միայն նորածիլ բեխերով ու մօրուքով: Սյդ պատ-
կերն առաջ մի քիչ խորթ թըւաց Արեգնազանին, բայց
յետոյ այնքան զմայելի եղաւ, որ վրան նայելից չէր կըշ-
տանում: «Սյս ես կըլինիմ անպատճառ, ասաց ինքն ի-
րան: Ես հիմա ճշմարիտ որ Արեգ եմ»:

— Սիրուն աղջիկ, դու տըւիր ինձ այն, ինչ-որ իմ
միակ ցանկութիւնս էր. այժմ դու աղատ ես. ես չէի ըս-
պասում քեզանից այսպէս բան. ուրեմն դու ինձ կասես,
դու անպատճառ կիմանաս, թէ սրտեղ է գտնուում անմա-
հական ջուրը, որի համար ես ահա քանի ժամանակ է
թափառում եմ:

Աղջիկն սկսեց երգել.

Թող Նունուֆարդ ուրախանայ,
Որ ճանկ գցեց քեզ պէս փեսայ,
Հիմա հասար քո մուրաղին,
Եկար աղջիկ, կերթաս տղայ:
Անմահական ջուր ես ուզում...
Թեև րըս տուր, թեև րըս,
Թեև րըս տուր, թուշիմ գնամ,
Եւ իմ կտցով բերեմ, տամ:
Գնա, օգնիր տկարներին,
Հոգի ու շունչ տուր քարերին,

Թէ որ կուգես ինչպէս հիմա
Մնալ փոխաժ ինչպէս տղայ.
Իսկ եթէ ոչ, լաւ գիտենաս,
Որ տղայից քար կը դառնաս,
Երբ քարացած քաղաքի մէջ
Կախարդ կնկան կըմօտենաս:
Թեև րըս տուր, թեև րըս,
Թեև րըս տուր, շուտ հագնեմ,
Թուշիմ գնամ և քեզ համար
Անմահական ջուր բերեմ. . .

Աղջկայ վերջին խօսքերից շատ բան չընտելացաւ
Արեգը, բայց շուգենալով այլևս ուշացնել նրան, թեև րը
տըւաւ իրան: Աղջիկը թեև րը հագնելուն պէս դարձաւ
աղանեակ և թուաւ գնաց: Մի քանի րոպէ շանցած՝ մի
փոքրիկ շիշ կտցին, անմահական ջրով լիքը՝ բերաւ Արե-
գին տըւաւ ու ինքը կրկին թուաւ գնաց:

Արեգը ձին հեծաւ և ճանապարհ ընկաւ՝ ձիու հետ
խօսելով.

— Բաղիկ, ես հիմա տղայ եմ, գիտես, էլ աղջիկ
չեմ: Առաջ աղջիկ էի. այդ ոչ որ չըգիտէր. գուցէ դու
էլ չըգիտէիր. հայրս պատուիրել էր, որ ոչ որի չասեմ,
թէ ես աղջիկ եմ. բայց հիմա տղայ դառայ: Օ՛, որ գի-
տենաս, Բաղիկ, ինչքան ուրախ եմ հիմա: Ի՞նչ չես իմա-
նում. թէպէտ աղջիկն էլ լաւ է, բայց տղային սր
տեղ կըհասնի: Ես հիմա չըգիտեմ՝ ուր եմ գնում: Բաղիկ,
դու ինքդ գնա որ կողմ կուգես. այսուհետեւ ինձ համար
միևնոյն է . . . Բայց սպասիր, ես մի աշտարակի ծայր
եմ նշմարում, նա անպատճառ մի քաղաք կըլինի, գը-
նանք դէպի այն կողմը: Չարմանալի անհողմ եմ ես,

Բազիկ. մէկ չես ասում, թէ ինչո՞ւ այդ իմաստունն աղ-
ջկան շքարցրցիք, թէ ո՞վ դու գեղեցիկ և իմաստուն
աղջիկ, ո՞ր կողմով պիտի յետ դառնամ ես իմ աշխարհքը:
Դեռ լաւ էր որ նա առանց իմ ասելուն՝ ինձ տղայ դարձ-
րեց. որ բանն ինձ մնար, ես դեռ էլի աղջիկ կըլինէի:
Ի՞նչ կարող էի մտածել, որ այդպէս բան կարող է պա-
տահել: Բայց երբոր տեսայ, թէ այդպէս բան լինում է,
ինչո՞ւ չասացի՝ սիրուն աղջիկ, ինձ որ տղայ դարձրիր,
մեր Բազիկին էլ մարդ դարձրու, եթէ ոչ, գոնէ խօսելու
ձիրք տուր, հը՞, ինչ կասես, Բազիկ:—Ոչինչ, դու տղայ
դառար, ես էլի մնացի ձի:—Իրաւ, իրաւ, այդ լաւ չեղաւ:
Մի բան տեսնելիս այնպէս յափշտակում եմ, որ բոլոր
մնացած բաները մոռանում եմ. յետոյ միտս է գալիս,
բայց ոչ է լինում . . .

Այսպէս ձիու հետ խօսելով և նրա փոխանակ ինքը
պատասխանելով՝ մեր վերանորոգւած Արեգը դիմեց դէ-
պի երևացող աշտարակը:

Ճ.

Երբոր Արեգը մօտեցաւ բարձր աշտարակին, հե-
տըզհետէ երևացին և ուրիշ շատ տներ, և նրա առաջև
բացւեցաւ մի մեծ քաղաք: Մօտեցաւ քաղաքադռանը,
տեսաւ մի քանի մարդիկ կանգնած, հարցրեց նրանց.

—Տղերք, ի՞նչ քաղաք է սա, և ո՞րտեղ են իջնում
օտարականները:

Մարդիկը ձայն չըհանեցին:

—Ձեզ եմ ասում, տղերք, չէք հասկանում:

Ձայն չըկայ:

Երևի խուլ են, մտածեց Արեգը և գնաց, ձեռք
գիպրեց նրանց:

—Ո՞վ երկինք, բացականչեց Արեգը, այս ի՞նչ եմ
տեսնում. այս ի՞նչ հիանալի արձաններ են, իսկ ես կար-
ծեցի, թէ ուղիղ մարդիկ են: Այս ինչքան ճարտար քան-
դակագործ է եղել սրանց շինողը . . .

Արեգը, կարծելով թէ իր տեսածներն ուղիղ շինովի
արձաններ են, ներս մտաւ քաղաքը և նրա առաջև բաց-
ւեցան նորանոր տեսարաններ՝ բոլորն էլ քարեղէն:

Սհազին շուկայ, կարգին խանութներ, թէ կրպակ,
թէ տուն, թէ կատու, թէ շուն, ուտելիք ու հագնե-
լիք, գեղեցիկ գորգեր և ուրիշ զարդեր. . . բոլորը, բոլորը
քարացած: Ոչ ծուխ, ոչ կրակ, ոչ ձայն, ոչ շունչ . . .
կեանքի հետք ու նշոյլ չըկայ . . .

—Ես հիմա՞ հասկացայ. սա է աղանի աղջկայ ա-
ռած քարէ քաղաքը, ասաց Արեգը և սկսեց շրջել քա-
ղաքի մէջ, ուր ամեն մի քայլափոխում մի նոր տեսա-
րանի էր հանդիպում:

Մի տեղ մի խումբ մարդիկ կանգնած՝ որպէս թէ
իրար հետ խօսում են. մէկի գէմքը բարկացած է և
բերանը բաց. կարծես միւսին հայհոյում լինի. մէկը ծի-
ծաղում է. միւսը լաց է լինում. մի կին՝ երեխան
գրկած, ուղորմութիւն է ուզում. մի տեղ հարսանեաց
հանդէս է, իր ամեն սարք ու կարգով հարսին տանում
են փեսայի տուն: Մէկ խօսքով, եթէ շարժման մէջ
եղած մի քաղաք մի վայրկենում տեղնուտեղը քարանայ,
ինչ պատկեր կստանայ, ահա այդպիսի մի պատկեր էր
ներկայացնում քարացած քաղաքը: Մրզալձառը միբղը
քաշել է և կիսով չափ ածել առնողի զամբիւղը, մինչև

միւս կէսն ածելը՝ քարացել են՝ ինքն էլ, կշեռքն էլ՝ առնողն էլ, միրգն էլ. ահա այսչափ արագ էր եղել քարանայրը:

— Խեղճ մարդիկ, ասաց Արեգը, հող դառնալու էլ չէք արժանացել, այլ դառել էք ծախու ապրանք: Չշմարիտ, եթէ մէկն այս անթիւ արձանները կարողանար տանել հեռու աշխարհները վաճառելու, անչափ հարստութիւն կը գիգէր: Ահա այս նորապսակ աղջկայ արձանին՝ ով գիտէ իր քաշովը մէկ ոսկի կրտային: Բայց ի՞նչ եմ մտածում ես էլ՝ այս թշուառութիւնն աչկարայ տեսնողը՝ էլ ի՞նչ կարող է հարստութեան վրայ մտածել: Ահա հարստութիւն՝ մեր առջև պատկերացած իր իսկական կերպարանքով. . . Ա՛խ, երանի թէ սրանցից մէկը լեզուաւորէր և ինձ պատմէր իրանց գլխի անցքը: Արե՛ մէկ կըբողաւեմ, ինչ կըլինի՝ կըլինի:

— Ո՛վ քաղաքացի՛ք, ինչո՞ւ էք քարացել. . . կանչեց Արեգը:

— Քարացել . . . արձագանք տըւին բոլոր քարերը:

— Ք . . . ան . . . ր . . . յանկարծ մի նոր ձայն լսեց:

— Ահա ձայն լսեցի, ասաց Արեգը և մէկ էլ բղաւեց. — Ո՛վ կար կենդանի . . .

— Ե . . . ս . . . պատասխանեց ձայնը:

Արեգը որոշ կերպով լսեց, թէ որտեղից է գալիս ձայնը, գնաց դէպի այն կողմը: Մի գեղեցիկ ապարանք էր. առաջն ընդարձակ պարտէզ, բոլորն էլ քարացած. փոքրիկ մի ծաղկոցում նա գտաւ մի քարացած մարդու կենդանի գլուխ:

— Ո՛վ ես դու, ո՞վ մարդ, հարցրեց Արեգը:

— Ձո՛ւր. . . ջո՛ւր . . . պատասխանեց գլուխը՝ հազիւ կարողանալով խօսել:

— Ձո՛ւր ես ուզում:

— Ձո՛ւր . . . ջո՛ւր . . . տո՛ւր . . . տո՛ւր . . .

— Հայրիկ, ձեր քաղաքի ջուրն էլ է քարացել, ջուր չըկայ:

— Մի . . . մի . . . կա՛թ . . . կա՛թ . . .

— Մի կաթիլ ջուրը քեզ ինչ կօզնէ. քո ծարաւը մի կարաս ջրով չի յագենալ: Ես ունիմ ինձ մօտ մի քանի կաթիլ ջուր, եթէ կըբաւականանաս, չեմ խնայի քեզանից:

— Հա՛ . . . հա՛ . . . հա՛ . . .

Արեգը հանեց անմահական ջրի շիշը և նրանից մի քանի կաթիլ կաթեցրեց կիսարձանի բերանը: Կենդանի գլուխը ոչ միայն կատարեցապէս զովացաւ, այլև զգաց մի վերակենդանութեան ցնցում իր բոլոր մարմնի մէջ և սկսեց պարզապէս ասել.

Դու՛ բարի՛ հրեշտակ,

Ո՛րտեղից եկար,

Փախիր, հեռացիր

Մի առ ժամանակ.

Բայց ոչ, սպասիր,

Ես էլ եմ գալիս . . .

Այո՛, գալիս եմ,

Նայիր, մէկ նայիր . . .

Կիսարձանը կենդանացաւ և սկսեց քայլել, առաջ մի փոքր դանդաղ, յետոյ աւելի շուտ-շուտ և սկսեց փախչիլ, իր ետևից կանչելով Արեգին. — Փախիր, փախիր, որդիս, եկ իմ ետևիցս, մեզ հարկաւոր է թաք-

չիլ. հիմա ուր որ է, պիտի գայ քարացնող պառաւ հրէ-
չը: Արի, արի, մտնենք իմ ապարանքը, գոնէ քեզ չըզտնէ:

Արեգը մ'նացել էր շփոթեալ, չէր իմանում, թէ
ինչ անէր, բայց վերջը հետեց փախչող մարդուն: Զին
քաշեց ներս, վարի յարկումը մի մութ անկիւնում կապեց,
իսկ ինքը վերի բարձրացաւ այն մարդու մօտ:

— Ես չեմ հասկանում, այդ ինչ հրէչ է, որից այդ
քան վախենում ես դու, ասաց Արեգը:

— Այդ հրէչը մի պառաւ է, որդի, նա է քարացրել
մեր քաղաքը. ամեն օր այս ժամանակին գալիս է նայում
և զարձանում իր շարութեան վրայ. հիմա ուր որ է՝
պիտի գայ, և եթէ մեզ տեսնէ կենդանի, իսկոյն կըքա-
րացնէ:

— Հիմա հասկացայ. Բայց ինչպէս է եղել, որ քեզ
բոլորովին չէր քարացրել:

— Աւելի տանջելու համար. Ես այս քաղաքի թագա-
ւորն եմ. ինձ կասեն Անդաս թագաւոր: Քաթառ հրէչը
գլուխս կենդանի թողեց՝ ասելով. — Սչքերդ բաց եմ թող-
նում, Անդաս, որ տեսնես քո թագաւորութեան ոչնչու-
թիւնը իմ գորութեան, իմ ուժի առջև:

— Ինչո՞ւմն է նրա գորութիւնը, կամ ինչո՞վ է նա
ուժեղ, չըզիտես:

— Նրա գորութիւնն իր գաւազանների մէջն է: Նրա
գաւազանները մահ են սփռում ամեն տեղ: Նա մի գոր-
ծիք է չար ոգիների ձեռքում և նրանցով է անում, ինչ-
որ անում է: Կամ, ով գիտէ, գուցէ հէնց ինքը մի չար
ոգի է, պառաւի կերպարանք առած:

— Ինչ ես կարծում, եթէ դրա ձեռքից լսենք իր
գաւազանները. . .

— Բայց ինչպէս կարելի է մօտենալ նրան. միայն
բարի Ոգիքը կարող են այդպիսի բան անել, կամ այն-
պիսի մի մարդ, որ բարի Ոգիների պաշտպանութիւնն իր
կողմն ունի:

— Ինձ թւում է, որ բարի Ոգիները կըպաշտպանեն
մեզ, ասաց Արեգը, և պատմեց աղաւնի աղջկայ հետ
հանդիպելը, նրա արածն ու ասածը. . .

— Օ . . . եթէ այդպէս է, ապա ուրեմն դու մի
բարի ոգի ես, երկնքից ուղարկեալ, բացականչեց թա-
գաւորը: Ես կարող եմ այժմ համարձակ դուրս գալ նրա
առաջը, իսկ դու ինձ մօտ թաք կըկենաս, որ երբ յար-
ձակի ինձ վրայ, դու իսկոյն կըբռնես նրան և զինա-
թափ կանես: Ահա, ահա երևում է նա. տես, ամ-
պերի մէջ, խնոցու վրայ հեծած, օձէ մտրակը ձեռին.
գալիս է:

— Տեսնում եմ, տեսնում . . . դու սիրտդ պինդ պա-
հիք, չըվախենաս, ես նրա հոգին կըհաննեմ: Այս ասելով՝
իջան պարտէզ: Արեգը թաք կացաւ մի քարացած ծե-
րունու քամակում:

Պառաւը վայր իջաւ թագաւորի դիմացը, ձեռքն
առաւ իր երեք գաւազաններից մէկը և սպառնալով
ասաց.

Այս ինչ եմ տեսնում,

Այստեղ ո՞վ եկաւ,

Այս կեանքն, այս հոգին

Սրբան ո՞վ տըւաւ:

Հասէք, ոգիներ,

Հասէք, շուտ հասէք,

Ձեր խեղճ պառաւիւն
Եկէք, օգնեցէք:

Իսկ դու, գաւազան,
Ինչպէս ես զարկել,
Որ սա նոր-մէկանց
Ոտքի է կանգնել.

Հնապա, գաւազան,
Հնապա, մէկ տեսնենք,
Քո զօրութիւնը
Մէկ այժմ էլ փորձենք:

Գաւազանը ձեռին յարձակոււմ էր պառաւը, որ
զարկէ թագաւորին, ասելով՝

Քանք էիր, Անդան,
Ելի քնն դառնանս. . .

այդ միջոցին Արեգը բռնեց նրա մագերից և այնպէս գե-
տին փռեց, որ պառաւը կիսաշունչ եղաւ: Թագաւորը,
որ առանց ուղիղ քարանալու, այլ միայն երկիւղից մնա-
ցել էր քարացած, նոր սրտապնդեց և մօտեցաւ պառա-
ւին: Գաւազանները խլեցին, և պառաւի ձեռք ու ոտքը
կապեցին:

— Հիմա ինչ պատժով պատժենք քեզ, գարշելի պա-
պաւ, ասաց թագաւորը:

Պառաւը պատասխանեց.

Ինչ պատիժ կուզէք, մէկ է ինձ համար,
Թող ձեր պատիժը ձեզ լինի յարմար:
Բայց այդ դու չէիր, Անդաս թագաւոր,
Այլ տղայացած աղջիկ զօրաւոր . . .

Գրած է արդէն իմ ճակատագրում,
Եւ ոգիների մատենագրում,
Թէ երբ մի աղջիկ կըղառնայ տղայ,
Քո թշուա կեանքին նա վախճան կըտայ:

— 0... եթէ այդպէս է, ես պատրաստ եմ, ասաց
Արեգը. միայն դու պէտք է առաջ կենդանացնես այս
քաղաքը:

— Թող այդպէս լինի, թող կենդանանայ,
Թող ամեն մէկը իր գործին կենայ:
Ուրիշ շարութիւն չատ ունիմ արած,
Թող Բէլիարը նրանցով շատանայ . . .
Ամպեր, գոռացէք,
Կայծակներ, զարկէք,
Աղբիւրք, բղխեցէք,
Գետեր, վազեցէք:
Մարդ և անասուն,
Գազան և թռչուն,
Հասաւ ձեր ժամը,
Հիմա վեր կացէք. . .

Պառաւն իր խօսքն աւարտած, չաւարտած՝ խորին
լուծիւնը յանկարծ դրողաց. քաղաքը մտքի արագու-
թեամբ կենդանացաւ: Ամենքն էլ այնպէս շարունակեցին
իրանց կիսատ թողած գործերը, որ կարծես ոչ քարացած
են եղել երբ և իցէ, ոչ բան: Աքաղաղը, որ իր կանչի
կիսումն էր քարացել, միւս կէտը հիմա աւարտեց. գուռ-
նաչին, որ դուռնան բերանումն էր քարացել, շարու-
նակեց ամելը. պար եկողն էլ, որ ձեռքերը բարձրացրած
էր մնացել, շարունակեց իր պարը. խոհարարը շարունա-
կեց մսի քափը քաշելը, և բոլորն այսպէս . . . Ոչ մի

մարդ, բացի թագաւորից, չիմացաւ՝ որ նա երբ և իցէ քար է եղել:

— Էիմա ինչ անենք այս չար պառաւին, ասաց թագաւորը:

— Գաւազանները ձգենք ծովը, պատասխանեց Արեղը, իսկ պառաւին թողենք երթայ. սրա գորութիւնը վերացած է այսուհետև:

Պառաւը չուզեց կենդանի մնալ, և ասաց նրանց.

— Ա՛յ, ինձ էլ, ինձ էլ ծովը ձգեցէք,

Այնտեղից մօտ է Սանտարամետը,

Մահացու կեանքից ինձ ազատեցէք,

Թող ինձ ընդունի Սատանապետը:

Լրացաւ արդէն մի հազար տարին,

Որ ես գործիք եմ մեծ Բէլիարի,

Միշտ շար գործեցի, չիմացայ բարին,

Թող այժմ նըրա կամը կատարւի:

Գեռ պառան իր խօսքը չէր աւարտել, որ թագաւորի մեծ վէզիրն ու սպարապետը եկան և խոր դուլս տալով թագաւորին՝ ասացին.

— Տէր արքայ, բոլոր գորքը պատրաստ է, քո մեծութեան հրամանին ենք սպասում:

— Ինչո՞ւ համար էք պատրաստել գորքը, հարցրեց թագաւորը զարմանալով:

— Մենք կատարեցինք քո հրամանը. թշնամու գորքը մօտենում է, պէտք է նրա առաջն առնել:

— Սպասեցէք, սպասեցէք . . . այն, այն, ես հիմա յիշում եմ . . . այդ մեզանից ուղիղ քառասուն տարի առաջ էր, ինչ որ ասում էք. մեր քարանալու օրն էր. . .

թշնամու գորքերն եկան և մեղ քարացած գտնելով՝ սարսափած փախան . . .

Վէզիրն ու սպարապետը իրար երեսի նայեցան և շըշնջացին միմեանց. «Թագաւորը խելագարուել է» . . .

— Այն, այն, զարմանալի՜ փոփոխութիւն. երեկ չէր, որ մօտն էինք. մէկ օրւայ մէջ ծիրացել է . . .

— Տեսնում էք դուք այս պառաւին, ասաց թագաւորը. սա է մեր քաղաքի քարացնողը: Քառասուն տարի շարունակ սա մեր քաղաքը քարացրած պահեց . . .

Վէզիրն ու սպարապետը թագաւորին գլուխ տալով՝ համաձայնութիւն ցոյց տըւին, որ իբր թէ հաւատում են նրա ասածին, բայց իրար հետ շըշնջալով՝ «հաստատ խելագարուած է սա», ասացին:

— Եթէ սա չըլինէր, շարունակեց թագաւորը՝ ցոյց տալով Արեղին, — եթէ սա չըլինէր, մենք յաւիտեան քարացած կըմնայինք: Սա, որ մի հրաշքով աղջկանից տղայ էր դառել, և ազանի դարձող աղջկանից անմահական ջուր էր ձեռք բերել, պատահամբ ասեմ, թէ Երկնի տնօրէնութիւնով, եկաւ և ինձ կենդանութիւն տըւաւ իր ջրով, այս չար պառաւին էլ բռնեց ու դիւնաթափ արաւ: Այժմ այս պառաւին ձեզ եմ յանձնում. տարէք սրան՝ ծովը ձգեցէք. ահա այս գաւազաններն ևս ծովը ձգեցէք . . .

Վէզիրն ու սպարապետը դարձեալ սկսեցին շըշնջալ, դէպի մի կողմ քաշելով:

— Հաստատ, հաստատ խելագարուել է, պնդեց վէզիրը:

— Գրան ինչ կասկած, կրկնեց սպարապետը: «Սա, ասում է, աղջիկ է եղել, տղայ է դարձել, մի աղջիկ էլ ազանի է դառել, ինքն էլ անմահական ջուր է խմել,

խակ մենք՝ որպէս թէ՛ քառասուն տարի է, որ քարացած ենք եղել»... — Խելքը գլխին մարդը միթէ այսպիսի բաներ կըխօսի:

Այս մարդոց կասկածը շատ բնական էր: Վէզիրը քարանալուց առաջ ճաշի էր նստած և գդալը ձեռին՝ բերանը տանելիս՝ քարացել էր, իսկ այսօր գդալը տարել էր բերանը և իր ճաշը վերջացրել, եկել: Սպարապետը ոտքի մէկը ձիու ասպանդակումը դրած հեծնել ուզելիս էր քարացել, և այսօր էր ոտը միւս կողմն անցկացրել և հեծել ձին ու եկել. էլ ուրեմն ինչպէս կարող էին երևակայել, որ երբ և իցէ քարացած են եղել:

— Գիտես ինչ կայ, թագաւոր, ասաց Արեգը ծածուկ: Այս մարդիկը քո խօսքերին չեն հաւատում և քեզ խելագար են համարում: Այս շատ վտանգաւոր բան է. կարող են քեզ ճշմարիտ խելագար համարել և թագաւորութիւնից զրկել: Հիմա դու սպասիր, տես ես ինչ եմ անում. և ինձ հետևիր: Յետոյ դառնալով վէզիրին ու սպարապետին՝ ասաց.

Եկէք, պարոններ, եկէք,
Մի կասկածէք բնաւին,
Տեսէք՝ ինչպէս եմ պատժում
Այս անըզգամ պառաւին:

Այս ասելուց յետոյ կախարդական գաւազաններից մէկը ձեռին՝ մօտեցաւ պառաւին և ասաց.

Հրամանով
Բէլիարի,
Ուրիւլի,
Սաղայլի,
Քար դառ, պառաւ, քար . . .

Ասեց ու զարկեց գաւազանը: Պառաւը դարձաւ մի քած էշ և սկսեց խառանչել:

— Այ քեզ բան, բացականչեց Արեգը, երևի այս գաւազաններից ամեն մէկը մի ջոկ գորութիւն ունի, կամ գուցէ իմ անէծքս էր իշավարի և պառաւն իր խառանչիւնով ծիծաղում է ինձ վրայ: Փորձենք երկրորդ գաւազանը.

Սաղայլի ահեղ սրով,
Տարտարոսի մեծ գնդանով
Քեզ զարկում եմ, անիծում եմ,
Քար դառ, պառաւ, քար . . .

Պառաւը դարձաւ մի սև ագռաւ և ուզեց թռչիլ, բայց ոտները կապած էին, չըկարողացաւ:

— Սպասեցէք, երրորդ գաւազանը փորձենք:

Առաւ երրորդ գաւազանը և սկսեց աւելի թունդ անիծել, կարծելով թէ իր անէծքի թուլութիւնիցն է, որ պառաւը քար չի դառնում.

Քարեկարկնւտ,
Արիւնանձրեւ,
Մէգ, մտռախոնկ,
Թանձր մռայլ,
Խիտ աղջամոնկ,
Թունդ երկրաշնրթ,
Մահտարածամ,
Որոտ, կայծակ,
Հրդեհ, կրակ,
Նաւթահեղեղ
Դժոխային
Թափուի գլխիդ,

Ո՛վ սև ազուաւ,
 Գահիճ պառաւ . . .
 Քեզ զարկում եմ
 Չօր մահակով,
 Գագանակի՛ով,
 Որոտմունքի
 Թ՛սնդ մտրակով,
 Կայծակիների
 Սհեզ զարկով,
 Սնէժքս սո,
 Գարձի՛ր լեռ քար . . .

Ստեց ու զարկեց գաւազանը և պառաւը դարձաւ մի դաժանատեսիլ քարէ արձան: Յետոյ դառնալով վէզիւրին ու սպարապետին, ասաց Արեգը.

Հիմա ամառն է, բայց դուք չգիտէք.
 Այս շոգ կրակին մուշտակ էք հագել.
 Ձմեռն է եղել, երբ քարացել էք,
 Էնդուր էք հիմա այդ ձևով եկել:
 Մարդ ուղարկեցէք մի ուրիշ քաղաք,
 Որ պնա, բերէ ձեր տարեթիւր.
 Նրանով կիմանաք ձեր գլխի անցքը,
 Կուզղէք ձեր այժմեան սխալ հաշիւը:
 Եթէ ոչ՝ ես ձեզ էշեր կըշխնեմ,
 Կամ սև ազուաներ, երթաք կոկուար,
 Որ այնուհետև ձեր թագաւորը
 Ինչ որ ձեզ ասէ՝ իսկոյն հաւատար . . .

— Օ՛... ես հիմա հաւատում եմ, հաւատում, ասաց վէզիւրը, այս բոլորն աչքովս տեսնելուց յետոյ՝ էլ չեմ կարող չըհաւատալ... Չշմարիտ որ ձմեռն է եղել, իսկ

հիմա . . . ամառն է . . . այս, ամառն է . . .

— Ես էլ եմ հաւատում, ես էլ . . . ես չեմ ուզում ոչ էշ և ոչ ազուաւ դառնալ, իսկ քարանալու ախորժակ բնաւ չունիմ . . . Իրաւ, ի՛նչ շոգ է այսօր, քիչ է մընում, որ այրւիմ . . .

— Տէր արքայ, ճաշը պատրաստ է, թագուհին ձեզ է սպասում, ասաց մի պալատական, խոր գլուխ տալով թագաւորին:

— Երթանք, երթանք, մի կտոր հաց ուտենք, ասաց թագաւորը: Ահա քառասուն տարի է, որ պատառ չեմ դրել բերանս, բայց ուղիղն ասեմ, չեմ էլ քաղցել: Միայն ծարաւս շատ էր տանջում ինձ՝ երբեմն, և աւելի ևս սաստկացաւ, երբ լսեցի Արեգի ձայնը: Երևի իմ ծարաւին էլ Երկնքի կամբովն էր, նրանով պիտի գտնէի իմ փրկութիւնը . . . Երթանք, երթանք, մի կտոր հաց ուտենք . . .

Անդաս թագաւորը լաւ կշտացրեց թէ՛ Արեգին և թէ՛ նրա Բագիկին: Թագաւորն Արեգին պահեց մինչև քսան օր. այդ քսան օրւան մէջ շատ թագաւորներից դեսպաններ եկան և շնորհաւորեցին Անդասի և նրա քաղաքի վերակենդանութիւնը: Նոյն քաղաքից հազարաւոր մարդիկ կային հեռաւոր երկիրներ գնացած, որոնք իրանց քաղաքին պատահած պատուհասից վախենալով չէին վերադառնում. այժմ եկան աւելի բազմացած թուով՝ որդոց և թոռանց տէրեր դարձած, մինչդեռ քաղաքի աճելութիւնը քարանալու պատճառով դադարել էր:

Նորեկներն իմանալով որ Արեգն է այն բարի հրեշ-

տակը, որ յաղթել է չարին և կեանք տարածել չարի մահ սփռած տեղը՝ նրան աստուածավայել պատիւներ տրւին ճոխ խնջոյքներով: Թագաւորն ինքը մի մեծ խնջոյք տրւաւ, ուր ներկայ էին հազարաւոր անձինք: Ինքն էր բոլոր զուարճութիւններին ընթացքը տրւողը, ինքն էր առաջարկում կենաց թասերը: Երբ Արեգի կենաց բաժակը ձեռքն առաւ, սկսեց խօսիլ թագաւորը և ասաց.

— Ի՜նչ էինք երեկ, և ի՜նչ ենք այսօր, —

Ինչ պատասխանիր, Անդաս թագաւոր.

— Քա՛ր էինք երեկ, քա՛ր անշունչ, կանգուն,

Իսկ այսօր՝ մարդիկ, կենդանի, շարժուն...

Ի՜նչ հեշտ պատասխան... բայց ո՞վ կըմբռնէ,

Ո՞վ կըզգայ, թէ ի՜նչ սոսկալի բան է —

Շարունակ տանջւիլ քա՛ռա՛սուն տարի,

Փշալից ձեռքում մի անգութ շարի. . .

Եւ ահա այդ խիստ, չա՛ր կապանքներից,

Անխորտակելի այդ շղթաներից

Մեզ ազատում է մի չքնաղ Ոգի,

Ամեն տեղ սփռում և կեանք, և հոգի...

Ո՞վ էր այդ Քաջը, այդ առաքինին.

— Ահաւասիկ Նա — Արեգ պատանին.

Սա է, որ սրբեց իմ սուգն ու լացը.

Խմե՛նք Արեգի անգին կենացը...

Թագաւորի այս առաջարկութեան վրայ հազարաւոր ձայներ միասին «կեցցէ՛ Արեգ» գոչելով՝ թնդացրին ամբողջ ապարանքը: Աչըղներն էլ՝ որ թագաւորի ակնարկելուն էին սպասում, խմբովին հնչեցին յիսնաղիքնարները և երգեցին միաձայն:

Արի, բիւլբիւլ, ուրախացիր,
Քո վարդն ահա բացւել է,
Աերադարձիր, էլ մի վախիր,
Քո թագուհին բացւել է:

Արեգն իջաւ Երկնքիցը,
Ամենայն տեղ կեանք սփռեց,
Քարերն ամեն հողի առան,
Քո կարմիր վարդն էլ բացւեց:

Արի, բիւլբիւլ, ուրախացիր,
Քո վարդուհին բացւել է.
Արի, երգիր, էլ մի վախիր,
Քո թագուհին բացւել է:

Արեգը մէկ Արեգակ է,
Քաջ պատանու կերպ առած.
Սա բարի է, առաքինի,
Արևի սկէս ողորմած:

Արի, բիւլբիւլ, ուրախացիր,
Քո վարդուհին բացւել է.
Արի, երգիր, էլ մի վախիր,
Քո թագուհին բացւել է. . .

Աչըղները դեռ երկար կըշարունակէին Արեգին գովասանել, եթէ Արեգը՝ համեստութիւնից ստիպւած՝ չընդհատէր նրանց իր հետեեալ պատասխանական ճառով.

— Ես մի թոյլ էակ, չնչին արարած,
Զգիտեմ արդեօք ի՜նչ ունիմ արած,

Որ ինձ տալիս էր այսքան փառք, պատիւ,
 Այսքան գովասանք, մաղթանք անհաշիւ.
 Ի՞նչ դտաւ արդեօք Երկինքն ինձանում,
 Ես այդ չզիտեմ և չեմ իմանում,
 Որ ցոյց է տալիս այսչափ սէր և դուլթ,
 Հարթում է առջև ամեն խոչ ու խուլթ.—
 Առիւծն իմ առջև քծնում է շան պէս,
 Վիշապը դառնում մի վախկոտ մողէս,
 Այբիւր է բղխում ապառաժ տեղում,
 Գարաւոր ճահիճն առաջիս ցամքում . . .
 Եթէ բոլորը, ինչ որ տեսել եմ,
 Այժմ մի առ մի ձեր առջև պատմեմ,
 Կրտսեանէք, որ սա մի բախտ է միայն
 Եւ շնորհք Երկնքի միջամտութեան . . .
 Ուստի մենք Նրբան և միայն Նրբան
 Պիտի համարենք պաշտելու արժան.
 Նա վերացրեց չարի գօրութիւն,
 Նրբան պիտի տանք փառք և գոհութիւն . . .

Չընայած Արեգի համեստութեանը՝ քաղաքացիք նրան դիւցազանց կարգը ձգեցին, որ երախտապարտ չըմնան Երկնքի առջև: Եւ ահա ինչպէս: Տեսան որ պառաւի սոսկալի արձանից վախենում են բոլոր երեխաները և շատ սեժեր էլ, նրան տարան, ծովը նետեցին: Նա ընկաւ ուղղակի դժոխքի վրայ և իր ուժգին զարկովն ամբողջ դժոխքը իր միջի շար ոգիների անթիւ լեգէօններովը մի հաղար մղոն էլ ցած գլորեց . . . Դրանից յետոյ հաւաքւեցան քաղաքի բոլոր ճարտարապետներն ու նկարիչները, քաշեցին Արեգի պատկերը, Բագիկի վրայ հե-

ծած. նրա ձևով շինեցին մի ոսկեձոյլ արձան: Այդ արձանը կանգնեցրին քաղաքի կենդրոնում եղած մեծ պարտէզումը, որ զբօսավայր էր ամենի համար, մանաւանդ երեխայոց, որոնք այնուհետեւ միշտ նրա շորս կողմումն էին խաղում և, վրան նայելով, զմայլում: Արեգը չըտեսաւ իր արձանը. նա այդ ժամանակ արդէն գնացած էր: Նա երազումը տեսաւ, որ Նունուֆարը վերջին շնչումն է, շտապեց վերադառնալ, որ գուցէ կարողանայ օգնութիւն հասցնել:

5.

Նունուֆարը վերջին շնչումն է:
 Էլ ոչ ծաղրածուի կատակները, ոչ վէզիրի կնոջ հոգատարութիւնը, ոչ հօր աղաչանքն ու հառաչանքը չեն ազդում նրա վրայ:
 Լեզու չունի, որ խօսի, ուժ չունի, որ ձեռքը շարժէ: Ակնապիշ նայում է դէպի վեր, կարծես Երկնքիցը լինի սպասում իր փրկութիւնը, կամ ուզում լինի շուտով թռչիլ դէպի Երկինք:
 Թագաւորը և բոլոր պալատականները՝ ձեռները խաչ արած, վիզները ծռած՝ նայում էին Նունուֆարի երեսին, և լալ ու ոհ քաշելով՝ խոստովանում իրանց անգօրութիւնը Ամենակարողի կամքի առջև:
 Այս աղէկտուր բոպէին մէկ էլ լաւեց, որ Արեգը եկել է: Նունուֆարի աղախինն ամենից շուտ վազեց Արեգի մօտ և շտապեցրեց նրան, ասելով՝
 — Շուտ արա, «եկ տես», վերջին շնչումն է, աչքը քեզ է մնում . . .

— Ահա գալիս եմ, պատասխանեց Արեգը, հիմա «կը-
գամ և կըտեսնեմ» քո Նունուֆարին . . .

Լուռ հանդիսականների միջով լուռ ու մունջ ան-
ցաւ Արեգը, մօտեցաւ Նունուֆարի մահճին, հանեց Ան-
մահական ջրի շիշը, մի կաթիլ կաթեցրեց բամբակի վրայ
և քսեց Նունուֆարի մեռելատիպ շրթունքներին:

Նունուֆարի աչքերը պարզեցան:

Արեգն այդ նկատեց և մի քանի կաթիլ կաթեցրեց
ուղղակի բերանի մէջ:

Նունուֆարը երկու ձեռքով ծածկեց երեսը . . .

Նա տեսաւ Արեգին և . . . ճանաչեց:

Նա մի նոր կեանք զգաց. կեանք աշխուժով լի,
երևակայութեամբ ճոխացած . . .

Ձեռներով ծածկեց երեսը, որ երևակայութիւնն
ամփոփէ: Ամփոփէ երևակայութիւնը, որ այդ ըսպէի
երկնային զւարճութիւնն ու զմայմունքը լի-ու-լի վա-
յելէ:

«Արեգը եկել է», ասում է նա ինքն իրան, երեսը
ծածկած երկու ձեռքով, իբրև երկու վահանով, որ ու-
րիշ տպաւորութիւնների տեղի չըտան: «Արեգը եկել է»,
կրկնում է Նունուֆարը, և ես առողջ եմ, բոլորովին
առողջ, շատ առողջ: Ես զգում եմ, զգում եմ, որ շատ
առողջ եմ, և . . . Արեգն էլ եկել է . . . Ես տեսայ.
Նա ինձ մօտ կանգնած է այս ըսպէիս: Ես զգում եմ
նրա ներկայութեան անմահական հոտը: Անմահական էր
նրա տըւած դեղը: Հէնց ինքն էլ մի անմահ Ոգի է, Ի՞նչ-
պէս մեծացել է, ինչպէս առոյգացել, ի՞նչ նորածիլ բե-
խեր ունի, ի՞նչ գանգուր մօրուք . . . Բանամ երեսս,
մէկ էլ նայեմ» . . .

Նունուֆարը բաց արաւ երեսը և նայեց Արեգի երեսին
այնպիսի հայեացքով, որ միայն մօր հայեացքն է լինում
իր երեսին «հա՛ամ» կամ «ճի՛տամ» ասելիս . . . և կըր-
կին փակեց երեսը:

Սյդ հայեացքը, որի մէջ ամփոփւած էր կենդա-
նութեան հրափայլ ոգին, ամենքը տեսան, և ամենքն էլ,
կարծես, խօսք-մէկ արած, միաձայն քրքիջ բարձրացրին՝
փա՛ռ-փա՛ռ ծիծաղելով: Սյդ ծիծաղից անմասն չըմնաց
և ինքը Նունուֆարը: Նա էլ ծիծաղեց կարծես ուրիշ-
ների տեղիք տալուն էր սպասում, որ մի կուշտ ծի-
ծաղի:

Սյս էլ որ տեսան մի վայրկեան առաջ սգաւոր հան-
դիսականները, բոլորովին միամտեցան. էլ ուշադրու-
թիւն չըդարձրին Նունուֆարի վրայ, և սկսեցին փոխ
առ փոխ զգւել ու համբուրել Արեգին: Թագաւորն իր
գիրկն առաւ Արեգին և սկսեց երեսայի նման հեկեկալ:
Թագաւորի ուրախութեան զգացումը անսահման էր: Նա
մի վայրկենում երկու որդի էր գտել՝ մինը կորած տեղից,
միւսը մեռած տեղից: Ամենքի աչքերից ուրախութեան
և զմայմունքի արտասուք հոսեց.

Հանդիսականների այս տեսակ իրարանցումից օգուտ
քաղելով՝ Նունուֆարը ծափ պէս վեր թռաւ տեղիցը,
փախաւ մտաւ մի այլ սենեակ, այնտեղ շուտով հագ-
նրեց, զուգւեց թագուհու վայել զարդարանքներով և
դուրս եկաւ հանդիսականների մէջ այնպէս ուրախ ու
զրւարթ և այնպէս առողջ, որ հիացան ամենքը, բայց
մանաւանդ Արեգը, որի համար մի բոլորովին նոր արև
ծագեցաւ:

Եթէ Արեգը մի վայրկենում վերակենդանացրեց

Նունուֆարին, հիմա էլ Նունուֆարը՝ իր գեղեցկութեան
ազդեցութեամբ Արեգի այնպիսի երակները շարժեց, որոնց
միջով կարծես մինչև նոյն ընդհան գեռ արիւն չէր խա-
ղացած: Արեգը մի նոր կեանք զգաց իր մէջ, մի նոր
զգացմունք անսահման հաճոյական, բայց ինքն իրան հա-
շիւ տալ չըկարողանալով և միևնոյն ժամանակ այդ իրան
համար տարօրինակ զգացմունքը զսպել ուզենալով՝ սկսեց
խօսիլ խելքը թռցրածի պէս.

— Հիմա՞ եմ զգում, որ ես՝ էլ ես չեմ . . .

Բայց թէ ես ո՞վ եմ, — այդ էլ չգիտեմ.

Ինձ յափշտակեց աղջիկ Աղանին,

Եւ տեղըս գրաւ այժեան Արեգին.

Անիրաւ աղջիկն իմ ուշքս տարաւ,

Արեգնագանիս լրճի մէջ առաւ,

Իր քաղցր երգով ինձ քնացրեց

Եւ իմ տեղըս նա մի ուրիշ գրեց . . .

Հանգիստականները բերանաբաց նայում էին և ոչ
մի բան չէին հասկանում Արեգի ասածներին:

— Ափսոս տղայ, երևի խելքը կորցրեց, ասում էին
չատերը:

Վերջը Նունուֆարը մօտեցաւ Արեգին և խղճալի
կերպով ասաց.

— Արեգ, իմ հոգեակ, ինչ է այդ, ինչ կայ,

Գուցէ իմ տեսքով քեզ դիւր չի եկայ.

Դու հանգիստ եղիր. ես կերթամ, կերթամ,

Որ ինձ չտեսնես էլ ոչ մի անգամ . . .

Ես սիրում եմ քեզ, գիտէ Երկինքը,
Բայց այդ չի ուզում գուցէ Նա ինքը,
Որ չի թոյլ տալիս քեզ ինձ ճանաչել,
Եւ ինչպէս որ կամ, ինձ այնպէս տեսնել.
Երթամ ուրեմն, իմ սե օրըս լամ,
Քանի որ էլ քեզ պիտի չերևամ. . .

— Ո՛ւր, ո՛ւր, սպասիր, ես քեզ չեմ թողնիլ,

Առանց քեզ մի օր՝ էլ ես չեմ ապրիլ.

Թող երկինք գետինք իրար խառնուին,

Դու կըպատկանիս միայն Արեգին.

Թող ամբողջ աշխարհ տակն ու վրայ ըլի,

Էլ քեզ ինձանից ոչ ոք չի խլի:

Որարած աշխարհ ես պըտըտեցայ,

Գեղեցիկ, սիրուն, շատերին տեսայ,

Բայց քեզ պէս չընաղ անհատ, անմահ,

Քեզ է ստեղծել Երկինքը միայն:

Դու իմն ես, իմն ես, սիրուն Նունուֆար,

Իմ բոլոր կեանքս կըտամ քեզ համար.

Ի՞նչ սիրտըդ ուզի, ինչ որ կամենաս,

Հրամայիր ինձ, իսկոյն կըստանաս:

Իմ ասածներըս դու չըհասկացար,

Ենդուր ես կարծում, թէ ինձ դիւր չեկար.

Ես այն չեմ, այն չեմ, ում որ տեսել ես,

Նա գնաց, կորաւ երևութի պէս.

Ես էլ եմ Արեգ, բայց ոչ առաջին,

Նրան գողացաւ աղջիկ աղանին. . .

— Եթէ այդպէս է, ինձնից հեռացիր,
Դու ինձ կեանք տրիր, վարձըդ ստացիր:

— Ե՛ս չեմ կեանք տրել, ի՛նչ վարձ կամ ի՛նչ գին.
Դու ինքդ ես իմ կեանքն, իմ սիրտն, իմ հոգին.

— Ել ես կեանք չունիմ և պիտի մեռնիմ,
Երբ չըկայ Սրեզ, էլ ինչո՞ւ ապրիմ . . .

— Իզուր մի մեռնիլ, ես էլ եմ Սրեզ,
Միթէ ես չունիմ նրրա չափ արժէք . . .

— Բայց դու ուրիշ ես, ինքըդ ես ասում . . .

— Սյգ ես ինքս էլ լաւ չեմ հասկանում . . .

— Սպասեցէք, սպասեցէք, ես վերջ կըտամ ձեր վե-
ճին, ասաց թագաւորը: Սրեզ, ասա ինձ, հոգիս, դու
նւմ որդին ես:

— Սրման իշխանի որդին էի մի ժամանակ, բայց
հիմա չըզիտեմ՝ էլի նրա որդին եմ, թէ՛ մի ուրիշի:

— Քո այդ պատասխանն է ահա, որ մենք չենք
հասկանում, բայց քեզ լաւ ենք ճանաչում: Դու մեր
Սրեզն ես, միևնոյն գեղեցիկ Սրեզը, միայն մօրուքդ է
աւելացել ու բխբորդ . . .

— Սպասիր, սպասիր, խնամի թագաւոր, մէջ ընկաւ
ծաղրածուն: Աչքըդ լոյս, փեսադ եկել է, բայց ուրա-
խութիւնից ինքն իրան կորցրել է, հիմա ման է գալիս՝
չի գտնում: Սրեզ եղբայր, եկ՝ ես ու դու մի պայման
անենք. ես դառնամ «դու», իսկ դու դառ «ես». այնու-
հետեւ Նունուֆարը կըդառնայ «իմը», իսկ յիմարը՝ «քեզ».
համաձայն ես, ասաց ծաղրածուն և սկսեց երգել:

Մէխ, ես յիմար եմ անչափ,
Բայց ոչ այս տղայի չափ.

Ես սրբա տեղ որ լինիմ,
Ել չեմ ասիլ— «ես՝ ես չեմ» . . .

Նարալլաի, շարալլաի,
Հայդէ յիմար, պար արի . . .

Մինչդեռ ծաղրածուն երգով ու պարով զըլարձա-
ցնում էր հանդիսականներին, ներս մտաւ Սրմանը,
Սրեզն, իր հօրը տեսնելուն պէս, վաղեց, գիրկն ըն-
կաւ և մի քանի ուրախութեան բացագանչութիւնից
յետոյ՝ փսփսաց ականջումը.

— Գիտես, հայրիկ, ես հիմա տղայ եմ, տղայ, իսկ
և իսկ տղայ, ճշմարիտ տղայ. կարող ես երեակայիլ . . .

— Ի հարկէ, տղայ ես, հոգիս, հապա ի՛նչ պէտք
է լինէիր . . .

— Բայց չէ՞ որ, հայրիկ, բայց չէ՞ որ . . . ախր՛ր . . .

— Դու առաջ էլ տղայ էիր, հոգիս, բայց այդ չը-
գիտէիր դու. նոր ես սկսել ճանաչել քեզ. առաջ անմեղ
էիր ինչպէս հրեղէն, հիմա մարդ ես դառել հողեղէն,
բայց այդ վնաս չունի, հոգիս . . .

Օ՛ . . . Եթէ այդպէս է, ուրեմն ես՝ ես եմ եղել,
վաղեմ, Նունուֆարին ասեմ . . .

Սրմանը մօտեցաւ թագաւորին և սկսեց շնչալ նրա
ականջին բանի էութիւնը, իսկ Սրեզը վաղեց Նունու-
ֆարի մօտ:

Երբոր Սրեզը նորից մօտեցաւ Նունուֆարին աւելի
ուրախ ու զըլարթ դէմքով, Նունուֆարը բռնեց Սրեզի
ձեռքից մի այսպէսի քնքուշ ժպիտով, որ Սրեզը քիչ
մնաց նորից թոցնէր խելքը:

— Դու մեր Արեգն ես, այնպէս չէ՛, ասաց Նունու-
ֆարը:

— Ի հարկէ, հոգիս, հապա ս'վ պէտք է լինիմ, պա-
տասխանեց Արեգը:

— Ուրեմն մենք էլ չենք բաժանել միմեանցից:
Եթէ գիտենաս, ինչքան մաշել եմ քո կարօտով . . .
հիմա եկել ես, և յանկարծ ասում ես՝ «ես» ես չեմ. հապա
ս'վ ես, որ դու չես:

Ո՛չ, ո՛չ, հիմա ես՝ ես եմ. յիմարն ինձանից խելօք
է. . . Արի չորքենք թագաւորի առջև, և նա օրհնէ մեզ. . .
Քայց, սպասիր, հայրիկիս չըհարցրի, թէ ուր են իմ
քոյրերը:

— Նրանք այստեղ են: Քո գնալուց յետոյ ես ձե-
րոնց բերել տըլի, որ քո կարօտը նրանցից առնեմ:
Ես արդէն ուղարկեցի իմաց տալու, հիմա կըգան ուր
որ է . . .

— Ինչքան բախտաւոր եմ ես ուրեմն, որ այդքան
բարի ես եղել դու. . . Ուրեմն դեռ չըշտապենք. գնանք
մեր հագուստը փոխենք. հիմա միտըս ընկաւ. Անդաս
թագաւորից ես քեզ համար էլ, ինձ համար էլ հարսա-
նեկան հագուստ եմ բերել. նա ընծայից այդ հագուստ-
ները և խընդրեց, որ անպատճառ այդ ունենանք հագ-
բերիս մեր հարսանիքին, որին, իր ասելով. ինքը հոգւով
ներկայ կրլինի: Ես չէին ընդունում, որովհետեւ այս րո-
պէի քաղցրութիւնն այն ժամանակը երեակայել չէի կա-
րող: Շատ բաներ եմ տեսել, յետոյ կրպատեմ քեզ: Չեմ
տեսել միայն քեզ պէս մի չընաղ էակ . . . ինչքան
գեղեցիկ ես դու, Նունիկ:

Այսպէս խօսելով, ձեռք-ձեռքի տըլած, դուրս եկան

Արեգն ու Նունուֆարը, բայց երկար սպասեցնել չըտւին:

Մի քանի րոպէից յետոյ տեսարանը մի կախարդա-
կան ասեմ թէ երկնային կերպարանք ստացաւ:

Պալատի ընդարձակ դահլիճը լցեցան թէ տղամար-
դիկ և թէ կանայք, շքեղ հագուստներով զարդարւած:
Այստեղ էին և Արեգի քոյրերը:

Երբոր Արեգն ու Նունուֆարը ներս մտան Անդա-
սի ընծայած հագուստովը զարդարւած, անթիւ անգին
քարերի ճառագայթները, ծիրանի ծովից ծագող արեգա-
կի պէս, գոյնգոյն լուսով լուսաւորեցին ամբողջ դահլիճը:
Չորեցին թագաւորի առջև, որ օրհնէ իրանց:

Թագաւորը մի քանի րոպէ չըկարաց խօսիլ, հաղիւ
էր կարողանում բռնել ուրախութեան արտասուքը: Վեր-
ջապէս սկսեց օրհնել մեր նորանշաններին, ասելով.

— Ո՛վ երկինք,
Ես մի հոգեղէն,
Մի թոյլ արարած,
Որ չարն ու բարին
Դեռ լաւ չգիտեմ,
Եմ սրտին նայիր,
Եւ ո՛չ իմ լեզվին,
Եւ քո խոկ ձեռքով
Ինչ որ բարի է
Դու այն տուր սրանց:

Ինչ ունիս բարի՛ | մղտարս
Քո ծոցում պահած | իտույ դոս՝ ին

Որ մինչև այսօր
 Ոչ մի հողեղէն
 Դեռ չի ստացած,
 Դու այն տուր սրանց:
 Դու մինչ այսօր էլ
 Շատ բան ես տրեւել —
 Սրև վառվառն,
 Աստղեր շողշողուն,
 Այեր քաղցրաշունչ,
 Զեփիւռ անշըշունջ,
 Անձրև յորդառատ,
 Յօղ մարդարտահատ,
 Աղբիւրք զովարար,
 Վտակներ վարար,
 Պոյն-գոյն ծաղիկներ,
 Ծառեր մրգաբեր,
 Անտառներ մարմանդ,
 Դաշտեր արգաւանդ,
 Լեռներ հովասուն,
 Գետեր գալարուն,
 Լճակներ վճիտ,
 Սար, ձոր և հովիտ . . .
 Այս ամեն բարիք,
 Ո՛վ պայծառ Երկինք,
 Թոյլ տուր վայելեն,
 Քեզ փառաբանեն . . .

Թագաւորն իր օրհնութիւնն աւարտած չաւարտած,
 մի նոր լուսով լուսաւորեց դահլիճը: Մի ծիածան կապ-

ւեց, ծիածան անտես, աննման, հրաշալի այնքան, որ
 ամբերում կապուող աղեղը նրա մօտ մի մռայլ ամպ կա-
 բելի էր համարել... Ի՛նչ լեղու կարող է պատմել . . .
 Ի՛նչ գրիչ կարող է գրել, կամ ի՛նչ վրձին կարող է նը-
 կարել . . .

Ամենքն էլ նրան էին նայում և տեսնում էին, թէ
 ինչպէս էին կազմուում նրա գոյները հետզհետէ. կարծես
 աներևոյթ ոգիք՝ արագ-արագ վազելով՝ երկնային մատ-
 ներով մի նոր ծիածան լինէին հինում, և երկնքումը
 լինին կապելիս Սրեգի ու Նունուֆարի հարսանեկան
 Կանաչ-Կարմիրը: Յիրաւի, այդ Կանաչ-Կարմիրը թւում
 էր, թէ դահլիճի առաստաղից շատ և շատ բարձր է և
 շատ հեռու:

Եւ ասն, երբ ծիածանն ամբողջապէս պատրաստ
 էր, նրա վրայով, իբրև մի լուսեղէն սանդուխքով, ցած
 իջան մի խումբ երկնային թագուհիք՝ աստղերի ճառա-
 գայթներից ու ձիւնափայլ ամպերից գործած հազուստով
 մի-մի արեգակ . . . Բայց ի՛նչ արեգակ . . . Եթէ
 ցերեկ լինէր՝ և արեգակը նրանց տեսնէր, ամպեղէն մի
 քող կըքաշէր երեսին, որ տեղի տար նրանց լոյսին . . .

Բոլոր երկնային օրիորդները, որոնք թըլուով մինչև
 իննը հոգի էին, երկ-երկու պտակաձև փնջեր ունէին
 ձեռներին, սրը ցօղից քաղած, սրը ծաղիկների գոյնից
 ու հօտից փնջած, սրը վճիտ աղբիւրների բիւրեղացած
 գոհարներից հաւաքած, սրը քաղցրաշունչ զեփիւռից ու
 զովարար հովերից հիւսած, սրն արևի շամանդաղի մէջ
 եղած գոյնզգոյն հիւլէներից կազմած . . . մի խօսքով
 լուսեղէն մատներով բնութեան բոլոր դարձերի բուն-

ողին էին քաղիլ ու վնջել: Այդ վնջերից անմահական բուրմունքով լցւեց բոլոր դահլիճը:

Ամենից առաջ մօտեցան Աղբիւրը, Յօղիկը և Ծաղիկը և իրանց պսակները տալով Արեգին ու Նունուֆարին՝ ասացին.

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր Ի Կ

Ես կարկաչունն եմ Աղբիւրիկ,
Եկել եմ ձեզ աչքալուսիկ,
Բերել եմ ձեզ բիւրեղահիւս
Ականակիտ, վճիտ վնջիկ:

Յ Օ Ղ Ի Կ

Ես գոհարիկն եմ բոյսերի,
Ես մարգարիտն հովիտների,
Ահա իմ փունջ ցօղից քաղած
Հազարաւոր կանաչների:

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Ես ծաղիկն եմ մշտադալար,
Ես անթառամն եմ բեղմնարար,
Բոլոր ծաղկանց գոյնն ու հոտը
Ահա բերել եմ ձեզ համար . . .

Այսպէս մօտեցան և միւսները, և մի-մի բան ասելով՝ իրանց պսակները նըւիրեցին Արեգին ու Նունուֆարին . . .

Այս տեսարանը մի տխրութիւն և թմրութիւն բերաւ հանդիսականների վրայ: Ծատերը բոլորովին վերացան ապշութիւնից: Ամենից շատ տխրեցան աղջիկերը: Նրանց գեղեցկութիւնն աղօտացաւ, թխացաւ ու մզացաւ հրեղէնների գեղեցկութեան մօտ: Երիտասարդները դարձան մի տեսակ ապուշ վայրենիք. նրանց վստահութիւնը բոլորովին անհետացաւ . . .

Միայն Արեգն էր ուրախ, միայն նա էր ազատ այդ ընդհանուր ապշութիւնից: Այս հոգեկան թմրութիւնից հանդիսականներին սթափելու համար՝ Արեգը դարձաւ լուսեղէն հիւրերին և ասաց.

—Ո՛վ երկնային թագուհիք, դուք ձեր շնորհաբեր այցելութիւնովն ինձ չափազանց ուրախացրիք: Բայց նայեցէք, այս ի՛նչ ապշութիւն է, այս ի՛նչ տխրութիւն, որի մէջ ընկզմել են ամենքը: Մի դարմանաք: Այսպէս ենք մենք տկար հողեղէններս. ինչ որ չափազանց բարի է, չափազանց գեղեցիկ, նոյնը վայելելու կարողութիւնը չունինք մենք մահկանացուներս: Չշմարիտ բարւոյ և գեղեցկի ճաշակից զուրկ արարածներ ենք մենք: Ներշնչեցէք մեր սրտերի մէջ վսեմ զգացմունք և բարձրագոյն կարողութիւն, որ ձեր երկնային շնորհաբերութիւնը լիապէս վայելել կարողանանք: Խնդրում եմ՝ ուրախանաք, խնդաք և զրւարճանաք իմ հարսանեաց հաղխսին և ուրախացնէք ամենքին երկնային ուրախութեամբ . . .

Բանից երևաց, որ մեր լուսեղէն օրիորդները, թէև մարմնացած՝ բայց չափազանց համեստ, չափազանց ամօթխած և երկիւղած են եղել. պէտք է եղել, որ նըրանց ստիպեն: Արեգի խօսքերից խրախուսւելով՝ առաջ անցաւ Ծաղիկը և իբրև կարգադրիչ՝ մի պար սարքեց:

Ծիածանի կամարը՝ իբրև մի երկնային բիւրաղի քնար, թռթռացրեց իր հազարերանոց լիթերը և այնպիսի եզանակներ հնչեց, որ թէ հողեղէնների և թէ նոյն իսկ հրեղէնների մէջ ձգեց հրաբորբոք մի աշխոյժ: Ամեն որ սկսաւ թև առնել թռչիլ չափազանց ուրախութիւնից: Ծերերն անգամ թռչկոտում էին և ջահիլների դանդաղ կոտուցեան վրայ ծիծաղում: Հետզհետէ այնքան տաքացան, որ էլ զըւարճութիւն չըմնաց, որ չանեն: Յօղիկն ու Սղբիւրիկն այնքան զըւարճացրին, որ էլ ոչ որի մէջ ուժ չըմնաց շատ ծիծաղելուց: Մերթ Արեգի մօրուրիցն էին բռնում, մերթ Նունուֆարի թշերը կսմտում, և դանազան հաճոյական բաներ փսփսում նրանց ականջին:

Արեգը Յօղիկի հետ պարելիս՝ մի խոր հայեացք ձգեց նրա երեսին և փսփսաց ականջին.

— Ով համեստափայլ օրիորդ, ես կարծես ճանաչում եմ քեզ . . . այն, ճանաչս ես դալիս, բայց չեմ զնոյն հանում ասել, վախենում եմ, թէ մի գուցէ սխալւած լինիմ:

— Սխալւած չես, Արեգ, պատասխանեց Յօղիկը, ես նա ինքն եմ:

- Աղանի աղջիկը:
- Այն: Սրանք էլ բոլորն իմ քոյրերս են . . .
- Օ . . . դու իմ Աստուածուհին ես . . . դու ինձ նորից ստեղծեցիր . . .

— Ոչ, Արեգ: Ես գիտէի միայն, որ դու ոչինչ չըզիտես քո մասին: Այդ իմ մօրը՝ Բարենանի կամքովն էր եղած: Նա ուրիշ հնար չունէր այն չար պառաւին վերացնել աշխարհից: Պէտք էր քեզ պէս մի անմեղ և

արդար անձն, որ մինչև անգամ չիմանար իր ինչ լինելը և աւելի աղջիկ, քան տղայ համարէր: Գու երբոր ինձ մօտ տեսար քո կերպարանքը, տեսար որ տղայ ես, այսուամենայնիւ դա քեզ համար մի խաղ էր, որ ես խաղացի, ինչպէս որ դու իմ թևերս վերցնելով՝ ուղեցար մի խաղ խաղալ: Միայն այս երեկոյեան զգացիր, որ արդամարդ ես: Գու որ մեղադրում էիր ինձ, մենք թաքուն նայում էինք քեզ վրայ և ծիծաղում . . .

Յօղիկի այս ակնարկութիւնից ամօթի զգացմունքը առաջին անգամ զգաց Արեգը, բայց այնքան սաստիկ էր, որ նա կարմրեց վարդի պէս և ուղեց խօսակցութեան առարկան ուրիշ բանի վրայ դարձնել, յանկարծ միւս կողմից մի այնպիսի ծիծաղ բարձրացաւ, որ ամենքն էլ այն կողմը դարձրին իրանց ուշադրութիւնը:

— Զանազանն ու Զարմանազանը պարում էին՝ մէկը վէղրի տղայի հետ, միւսն սպարապետի: Ծաղիկիկը լսել էր նրանց փսփոցը, նկատել էր, որ նրանք վաղուց աչքադրել են միմեանց և այժմ էլ պսակւելու ցանկութիւն ունին, բայց ամաչում են ասելու:

— Նոր սէր, նոր ուրախութիւն, գոչեց Ծաղիկիկը մի բարձրաձայն ծիծաղով և նորահարսներին քաշ տալով տարաւ թագաւորի մօտ և ասաց. «Մի պսակով ինչ պէտք է լինի, երեքը միասին կատարեցէք»:

Թագաւորն ու Արմանը նրանց էլ օրհնեցին և սկըււեց պսակների հանդէսը: Յօղիկը դարձաւ իբր պսակադիր Նունուֆարի, Ծաղիկիկը՝ Զանազանի, իսկ Սղբիւրիկը՝ Զարմանազանի: Պսակի օրհնութիւնը կատարեց թագաւորը ծիածանի կամարի տակ, որ այդ փառաւոր հանդիսին աւելի ևս շքեղութիւն էր տալիս: Թագաւորն

էլ իր թագը դրաւ Արեգի գլխին, որով պսակեց նրան
և թագաւոր միանդամայն:

Գրանից յետոյ հրեղէն օրիորդները շնորհաւորեցին
նորապսակներին և պատրաստեցան երթալու: Հազար
տեսակ քաղցրեղէններ և մեղրաջրեր մօտ բերին, բայց
հրեղէնք նրանց համը չառան: Նրանք ուրիշ խմելքներ
ոչնէին իրանց հետ բերած, նրանից խմեցին և խմեցրին
նաև նորապսակներին, որոնք ակամայ խմեցին, առանց
նրա համն զգալու, բացի Արեգից, որին միայն էր տը-
ւած նրա երկնային ճաշակն առնելու շնորհքը: Վերջը
մի շրջան կազմեցին երկնայինք և, մինչդեռ հրեղէնք
վերանում էին ծիածանի սանդուխքով, ասելով՝ «մնացէք
բարեաւ, բարեաւ» . . . հողեղէնքն էլ նրանց բարի ճա-
նապարհ էին մաղթում, երգելով՝

Գնացէք բարեաւ, Երրուն աղջիկներ,
Դուք մեր դաշտերի անմահ Ոգիներ . . .
Այս ինչ շնորհք էր, ինչքան մեծ բարիք,
Որ դուք մարմնացած մեզ երևացիք . . .
Ա՛խ, երանի՛ թէ միշտ մեզ մօտ մնար,
Որ ձեր տեսութեան կարօտը չըզգանք . . .
Գնացէք բարեաւ, բարեաւ, բարեաւ . . .

Հրեղէն աղջիկերը վերացան թէ չէ, մէջտեղ եկաւ
ծաղրածուն և սկսեց մի նոր զրուարճութիւն:

— Խնամի թագաւոր, շէ՛ն կենայ քո հօր օջաղը, կե-
րանք խմեցինք, լիացանք, ասաց ծաղրածուն և սկսեց
երգել.

Ա՛խ թագաւոր, թագաւոր,
Ինչո՞վ ասեմ շնորհաւոր,
Ոչ հաց ունիս, ոչ գինի,
Եսպէս հարսնիք կըլինի՛ . . .
Եարալլալի, շարալլալի,
Եսպէս հարսնիք կըլինի՛ . . .

— Իրան, մի՛թէ հաց չըպիտի ուտենք, ասաց թա-
գաւորը: Մենք ամենքս էլ ամեն բան մոռացել ենք, որով-
հետև խելքներս կորցրել ենք, բացի յիմարից, որ խելք
չի ունեցել կորցնելու . . .

— Դու սխալու՞մ ես, թագաւոր, պատասխանեց
յիմարը, — ես գնացի մի ճոխ սեղան պատրաստել տւի, որ
քաղցած չըմնամ: Այս ասելով՝ ծաղրածուն վազեց, բաց
արաւ սեղանատան դռները, ուր, յիրաւի, ճոխ ընթրիք
կար պատրաստած: Հիւրերն սկսեցին թագաւորի ետևից
ջուխտ-ջուխտ մտնել սեղանատուն: Ծաղրածուն տեսնե-
լով, որ ինքը մենակ պիտի մնայ, վազեց մեզ ծանօթ
վէզերի կնոջ մօտ և գլուխ վէր բերելով երգեց.

Ով խելք ունի, սէր չունի,
Ով սէր ունի, տէր չունի,
Խեղճն ամենից յիմարն է,
Որ ոչ մի ընկեր չունի:
Արի, տիկին, ես ու դու
Շիտակ խօսք տանք մէկ մէկու,
Թէ «գու իմն ես, ես՝ քոնը»
Համաձայն ես, ձեռքըդ տու . . .

Ասաց ծաղրածուն և տիկնոջ ձեռքից բռնելով միւս-
ների հետ մտաւ սեղանատուն . . .

Միւս առաւօտուն սկսեց հարսանիքի տօնախմբու-
թիւնը քաղաքացոց ու գիւղացոց համար և տեց մինչև
քառասուն օր և քառասուն գիշեր: Ամեն մէկ օրը մի
բոլորի պէս էր անցնում, այնքան զըւարճալի էին: Ի՞նչ
խաղեր, ի՞նչ ծաղրածութիւններ, մրցութիւններ և հա-
զար ու մի տեսակ օյիններ . . .

Կերուխումին բնաւ հաշիւ չըկար: Տասը հազար մի-
այն եղ ու կով մորթեցին, քսան հազար ոչխար, թող
վայրի կենդանիները — եղջերուները, եղնիկները, վարազ-
ները, թող և թռչունները թէ տանու և թէ վայրենի:
Քառասուն հազար սոմար միայն բրինձ գնաց փլաւի
համար. ինչքան եղ կերթար նրան, ինչքան չամիչ . . .

յիսուն հազար կարաս միայն գինի խմեց, չըհաշւած
միւս քաղցրահամ և դառնահիւթ խմիչքները . . .

Քառասուն օրից յետոյ Արեգը մի թեթև ճանա-
պարհորդութիւն արաւ Նունուֆարի հետ Վանայ ծովի
վրայ: Երբոր ծովի ամենախոր տեղն էին հասել, Արեգը
հանեց շար պառաւի կախարդական գաւազանները, որոնք
անյայտ մտաղից էին, դժոխքի կրակով միւսած, և ասաց.

Ո՛վ գաւազաններ, գնացէ՛ք անդունդ,
Որ էլ չերևաք աշխարհիս վրայ,
Իշխանութիւնը շար ողբերի
Թողէք մեզանից իսպառ վերանայ:
Ո՛վ գաւազաններ, գնացէ՛ք անդունդ,
Որ ոչ մի մարդու էլ չիշացնէք.

Կորէք յաւիտեան, որ էլ ոչ որի
Ագուաւ չչինէք կամ քարացլնէք:
Թող թագաւորէ բնութեան կարգը,
էլ այսուհետև նա չխանգարւի.
Թող միայն Երկինքն իշխէ ամեն տեղ,
Ամեն արարած նրբան խոնարհի . . .

Այս ասելուց յետոյ գաւազանները նետեց ծովի
խորը և շար ողբերի ու նրանց արբանեակների իշխա-
նութիւնն ու զօրութիւնը վերացրեց աշխարհից:
Ահա այս ժամանակն էր, որ երկնքից իջաւ

Ե Ր Ե Բ Խ Ն Զ Ո Ր :

Արեգի ձայնը Երկինքը լսեց
Եւ իսկոյն Երեք Խնձոր վայր դցեց.
Մէկը կանաչ էր այդ խնձորներից,
Կարծես նոր քաղած գարնան ոստերից,
Երկրորդը կարմիր՝ վարդի հանգունակ,
Երրորդն սպիտակ՝ ձիւնի նմանակ:
Նունուֆարն ասաց. — Արեգ, ինչ կասես,
Գուցէ մեր կեանքն է ճիշտ օրինակած.
Տես, սա կանաչ է, իբր խակ, մանուկ,
Իսկ այս՝ սպիտակ, ինչպէս մի ծերուկ.
Ամենից սիրուն կարմիրն է միայն,
Իսկ է նշանը մեր հասունութեան.
— Բեր այդ կարմիրը հենց հիմա կտրենք,
Եւ այստեղ կեթ միասին ուտենք . . .

Նունուֆարն ուզեց,
 Արեզն էլ կտրեց.
 Կարմիր խնձորը միասին կերան,
 Եւ իրանց սրտի փափագին հասան:

Ձեզ էլ կըցանկամ, սիրուն պատանիք,
 Որ մուրազներիդ նրանց պէս համնիր.
 Կըխնդրեմ միայն որ ինձ էլ ներէք,
 Եթէ պատմածս ձանձրալի գտնէք.
 Ձեր սիրոյ համար ես աշխատեցի,
 Պատմեցի այնքան, ինչքան կարացի.
 Կարծեղով՝ որ դուք սիրով կըկարդաք,
 Եւ խեղճ շայրիւս ողորմի կըտաք . . .

Յ Ա Ն Կ

1. Ծիծեռնակ. Ղ. Ա.	3
2. Մաղթանք մանկական. Ղ. Ա. ,	4
3. Գիւլնազ տատի թոռները. Ղ. Ա.	—
4. Մանկական խաղ. Մ. Մամիկոնեան.	6
5. Վիճակի երգեր. (ժողովրդական)	7
6. Տաւարածի ծաշը. Ղ. Ա.	8
7. Հովւի անկողինը. Ղ. Ա.	—
8. Զրաղացականի ննջարանը. Ղ. Ա.	9
9. Պարզամիտ հովիւ. Ղ. Ա.	—
10. Չորս եղանակ. Մ. Մամիկոնեան.	10
11. Երկրագործ. Կ. Մելիք-Շահնազարեան	11
12. Հատիկ. Յ. Յովհաննիսեան	12
13. Ամպեր. Կ. Մ. Շ.	13
14. Եղիայի հանարը. Ղ. Ա.	14
15. Հնձորներ. Ղ. Ա.	45
16. Ոսկի ձկնիկ. Ղ. Ա. (Պուշկինից փոխադրած)	16
17. Սոխակներ Ղ. Ա.	28
18. Թռչուն. Բարկաս («Աղբիւրից»)	29
19. Դժար ընտրութիւն. Կ. Մ. Շ.	30
20. Երկու քոյր. Գամստ—Զաթիպա	37

21.	Հնարագէտ ջուլհակը. Ղ. Ա.	39
22.	Քնարողին ջրադասապան. Ղ. Ա.	46
23.	Հալունի թուրը. Գ. Աստուածատրեանց .	51
24.	Սարգն ու շերամը. Ղ. Ա. (փոխադրութիւն)	59
25.	Արջը եւ Մեղուն Կ. Մ. Շ.	60
26.	Աղէս եւ Աղանի. Ղ. Ա. (փոխադրութիւն)	—
27.	Գայլերի ծագումը. Ա. Մեհրաբեան (փոփոխած)	62
28.	Լուսնահաչ. Ղ. Ա.	63
29.	Գայլ եւ Սկիւռ. Ղ. Ա. (փոխադրութիւն)	—
30.	Գառն ու Գայլը. Ղ. Ա. (փոխադրութիւն)	64
31.	Բազէն եւ Աղանին. Եժնի (Ժուլովսկուց)	66
32.	Անձիտ եզներ. Բաւալեան Ս. (փոփոխած)	67
33.	Երկու ընկեր. Խ. Աբովեան	71
34.	Ժառերն ու Կացինը. Խ. Աբովեան	—
35.	Յախաւել. Ղ. Ա.	72

+

✓

+

Յ Ա Ի Ծ Լ Ի Ա Տ.

Արեգնազան կամ Կախարդական Աշխարհ. Ղ. Ա. 79

32

10503

83

✓

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0585406

